

meddobje

POEZIJA IN PROZA: **TINE DEBELJAK** (ARGENTINA), NOVE VARIACIJE (116) * **FRANCE PAPEŽ** (ARGENTINA), O, LEPOTA (171) * **PAVEL ŠTRUKELJ** (ARGENTINA), BELI ČLOVEK PO BELI CESTI, PLAVANJE NA OBLAKIH (175) * **MAKS OSOJNIK** (ARGENTINA), KOROŠKI MOTIVI (177) * **VLADIMIR KOS** (JAPONSKA), SEN IN RESNIČNOST (224).

RAZPRAVE IN ESEJI: **VINKO BRUMEN** (ARGENTINA), FILOZOFIJA IN HEREZIJE (210) * **VLADIMIR KOS** (JAPONSKA), ČEZ NEKAJ DNI ALI ŠTUDIJA K MOJIM PREVODOM TANKA-PESMI IZ JAPONŠČINE (225) * **RUDOLF ČUJEŠ** (KANADA), ETIČNE INVESTICIJE (228) * **AVGUST HORVAT** (ARGENTINA), POGLED NA SLOVENSKI VČERAJ, DANES IN JUTRI (236) * **VLADIMIR KOS** (JAPONSKA), TETRALOGIJA SLOVENIJE (280).

KRITIKE: **TONE BRULC** (ARGENTINA), NA PRAGU TRETJEGA TISOČLETJA (296).

XXIV - 1989

PREVODI: **GREGOR PAPEŽ** (ARGENTINA), UNA SELECCION INFORMAL DE LA POESIA ESLOVENA CONTEMPORANEA (315).

LIKOVNA PRILOGA: **TONE JEMEC** (ARGENTINA).

entresiglo

M E D D O B J E

Splošnokulturna revija
1 9 8 9

Letnik XXIV.

Št. 3/4

IZDAJA SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA

UREDNIŠTVO: FRANCE PAPEŽ (GLAVNI UREDNIK), TONE BRULC, LEV DETELA IN
ANDREJ ROT (KI TUDI ODGOVARJA ZA REVILJO PRED OBLASTMI).

Načrt za ovitek: arh. Andrej Horvat.

NASLOV UREDNIŠTVA IN UPRAVE, RAMON L. FALCON 4158, 1407 BUENOS AIRES,
ARGENTINA.

Revija izhaja štirikrat na leto. Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji. Spisi
s psevdonimom se objavijo, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo ime.
Rokopisi se ne vračajo.

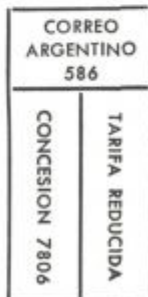
Ta zvezek je 138. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan julija 1989.

Tisk tiskarne Editorial Baraga, Colón 2544, Rem. de Escalada, Bs. Aires, Argentina.

Editor responsable: Andrés J. Rot.

Registro Nacional de Propiedad Intelectual No. 259299.

Esta publicación se terminó de imprimir en el mes de julio de 1989, en los
Talleres Gráficos Editorial Baraga del Centro Misional Baraga.

NOVE VARIACIJE

Zariski skredo. Loma Negra
Oktober — 1951 — December.

1.

Zapri sem oknice to noč,
hudourni mesečini —
naj bom temán
v dnu svoje mrtve reke
pokopan.

Čez okno — kot čez okó veke —
še srobotíne:
šestletni bršljan.

Kdo naj brezsèn mi moti?

Veter zašelesti med sroboti
(ne čujem ga, a v meni se vzdih trese),
bršljan se trga kot suknò zavese —
v njem presunljivo vpije ptič,
v blesk zroč
neusmiljeno slepeči naplavini
s povodnijo preteklosti...

Komar mi žvižg svoje steklosti
vso noč vihti nad srcem kot bič...

Kako naj — mrtev — ne umiram še s spomini? ...

2.

Spod balkona se je zazrla
to jutro vame roža,
ko sem — kot v sanjah z rokami k Tebi razpet —
pozdravil vzhajanje sonca.

Odkod si prišla, popotnica bosa?

široko ... še širše je cvet odprla:
vsa rdeča ... vsa bleda
še vame gleda ...
v kelihu rosa ...

Si hodila skoz noč in mesečino
pod mojo nespečo blazino
dehtet?

Nasmehne se, lepa ... v vetru s poklonom
sesuje mi cvet-vzdih pod nóge:
Umret!

Pod balkonom
zbiram lističe uboge.
Poljubljam Tvoje pismo.

3.

Jezero v zidovih
kamnoloma zapuščenega.

Zlate pene v valovih.
Čolna nobenega.

Z brega v breg podsuti
prepeljavata čaplji
sonce na beli kreljuti ...

V mojih očeh kaplji.

4.

Goré, ki ni je, sem vir izsušeni.
Kdo, kjé naj me pije? Sem v žejo še ženi.

5.

Gledam jo, svojo ženo:
postavljeno v belo areno
za krvave igre
med leve, hijene, tigre ...
Visoko dviga dlan: Stoj!
Moj mož je nekje za menoj!

Zveri slepi prst sijoči.

Jaz jočem v svoji nemoči.

6.

Roka po beli blazini
(oj, puščava brezmejna!)
grebe ... grebe ... žejna ...
grebe ... najde:

Oaza!

Palm – las razčesanih – zelenica!
Trudnosti mahovita loka!
Sladkost orehovega soka!
Razpaljenim licem hladnica
kot srni, bežeči pod veje –
naj ležem v hlad njenega boka!
Skrivnostna ti čuvarica
cvetoče puščavske aleje:
kje si? Se kriješ v kakteje?
Te stražijo trni agave?
O, čudežne spreminjave:
Trnjulčica! Cvet obraza!
žena, oči Tvoje plave!
Kot jezera globoka
za – solzni izvir potoka?

O, h grenki napojnini
pritisnem naj usta razžgana!
Naj Ti solzé izpijem!

Dno temno v blesk razsijem
za radost žuborečega vira
k pijanosti moji! ... Ekstaza! ...

- Oaza!

Fatamorgana! ...

-

Dlan pade ... cvet umira ...
medliva na usehlini
pod vihro puščavskega plaza -
žejna ...

vdana ...

7.

Prvi dan zime.

Diši po snegu, ki ga ne bo.

Gosenica
(prej pisan metulj),
zalepljena v vrečasti tul
iz lastne sline,
visi raz drevo.

Sonce je mrzla senca.
(Kdo mi srce ogreje?)

Rišem veseleje:

Ti na postelji moji sediš,
pletoč mi volnen jopič ...

Potegne pampski piš
skoz sobo in kosti.

Tebe ni -
ne v sobi ... ne v predveži ...

Le v kotu pajk sam sebe mreži.

Gosenice se stiskajo v tulce.

Mraz jih premika.

Slika:

Pajk v goloti svoje preje.

Veje –

mrzle sulice.

8.

Roža na oknu vene.

Z njo sem bolan.

V blazine zakopljem lica –
bled kamen, v vodnjak zagnan:
kdo ga obrne?

Pozabljena voda. Stene črne.
Negiben sem na dnu.

Žar – (v snu
bela dlan?)
obrne mi čelo-kamen,
dvigne do ust – poljub...

Ti tu? ...

V sobo se nagne cvetica.

Na licih gori mi iz gub
rdeč plamen.

Roža se v vrh požene.

9.

Čez nebo vise tipke
neizmernega glasbila:
sonce igra na vsemir,
veter na evkalipte,
barva na slednji cvet,
zrak na razsuti med ...

Nad kamnolomom – bela krila:
golobica za golobico
(klavirske fuge bežeča jata?)
in vse – na moja ramena,
razpeta nad srcem kot antena!

Lovim jih kot zvoke... Vem:
s hčerko igrata
na klavir:

za tipko tipka – golobica bela
za golobom črnim – oj. tisočkrila perot
spod vajinih prstov – pobožana – zletela
prek gor je... čez morje... na mojo pot
kot val mehkoperni nebá valovanj...
zdaj sedajo v dvoje sozvočja krilata
(slednja dva ljubita se in čebljata)
na moja raména... Ves sem zravnan!
Četvorica mehko se stisne mi v dlan
kot v gnezdo svoje –
v njem poje... poje...

Nisem več nem:

Kot jambor brnim! Stojim
nad brodom-zemljó, drhtečo kot moja rama:
še ptic! Še ptic na tresočo se srčno, žico,
razpeto v sonce... v veter... v ocean...
še ptic! Še ptic na tresočo se srčno žico,
razpeto v sonce... v veter... v ocean!...
Naj ljubim z zvoki! Naj zvenim
z vama
pojoč v pojoči dan!

10.

Zibajoča se brv čez Tapalqué
med luno in potokom.

Stojim na njej v noči: moje srcé
temno senco meče v vodé.

Olavarría.

Za njim se vrbe žalujke z brega
z las razlitim jokom:
slednja do vode sega,
senco nad senco napleta ...

Ta hip: je iz alg pognalo oko cveta?
Blesk izpod senčne mesečine? Riba s skokom?
Tvoj poljub s koprnečim ókom? ...

Zdaj sem od spodaj ves razsiján!

Srce meče senco na lunino stran,
v tolmun svetló se sklanjáje ...

Vrbe-jokavke
so plesalke,
vence pregrinjáje
v dvoredu na pot najinemu plesu:

z očesom v očesu
zibljeva se v noči blesteči,
z vrbami držeč se za roké,
na vrvi viseči
čez Tapalqué ...

11.

V vrhu mojega evkalipta
grlica krilatka.

Pišem Ti pismo: Ljubica sladka!

(Svetla slednja črka
od gorečega srčnega kresa).
Grlica na okno potrka.
s prstanom okrog vrata.

Pišem Ti pismo: Žena zlata!
(Žarka slednja poteza
od sonca, ki se pogreza
v mehko to mojega gnezda).

Pišem Ti pismo...

Ne! Veter piše...

vihar divja čez naše hiše...
sune sunkoma v veje,
vrh z vrtinci stresa –
gnezdo na tleh, dračja kup...

Grlice s prstanom obup:
z zlomljeno perutjo greje
mladičev telesa...

Pišem Ti pismo... (slednja črka mrka...)

Ne! Ne! Nič!

Pismo in srcé – mrlič...

Grob in kripta.

DVE Z EKVATORJA

(Iz neizdane zbirke: Čez Ocean, napisane na morju leta 1948)

SVETLE STOPINJE

Ni več sence med valovi –
blesk čez blesk drsi v nov blišč...
kaplje v valih so cvetovi –
očnice... goreči svišč...
Plan – ravan je v lesketanju.
Brod se ziblje mi pod nogo,
a globin ni v valovanju:
krite z belo so preprogo.

Čezno svetla gre stopinja –
kdo kot Blesk je šel pred nami?
Senčno stran valov spreminja
v lesketanje med vodami...

Kdo valove te izgaja,
ki jih čutimo v dnu broda?
Kdo tu trosi prah sijaja –
zrelost sončnega peloda?

Žarki so metuljev jate,
vali – rožno pregrinjalo:
komu dano pod stopalo,
da gre čeznje kot čez trate?

Piš se zgane... svetla dlan je
segla iz nevidne halje,
v Pismu mi odprla stran je:

Jezus gre čez morske vale...

PESEM

Kje so galebi beli?
Kje je pesem naša?
Hlapi so kot vrel
v tropski tej kopeli.
Pesem v žaru ugaša.

O, gremo v jasnine:
poln je obzor oblakov,
penaste meglina –
čez gre pas sinjine:
jasa sred orjakov?

Julijci sneženi?
Bel obris Triglava?
Hej, znanci – grebeni
v svetli nebni peni!
Morje sinje plava.

Plavaj, morje sinje,
sinji val Jadrana,
pod svetlé stopinje
gore domovinje
v nebu oceana!

Pesem se uglaša.
Vzletajo galebi...
Brod se v luč zanaša.
Tropski prh ugaša.
Pesem čutim v sebi:

Plavaj, plavaj, barčica,
po Jadranu sinjem
čez ta Ocean!... -

O. LEPOTA...!

Umetnost je v svojih začetkih stvar emotivnih duhovnih doživetij. Umetnik začuti v trenutku nek neizrekljiv pogled na stvarnost pred seboj ali v sebi, obenem pa se porodi v njem nujnost po komunikaciji in zunanji izpovedi teh doživetij. – Tako je bilo tudi s Kulturno akcijo: v začetku je bila stvar intenzivnih duhovnih premikov in doživetij v nekaterih kulturnih ustvarjalcih in ljubiteljski publiki; ta zavzetost se je razvijala in z leti dozorela v pristno ljubezen do lepote – ljubezen, sorodno ljubezni do slovenstva. Zdomska izseljenska skupnost v svetu je začutila v sebi presežek dejavne in ustvarjalne sile.

Likovno umetnostni odsek Slovenske kulturne aksije v Buenos Airesu je bil ustanovljen v začetku marca 1954. Sredi maja smo se sešli – likovniki in nekateri ljubitelji – na prijateljski pogovor o stvareh lepote in ustvarjalnosti. Sončen jesenski popoldan nas je polnil z globljim, notranjim veseljem. Tam je bil Ruda Jurčec, predsednik; Marijan Marolt, umetnostni zgodovinar in tajnik; Lado Lenček, neutrudljivi pobudnik zdomske kulturne dejavnosti. Od likovnikov slikarka Bara Remec, kipar France Ahčin, slikar Volovšek in še nekaj drugih. Zbrali so se, da bi življenje v zdomstvu spremenili v stvariteljsko podobo življenja v domovini. Namen Akcije je, da vzbudi smisel za duhovne, besedne in likovne vrednote in slovenski umetnik v svetu je eden od utripov svoje skupnosti. Zato je mogoče reči, da je umetnost pot umetnika do samega sebe, pa tudi pot družbe do sebe. Nobena družba ne more polno in vrednotno zaživeti brez umetnosti, brez lepote.

Po sestanku v hiši na ulici Granaderos so vsi prisotni odšli proti reki, hodili po poteh mogočnih evkaliptov, grčastih temnozelenih borovcev, razvejanih platan; kamen je zrasel iz zemlje, kot pri nas doma. Korak je bil popotnikom lahkoten – zdaj vidim, kako so bili še mladi, polni nekdanjih pomladi. Slovenski umetnik v svetu! Na seznamu članov odseka so bili,

poleg že navedenih, še France Gorše, Ted Kramolc, Stane Kregar, Aleksa Ivanc, Marjanca Savinšek, Jože Vodlan. Namen vseh je bil obdržati podobo slovenskih trav in dreves, poljskih rož in gozda, obenem pa spoznavati barve novega sveta, novo sonse, mesta in ljudi in njih živali. Tisti dan so naši popotni umetniki razpeli svoja platna pod nebom ob Srebrni reki, prav tam, kjer so nekoč razpenjali svoje šotore Indijanci teh krajev, Quirandies. Na večer smo zavili v bližnjo gostilno in se je ob kozarcu rdečine razvezala beseda vsem, tudi Jurčecu, ki je razvijal svoje misli kot sem jih slišal pozneje v njegovem poročilu na občnem zboru, aprila 1956: Nadeli smo si nalogo povezati kulturne delavce v zamejstvu in preko morja; svoje delo skušamo vključiti v okvir sodobnega svetovnega duhovnega trenja, obenem pa ohranjati vezi s slovensko kulturo. Sad našega dela je harmonija, ki nas veže, da premostimo sitnosti in težave. Ljubezen do ustvarjanja nam nalaga dolžnost, da si na podlagi izkušenj ustvarimo svoj „upravni sistem“, ki naj ne bo teža za nikogar, ampak vsakemu zaščita in svetovalec v težavah. – Marolt je polnil svojo pipo in prižigal dišeč tobak. Iz temnega kota je zvenela tukajšnja pesem: *Adiós, Pampa mía! Mi pa smo zapeli svojo. Doživljal sem nepozabne trenutke zdomstva. V poznejših letih sem se večkrat vrnil k reki in kdaj pa kdaj obiskal staro krčmo.*

Čas Kulturne akcije je mineval v srečanjih z lepoto. Eno takih je bila razstava slovenske izseljenske grafike, septembra 1954. Zbrana so bila dela M. Koritnika, F. Goršeta, Alekse Ivanc, T. Kramolca in Bare Remec. Ta je izstopala s svojimi liričnimi listi. Naslednje leto, v juliju, je spet razstavljala; pokazala je neutrudno prodiranje v svet barve in ideje. Ugotovil sem, da išče Bara življenjskost svojih motivov v starožitnem svetu argentinskega severa in juga. O takšni ustvarjalnosti je dejal nekoč Friedrich W. Schelling, da je prenovitev umetnosti treba iskati v povratku v primitivno naravno okolje, ki je vir duha in zunanje oblike. Rad sem hodil po poteh – zdaj so že asfaltne ceste – buenosaireškega predmestja in si predstavljal, da hodim po starem domačem svetu. Narava je odsev domovine – ne, narava je plačilo za izgubljeno naravo. In če je umetnost v bistvu vračanje k naravi, velja to še posebno za likovno umetnost. To sem opazil v delih Volovška, ki je razstavljaval v avgustovih dneh 1956; v delih Remčeve, Kramolca, Ivančeve in pozneje Bukovca. A umetnik, ki teži po ustvarjanju svojskih oblik, se ne „prepusti“ naravi, ampak jo obvladuje in presnavlja. Tu ni govora o nasilstvu nad zunanjimi, stvarnimi in „razumljivimi“ oblikami, ampak je vse le prisvajanje narave v sebi primerne in svoji osebnosti potrebne oblike. In priznam, da sem si v de-

setletjih prisvojil ta svet – od Delte, San Fernanda in San Isidra pa do zadnjih mejá zaliva Samborombon, ki mi je drag poleg drugega po imenu. Legenda pripoveduje namreč, da je irski San Brendan iskal obljubljeno zemljo po teh morjih in spomin nanj je pričujoč v špansko prirejenem imenu velikega zaliva ob ustju Srebrne reke.

Vedno zadevamo končno ob vprašanje, kaj je umetnost in predvsem, kaj je slovenska umetnost. Vemo, da umetnosti ni mogoče skržiti na oblikovalno spretnost, ni je mogoče pre-pustiti čustveni nedoločnosti niti je prenasitati z imaginativnimi prvini. Vemo, da o umetnosti ni mogoče soditi z istimi kri-teriji v kateremkoli času ali kraju. Govorimo pa lahko o stal-nicah, kot so mera in ekspresija, ali pa tudi bistvo, ki ga do-seže umetnik, ko odkrije tistega „duha“, ki ga ima – če sodimo po indijanski mitologiji – vsaka stvar v sebi, da jo varuje in ohranja. Prav zaradi te notranje skritosti, zaradi te „duše“ stvari, se mora umetnik še posebej truditi in žrtvovati.

Ena najbogatejših zgodnjih kulturnih prireditev Slovenske kulturne Akcije je bila 3. decembra leta 1956 v galeriji-knjigar-ni Huemul, na aveniji Santa Fé. Kulturni praznik slovenstva v Buenos Airesu ob umetniški razstavi kiparja Franceta Ahčina. Bil je lep pomladnopoletni dan. Če bi se takrat – kot tudi danes ob najvišjih trenutkih – vprašal, kje je domovina, bi bil odgovor: za en večer tu, pri nas. In če se je reklo, da je arhitektura okamenela muzika, smo na tisti razstavi mislili na okamenelo pesem. Sredozemska lahkotnost in prozornost v polnosti luči in prostora. A vse je bilo usmerjeno končno le v to, da se je v nas vzbudila ljubezen do lepote – ki je blizu resnice... in blizu pristnega slovenstva.

Nato so se zvrstili dnevi in leta za zgodovino ustvarjalnosti našega umetnika v svetu. – Slikarka Bara Remec je poglobila značaj in snov svoje umetnosti ob stiku s prastarimi ljudstvi severnih planot in južnih andskih pogorij. V obvladanju novih likovnih rešitev, je odkrivala svet indijanske mistike, nomadske starožitnosti in nadrealne ornamentike. Od tu njene razstave „Ar-gentinski sever in jug“ v letih 1972, 1975; v septembru 1976 privid Eldorada v risbi in keramiki; leta 1980 argentinski sever in jug na panjskih končnicah. Jasno pa je, da ima naš umetnik, poleg zunanje stvarnosti novega sveta, še vedno v svoji zavesti slovensko pokrajino, stoletne domače oblike in domače obraze. V tem pogledu je bila nadvse zanimiva in pomembna razstava „Slovenski portret v Argentini“, avgusta 1966, kjer je imela Bara največ del (48); in smo videli, kakšna svojska „pokrajina“ je portret, ki zahteva od slikarja posebno oster čut za dojemanje

oblike in vsebine. Umetnik, ki hoče obvladati „pokrajino“, kjer prebiva človeška duša, mora odkriti, razmejiti in si osvojiti konkretne in abstraktne predele, vidna in skrita bivališča, zajeti mora lirično in epsko vsebino izraza.

Večerilo se je v tem perifernem svetu vodá in od sonca presvetljenih dalj. Takrat smo – ob desetletnici SKA – sedeli v predmestnem baru in se je dvignil Jurčec (zakaj ni dočakal teh dni, ko se začenja dokončno rušiti znamenje grdote!), prijel kozarec vina in vzneseno dejal: Nismo tu, da bi slavili samo prelepe trenutke, ki smo jih doživljali med ustvarjalnim delom – in ustvarjanje je velik dar božji – ampak, da bi bili vdano hvaležni, ker so nam bili podarjeni darovi, s katerimi smo mogli izpolnjevati poslanstvo slovenskega umetnika v svetu. – Pri mizi so bili še Marijan Marolt, Lado Lenček, Tine Debeljak in Bara Remec; nedaleč od njih smo sedeli nekateri obiskovalci kulturnih večerov.

V likovnem odseku, ki sem ga hotel prikazati v tem obrisu in spominu na člane-ustvarjalce ter v drugih odsekih Kulturne akcije, so umetniki še kar naprej – kot poje Antonio Machado – „zaljubljeni v zemljo in vodo, veter in sonce... v njih očeh so cvetoče poljane.“ Zaljubljeni v lepoto. Ko je spet razstavljala Bara Remec, v septembru 1988, v mali dvorani Slovenske hiše v Buenos Airesu, sem prešel v duhu vse postaje slovenske likovne dejavnosti v svetu. In ko je prišla umetnica, me ni mogla videti, ker sem doživljal njene stvaritve iz perspektive Slovenija–Amerika, nagelj in cvet amaniaya, igra luči in barve. V mislih grem po neskončnih sipinah in grapah argentinskega severa, kjer se rumena trava bori za svoj obstanek. In vendar ima tudi vsak kamen nekaj prostora za cvetje. Pot me pelje čez strma pobočja – ponoči je videti tik nad obzorjem Veliki voz. Morda bi ob vstopu v tisti svet vzdihnil: Kako si daleč, domovina! A ne – naši umetniki so še vedno slovenski umetniki. Lepota, kako nas vežeš in ohranjaš v svetu!

(Poglavje iz Zgodovine SKA)

BELI ČLOVEK PO BELI CESTI

Bos bom hodil
in srečen
po tej beli cesti!
Pa se ne bom kesal,
če si vlovim vročino
na kakšni ulici.

Podil se bom slučajno
po gozdeh sneženih
in lovil bom palčka
– z rdečo kapico.

Morda bom še iskal
kakšen majhen otoček,
da lahko – prosto!
vlovim tudi čarovnico.

Sam se bom prestrašil
svojih tihih korakov
po snegu,
dokler se sonce ne skrije
v daljavi – ker ga lovijo
tisti hudiči –
in bo mrak.

Beli človek gre po beli cesti:
nevihta in noč se bližata
za njim – sneženim možem.
Jaz pa stojim in čakam
v mrazu – in se mi čevlji
vračajo po zraku
kot metuljčki –
do rdečih, bosih nog.

PLAVANJE NA OBLAKIH

Plavam, plavam med oblaki
in gledam pod seboj to svetlo zemljo.
Sonce pa plava navzgor, veliko višje,
da mi peruti greje in teló.

Vidim tam spodaj hišice, ljudi
kot mravljice – ki tako visoko se držijo,
da je smešno po cestah na lupini zemlje.

In zdaj, pa kam? Proti goram na sonce,
proti travnikom, na jug, ali proti morju?
To plavanje na oblakih ni prijetno:
kmalu se bom spustil do svoje hišice –
in se mordá že drug dan – zbudil.

KOROŠKI MOTIVI:

POMLAJEVANJE GOZDOV

Grof Thurn je imel ogromne posesti. V težkih časih zadnjih let stare Avstrije in prvih let kraljevine SHS je kupoval grunte po celi Mežiški dolini od Dravograda do Koprivne ob novi avstrijski meji. „Železna rezerva“ kmetov, obširni gozdovi, so zgubili vrednost zaradi velike oddaljenosti in slabih cest in potov ter oddaljenosti od železnice. Če je kmet le hotel kaj prodati, je moral sam spraviti les do postaje in to ga je z vožnjo in delom stalo toliko, kolikor je za les dobil, torej je moral les preprosto podariti. Ni čuda, da so kmetje obupavali in prodajali grofu. Kupljene grunte je grof ukazal zasaditi s smrečjem; le toliko pustil najemnikom, prej gruntarjem, da so lahko redili po eno ali dve kravi in par prašičev. Najbolj so mu bili vseč dobro zarastli gozdovi s smrečjem in macesni.

Pri vsem svojem računarstvu pa je bil, vsaj do neke mere, neumen. Gozd namreč največ donša s prebiralno sečnjo, to je, da posekamo dozorela drevesa in obenem poskrbimo za podrastek, če tega ni opravila narava sama. Grof pa je vselej naredil golosek, to je: ukazal je podreti vsevprek in narediti frato. To je potem dal bajtarjem v najem za eno ali dve leti. Ti so požgali vejevje, posejali ozimno rž in za njo ajdo in s tem očistili teren. Seveda se zaradi štorov in korenin ni dalo orati, zato so vso zemljo prekopali z motikami. Grofu je prav prišlo, še bolj pa bajtarjem, kajti najemnina je bila nizka. Potem je bilo treba posaditi s sadikami frate in novokupljene njive in travnike. Vsako pomlad je dal razglasiti, da sprejme kakih petdeset fantičkov in deklet v službo za mesec april in maj, za vsak kraj seveda.

Kandidati so se morali zgledati pri gozdarju in ta jih je odvedel na določen kraj, jih poučil, kako se dela, potem pa pohajkoval in opazoval s kake vzpetine, sedeč na štoru, zraven pa dolgčas mlatil. Kadar pa je zagledal kako obotavljanje ali prepočasno gibanje, je prihrumel, kakor divja jaga in zarohnel

nad lenuhi, da so fantje večkrat hlačke zmočili, dekleta pa nogavice.

Mladi delavci so bili povečini bajtarski, ki niso imeli toliko dela kot gruntarski. Meseca april in maj zahtevata obilo dela na polju: Setev, sajenje, okopavanje, čiščenje travnikov in še mnogokaj drugega. Tudi kakšna bajtarska babica¹ se je našla med njimi.

Brežnikov Franci je bil gruntarski, a so le s težavo rinili naprej, zato ga je oče pustil, naj zasluži za obleko in še sestro zraven. Potegnil se je in stara mu je postala premajhna.

Podobno se je godilo pri Macesniku in oče je dovolil Rozki, naj tudi kaj zasluži.

Delu so se hitro privadili. Fantje so kopali jamice 20 cm v premeru in toliko globoke, dekleta pa so sadile. Gozdar je bil hudo natančen. Vrste so morale biti ravne podolgem in počez in sadike so morale biti poldrugi meter vsaksebi, jamice dobro skopane in sadike trdno zatlačene s prstjo. V vsem so mu ugodili in vse prenesli, saj so vedeli, da bodo vsaj nekaj zaslužili. Če se je kdo kaj onegavil, ga je nahrulil in spodil.

Neki dan je moral gozdar h grofu na poročanje. Postavil je Strmčevega Tonča za namestnika. In prav tisti dan so zamenjali frato. Tonč pa ga ni dobro razumel, ker je gozdar govoril pol slovensko in pol nemško. Odpeljal jih je poldrugo uro daleč, da bi tam posajali. (Čez dve leti od nasada se mora pregledati, in katera sadika se ni prijela, se mora zamenjati.)

Tisti dan so imeli smolo. Zjutraj je kazalo, da bodo imeli lep dan: ptički so žvrgoleli, grlice in golobi so po svoje grulili, vodeb je s svojim „up-up-up, up-up-up“ dajal upanje, kukavica je kukala...

Franci je nesel velik nahrbtni koš sadik in je omagoval pod težo in še druga dva, kar je bilo za tisti dan vsaj petkrat preveč, vendar ga je ptičja pesem pritegovala, da je nekoliko manj mislil na težo. Naenkrat se je ob njem znašla Rozka.

„Težko neseš?“

„Bo že.“

„Naj jaz nekaj časa nesem!“

„Le kaj še! Ne verjamem, da bi ga dvignila.“

Prijela je od zadaj za koš in ga hotela potežkati.

„Ejkuš! Tonč je trap, ko ti je toliko naložil!“

Odhitela je in primorala Tončka, da je koš naložil Dvornikovemu Kristnu in čez nekaj časa drugemu. Potem se je vrnila k Franciju.

„Zakaj pa sam nisi povedal, da težko neseš?“

„Vsak ga težko.“

„Pa vendar...“ In čez čas: „Ti... Ali ni lepo poslušati to ptičje žvrgolenje?“

„Pa še kako! Ali ga tudi ti rada poslušáš?“

„Gozd ne bi bil tako mikaven, če bi ptičkov ne bilo. – Ali poznaš ptičke in ptiče?“

„Vse. Po petju pa še ne vseh.“

„Kateri je tisti, ki pravi: “Cicifuj, cicifuj?”“

„Sinica.“

„In oni, ki se tako grdo dere?“

„Sraka. Ona tam dalje pa je šoja. Glej ta češminov grm! V njem gnezdi rjavi srakoper.“

„Kje pa ga vidiš?“

„Ne vidim ga, a vem. Glej, kako ima na dolge trne nabodene žuželke! Za mladiče, kadar se bodo izvalili.“

„Saj res! Klenski rabelj!“

„Vidiš na vrhu tiste smreke kosa? Majhen ptič, a ima tako močan glas.“

„In oni tam, ki malo podobno poje?“

„Hudournik. Dež bo.“

„Danes menda ne?“

„Danes, danes!“

„Jaz babici nisem verjela in še tebi ne morem.“

„Ne hvali dneva pred nočjo! sem enkrat slišal.“

Vso pot sta se o ptičih pogovarjala.

Ko pa so prišli do cilja, jih je čakalo presenečenje: cela frata je bila prerastla z robidovjem. Morali so očistiti, da ne bi zadušilo sadik. Prav kmalu so bili vsi opraskani; robidovje je namreč obdano s trni. Na vso moč so kopali in delali kolobarje. Tokrat so fantje pošteno nastradali, saj dekleta niso imele motik.

Rozka je izbrala Francija, da bo za njim sadila. Ves dopoldan sta klepetala. Franci je zaradi dela le na kratko odgovarjal, a ona ni prenehala z vprašanji. – Franci je imel očeta, ki mu je bila природа zelo pri srcu in rad je bral – seveda po zimi – naravoslovne knjige. Svoje znanje in nagnenje je prenašal na Francija in tudi v njem zbudil čut za občudovanje narave. Tudi on je bil velik prijatelj knjig.

Tonč, ki je bil za kakih pet let starejši od Francija, ju

je začel opazovati. Naveličal se je postopanja in dolgočasenja. Vsi ti planinski ljudje so vajeni dela, lenuharjenje jim preseda. Približal se jima je in se vtaknil v njun pogovor, toda o naravi je le malo ali nič vedel. Franci je moral vedno popravljati njegove trditve. Speljal je pogovor drugam: začel jo je snubiti. Tedaj šele se je Franci zavedel, da je zares lepa. Tesno mu je postajalo v prsih. Šele pozneje je spoznal, da je bilo to ljubosumje. Močno si je zaželel, da bi Tonča ne bilo blizu, a si ni upal kaj reči.

Opoldne se je začelo prav na hitro oblačiti. Ko so po-
južinali, se je ulila ploha. Kam zdaj? Daleč naokrog nikakšne-
ga zavetišča. Še drevja ne. Stiskali so se ob skale, ki so bile
v bližini; vsaj nekaj dežja so jim odnesle.

Edina Rozka je imela dežni plašč s seboj, babica ga ji
je po sili stlačila v torbo. Ogrnila je še Francija.

„Kako si topla!“ ji je dejal, ko se je stisnil k njej. Ne-
znansko nerodno mu je bilo; toliko jih je, ki ju gledajo. In
prvič se je stisnil k ženski – razen k materi, seveda –. Ni
vedel, kaj bi naredil. Odreči si ni upal, ostati pri njej pa mu
je bilo skoro nemogoče.

Vsaj malo je omilil Francijevo zadrego velik, zelen kuščar,
ki je zamigetal iz skalne razpoke, da je ulovil tolsto muho.
Preplah je bil silen, posebno med dekletu.

„Ne bojte se, saj vam ne bo nič naredil,“ jih je miril
Franci.

„Kaj ti veš! Piči te lahko in kaj potem?“

„Saj nima s čim pičiti! Prazen strah!“

„Pa pojdi in ga z rokami ujemi!“

„Saj bi ga, ko ne bi dež lil. Še koristen je, ker žre žu-
želke, škodljivce.“

Začela se je zoološka razprava. Ves znani živalski vrt so
prehodili.

Tja do treh so se stiskali ob skale in bili vsi premočeni
razen dveh. Potem je dež malo ponehal in vrnili so se h goz-
darju. To so morali storiti, da jim je zapisal ure.

„Kje ste bili?“ je osorno vprašal gozdar.

„V tisti frati pri sv. Lenartu,“ je povedal Tonč.

„Ti si en Esel²! Velik Esel! Počakaj, da ti plačam, kar
imaš verdinen³ in ne pridi več! Kaj veš, kakšno Schaden⁴ si
naredil grofu? Še na kant ga boš spravil s svojo Dummheit!“⁵

Tako so se razšli za tisti dan. Gozdar jim je zapisal le
štiri ure.

Naslednje dni se je Rozka približevala Franciju. Še pri kosilu je našla prostor v njegovi bližini. Ker je videla, da prinaša s seboj le borno južino, mu je večkrat na skrivem dala pol klobase ali pa kos prekajene slanine.

Neki dan je gozdar ukazal Rozki in Dvornikovi Tončki, naj gresta Narovski travnik v gozdno drevesnico okopat in oplet sadike. Proti večeru naj narujeta velik nahrbtni koš sadik.

Tisti dan je bil za Francija dolgočasen. Rozke ni bilo... Vendar je minil, kakor vsi drugi.

Precej pozno so se vrnili h Godcu, kjer je živel gozdar. Mračilo se je že, a Rozke in Tončke ni bilo od nikoder. Morali so ju čakati, da ju ne bo strah.

„Kdo jima gre naproti?“ je padlo vprašanje.

„Mene je strah! Mene tudi!“ so se izgovarjali.

„Franci naj gre! Mojci bo povedala doma, da ne bodo v skrbeh.“

Odločitev je padla. Vsi drugi so odšli.

Gozdar, ki je bil pri njih, je ukazal: „Prinesi koš Pflanzzen,“ ki je v Pflanzgartnu!“

Ubral jo je po stezi, kar so ga noge nesle. Enourno pot je pretekel v pol ure. Prišel je do drevesnice. Začel je klicati. Vse zaman, le sove so se oglašale. Sredi vrta je v mraku zagledal koš s sadikami. Kaj zdaj? Sedel je k njemu, si optal naramnice in hotel vstati. Moral je zbrati vse sile, da se je spravil na kolena, a vstati ni mogel. Potem se je domislil: vlekkel je koš do ograje in oprijemajoč se stebra, je le vstal in se usmeril proti Godcu.

„Joj, le kako bom nesel to težo eno uro daleč?“ je začel vzdihovati.

Nesel je, a se je moral vsakih sto metrov oddahniti. Če ni videl kakega štora ali vzpetine, je počival kar stoje, oprijemajoč se kakega debela. Tam okrog polnoči je le pricijazil do Godca, seveda do konca zbit.

„Tvoji so te gesucht“,⁸ je povedal gozdar, ko ga je doklical.

Hotel je teči navzdol, a je imel noge tako spahnjene, da je le prav počasi napredoval.

Medtem pa je nastal pravi dirindaj. Tončka je prišla domov prej kot Kristi. Oče jo je vprašal, če sta z Rozko srečali Francija in ko je zanikal, je nastalo polno ugibanj. Sklenili so, naj Kristi gre obvestit Brežnikove, da ne bodo v skrbeh. Le

nerad je ubogal, saj je do Brežnika dobre pol ure hoda. Kristi je opravil svojo nalogo in odšel.

Brežnika je zaskrbelo, kakor tudi mater in Mojcko. Začel je izpraševati, kako in kaj in Mojcka je povedala, da sta z Rozko posebna prijatelja. Očetu je padla misel in takoj sledil odlok:

„Mojci, steci za Kristijem in ga vprašaj, če je Rozka tudi prišla!“

In Mojcka je tekla za njim. Ni utegnila misliti na strahove, vedela je, da se očetovemu ukazu ne sme upirati. Ko ga je dohitela, je kar planila vanj z vprašanjem:

„Ali je Rozka tudi prišla?“

„O njej ni nič povedala.“

S tem odgovorom je prišla domov. Očetu se je zdelo kot na dlani, da sta se z Rozko našla in...

„Klenski smrkavec!“ Sam pri sebi pa je mislil: „še devetnajst jih ni izpolnil, pa mu že take misli rojijo po glavi. Le kaj bo iz njega? Zasluži, da mu par krepkih prisolim preko ušes.“ Kar tresel se je.

Ura je kazala že čez polnoč, a oče, mati in Mojcka so še vedno čakali v skrajni napetosti. Oče mu je hotel še enkrat stopiti naproti, a je pomislil kar na glas: „Je več poti in ne vem, po kateri bo prišel. Šel je v hlev v ugibanju, da se je hotel potuhniti in tam prespati. Potem je šel v parno,“ kjer je bilo še nekaj sena, katerega je narahlo prebadal z lesenimi vilami. Nič ni našel.

Ob enih se odpro vrata in Franci je vstopil. Ves izmučen je bil.

„Kod si hodil?“ je zagrmel oče in že vstajal.

Franci je v kratkem povedal neprijetno zgodbo.

„Ali Mojci kaj veš o kakšnem košu?“

„Ja, Rozka ga je zjutraj zadela na rame, ko sta s Tončko šli v drevesnico“, je povedala Mojci.

Očetova nevihta se je ublažila. Čez čas je pogledal Mojci:

„Jutri poizvej!“ je ukazal. Nemira pa ni mogel skriti.

„Še danes bom! Kar danes zjutraj, saj je že čez polnoč!“

Zjutraj je Mojci takoj, ko je zagledala Rozko, planila k njej z vprašanjem: „Ali sta se sinoči srečala s Francijem?“

„Od včeraj zjutraj se nisva videla“, ji je začudena povedala. „Zakaj?“

Pritekla je Tončka, a se je takoj obrnila, zgrabila Francija za rokav in ga privlekla:

„Kakšne neumnosti pa zganjaš? Takoj z besedo na dan!“

Kar dolgo je trajalo, da se je vse pojasnilo. Zvrhan koš sadik in gozdarjev osorni glas iz hiše: „Ta Esel me je o polnoči aufgeweckt!“ sta dovolj potrdila Francijevo obrambo.

Vsi so se smejali, le Franci ne.

Ko je gozdar gledal, komu bo naložil koš, je Franci stopil k njemu:

„Prosim, gospod gozdar, potehtajte koš!“

Ubogal ga je. Potem je prinesel drugi koš in ukazal razdeliti na dva enaka dela. Francija je za tisti dan osvobodil tega bremena.

Rozka se je približala Franciju in je boječe rekla:

„Ne zameri, Franci! Midve s Tončko sva zakrivili to godljo, ker sva ubrali bližnjico in se nisva zglasili pri Godcu. Za koš pa je kriv gozdar. On je Esel! In največji na svetu!“

Koncem maja so zaključili delo za tisto leto.

Ko so se ločili, je prav malo manjkalo Franciju, da ni Rozke objel in jo stisnil sebi.

Stara Lojza, ki je tudi bila med njimi, se mu je gredoč približala in mu potihoma dejala: „Če si Rozko izbral, si imel pa srečno roko. Pametna bodita in srečo vama želim!“

— — —

Tri žegnanja so bila tisti čas pri sv. Uršuli na Uršlji gori: na prvo, drugo in tretjo nedeljo po Veliki Gospojnici.

Franci je romal vsako leto na prvo, včasih pa še na drugo. Tudi tisto leto ga ni zadržalo.

Po večernicah je zdrvel v mežnarijo, da bi ujel še kak nezaseden kotiček. Imel je že izkušnje, kdor je prepozen, pač ne dobi prostora. Razgledoval se je. Kar naenkrat je zagledal tam v kotu dvignjeno in mahajočo roko. Približal se je, a v slabo razsvetljenem prostoru ni mogel razbrati, kdo bi bil. Šele tik ob mizi v kotu jo je spoznal.

„Rozka!“

„Pririni se kako za mizami, tu ti bomo naredili prostor!“

Kar dovolj truda in poslušanja in nerganja ga je stalo, da je končno prišel do njih. Z Rozko sta si krepko stisnila desnici, potem pa ga je predstavila:

„Franci – mama – atej.“

„Me zelo veseli, da sem vas spoznal.“

Sedel je na ponujeni stol ob Rozki.

„Ne vem prav, kam bi te dal?“ je pobaral oče.

„Brežnikov Franci je. Tisti, o katerem sem vam tolikokrat pravila“, je pojasnila Rozka.

štiri oči so ga vprašujoče pogledale.

„A, tako? No tudi jaz sem vesel, da sem te spoznal,“ je dobrodušno povedal oče.

„Atej, ali bi tudi za Francija naročili večerjo?“ je s prosečim obrazom in glasom zaprosila Rozka.

Oče je z mahanjem z roko vabil natakarko.

„Boglonaj, Boglonaj!, Imam denar za večerjo,“ se je branil.

„Le tiho, le tiho!“ ga je zavrnila Rozka.

„Ali še nisi opustila tiste navade?“ Nagnil se je naprej in pravil staršema, kako mu je Rozka dajala od svojega. „Tako dobre dečle pa res ni pod soncem. Prva je za našo mamo,“ je končal.

„O, zdaj pa razumem, zakaj si imela tako izvrsten tek. Lej, lej, kaj vse se izve!“ je povedala mama in oba vprašujoče pogledala.

„Ali ne bi smela tako delati?“

„O, prav, prav si naredila!“ je potrdil oče.

Franciju je vstajala nekje v globini misel, da bi kar tisto noč zaprosil za njeno roko, seveda z odlogom za dve ali tri leta.

Natakarkica je prinesla večerjo in za njo še natakark liter vina. Morali so molčati in menda je kar vsem prav prišlo, da so premlevali vsak svoje misli.

„Kako se imaš, Rozka?“ jo je potihoma vprašal.

„Bo že kako“, mu je tudi ona potihoma odvrnila.

Na skrivaj je poiskal njeno roko, ki jo je držala na koljenih. Komaj je začutila dotik, jo je umaknila. Senca je legla na njeno čelo in oči. Čez čas se je nagnila k materi in očetu.

„Se mi zdi, da nista prav ravnala, ko sta me silila k možitvi“ je zašepetala, a Franci je vseeno slišal.

„Kako, Rozka?“ Nek srh je začutil po vsem telesu.

Čez čas je pogledala očeta in mater.

„Saj je vseeno! Naj tudi Franci ve...“

Starša sta se zagledala v mizo.

„Prišel je dosti mlad – za deset let sva narazen – postaven,

bogat živinski trgovec. Par volov je kupil pri nas. Čez dva tedna je spet prišel. Potem pa vsako nedeljo...“

Premolk je izkoristil Franci:

„V tebe se je zagledal.“

„Bo menda tako.“

„Od njega nič čudnega. Kdo se ne bi?“

„Upirala sem se... Mislila sem nate. Zakaj se nisi oglašil?“

„Ker še nisem mogel misliti na ženitev.“

„Imaš že katero izbrano?“ se je zanimal oče.

„Imel sem jo. Rozko.“

„In jaz Francija.“ Sklonila se je na mizo.

Franciju je privrel iz neke globine očitek: „Večer sem jim pokvaril in tudi noč.“ Zazdelo se mu je, da mora odtod. Tam nekje za skalami bo prenočil. Njegova navzočnost ni primerna.

„Boglonaj za večerjo! Ne zamerite mi moje nerodnosti. Mislite si, da me niste srečali. Rozka, tebi želim vso srečo! Lagodnejše življenje boš imela pri njem, kot bi ga imela pri meni.“

„Tako sem ji tudi jaz dejal“, je pritrdil oče.

Macesnik je prijel ponujeno roko in mu jo krepko stisnil. Prav tako mati. Rozka se je dvignila, si na hitro obrisala solzne oči in zahlipala: „Srečno, Franci!“

Šel je na rob šmohorice,¹¹ prav tja nad grozljivi prepad in gledal od lune obsijane vrhove, pobočja in doline. Ko je z očmi poiskal tisto grofovo frato, je vzdihnil:

„Tam se je spočelo... In tako mlado hrepenenje mora že umreti...“

¹ = stara mama,

² = osel,

³ = zaslužemega,

⁴ = škoda,

⁵ = neumnost,

⁶ = sadike,

⁷ = gozdna drevsnica,

⁷ = iskali,

⁹ = senik,

¹⁰ = zbudil,

¹¹ = dolg skalnat greben v sklopu Uršlje gore.

Tridesetega avgusta je bilo. Tisti čas so kmečki vrtovi polni rož. Vseh vrst cvetja je v izobilju: od žoltih rigličev do bahavih poionik, od pritličnih mačehic in marjetic ob potnih robih, do kimajočih vrtnic tam ob plotu; od študentov, aster in regin, do orlovih krempeljčkov, drobtinic, do Marijinih čelveljčkov; skratka: vsi vrtovi so bili ena sama pestra lepota. Oh, da bi imel človek čas, da bi se vsedel in se potopil v uživanje!

Milan je slonel na vereji¹ in se utapljal v čudovitosti prirode. Neko mehko božajoče čutenje je rastlo v njem, kakor vsakikrat, kadar je ujel drobec časa, da je občudoval skrivnosti narave.

Proti večeru se je ravnalo. To je tisti čas, ko neka nevidna roka začne barvati nebo, gore, pobočja, polja, posamezna drevesa, še trave s prav izbranimi barvami in te preliva iz ene v drugo. Kdo bi se mogel odtrgati od takega užitka?

„Tak, pojdi no nakrmit živino!“ ga je iztrgala iz globokega sna sestra Lenka.

Ozrl se je. „Saj ni še tako pozno!“

„Bomo malo prej večerjali, ker gremo vse tri vence plect za žegnanje. Milan, ali bi šel z nami? Dolga je pot in še skozi gozd. Strah nas bo.“

V roki je držala škarje, pod pazduho pa velik jerbas.

„Boš rože porezala? Ali ni škoda oropati vrt?“

„Bodo pa druge zrastle. Farnemu patronu, sv. Egidiju moramo pa tudi nekaj dati.“

Milan je bil razorožen. Počasi je stopal proti hlevu, se še ozrl proti nebu z ugibanjem o vremenu in nato naložil v jasli sočne trave.

„Torej greš z nami?“ je po večerji napol vprašujoče, napol ukazujoče vprašala Lenka.

„Eh, tam boste same dečle, kaj bom jaz med vami?“

„Če ne znaš plecti, boš pa pušljaj?“

Ni mu bilo všeč. Zmučen je bil od dela in rad bi se naspal. Potem pa še sam med tolikimi dečlami. „No ja...“ je končno pristal.

Pri Strmecu, kjer so tisto leto plectle vence, je sedel na klopi poleg očeta, se naslonil na čelešnik,² in ugibal, kaj naj mu reče. Od sile nerodno mu je bilo. Najraje bi se bil izmuznil

in se vrnil. Kesal se je, da je ustregel sestram. Naenkrat ga zdrami Katrca:

„Milan, kaj pa sediš tam kot lipov bog? Pojdi no meni pušljat!“

Tako mu je bilo, kot da mu je neka nevidna roka vlila v prav vse žile in žilice od temena pa tja dol do mezinca na nogi medu iz lipovega cvetja. Katrca...? Katrca ga vabi...? Ali je mogoče...? Njega...? To se pravi: njega, ki ni prav nič lep, ona pa je... Kaj je...? Če reče: krasota, s tem še ni prav nič povedal. Ona je vse nekaj več!

„K meni pridi!“ ga je vabila Tončka.

„Meni pojdi pušljat!“ je vpila Angelca.

Milanu je bilo tako nerodno, da se ne da izraziti. Mnogo bolj kot takrat, ko so ga zalotili pri obiranju tujih češenj, ali pa takrat, še v šoli, ko ni znal odgovoriti, in še katerikrat. Ta primer je vse kaj hujšega... In Katrca ga vabi...?

„No, ali bo kaj?“ je bila Katrca nestrpna.

Tedaj se je v Milanu nekaj sprostilo.

„No ja, tebi pa res ne morem odreči.“ Zlezal je za stoli in sedel na pripravljeno mesto poleg Katrce, na njeno levo stran, ker je tako pripravneje za podajanje vršičkov zelenja in cvetja.

„Zakaj pa si se upiral? Kam pa si bil zateleban tam ob čelešniku?“

„Ti si pa ravno ta prava! Tako vprašanje mi zastaviš, da ne morem odgovoriti. Če se zlažem, ni prav, če pa po pravici odgovorim, je pa še bolj narobe.“

„Hi-hi-hi! Kakšne skrivnosti pa imaš?“

Milanova zadrega se je zaostрила. Le kako naj ji pove? Njo je gledal in se ni spomnil, da bi vsaj kaj vsakdanjega povedal ali vprašal očeta. In naj ji to pove? Le kje! Toliko predrzen pa res ne sme biti. Za norca ga bo imela; vlekla ga bo in še bolj mešala. Ko bi bil kraljevič ali pa vsaj grofov sin, bi se opogumil in jo poskušal prepričati, da jo bo rad imel, da ji bo dobro pri njem in bi se morda dala prepričati. Tako pa...

„Je to skrivnost?“ jo je končno vprašal.

„Vse, kar se ne upamo povedati vsakemu, je skrivnost.“

„Jih imaš ti mnogo?“

„E, kakor noben človek, tudi jaz nisem izvzeta.“

„In jih boš fajmoštru povedala?“

„Lej ga! Zdaj pa ti brskaš po moji vesti. No, nekatere že, ena pa je tako lepa, da jo bom zaprla v lepo, s svilo oblečeno škatlico.“

„Za zmeraj?“

„Ne. Do praznika.“

„Katerega?“

„Tistega, ki ga ni v pratiki.“

„Bom pa v stoletno pratiko pogledal.“

„Tudi tam je ne boš našel.“

Zresnila se je. Milan jo je hotel pogledati v oči, a ona jih je trdovratno upirala v venec.

„In mi jo boš pokazala, predno jo vložiš?“

„Do praznika nikomur!“

„Tudi mami ne?“

„Tudi ne!“

„Kako znaš vzbujati in dražiti radovednost!“

Nekaj kratkih minut sta molčala, nato pa je spet vprašala:

„Kaj pa si danes najlepšega doživel?“

„Če izvezem eno stvar, je pa zelo težko izbrati.“

„In katera je tista izvzeta stvar?“

„Tristo Judov! Nocoj si pa polna ugank. Veš, da ti ne bom povedal.“ Mislil je na njeno vabilo in trenutek, ko je sedel k njej.

„Glej ga no! Kaj se pa skrivaš?“

„Če bo šlo vse po sreči, ti bom pa kdaj povedal.“

„Zakaj pa ne zdaj?“

„Tepka se mora zmediti, preden je okusna.“

In tvoja tepka se bo dolgo medila?“

„V toplém vremenu se hitreje zmedi.“

„Bi želel južni ali severni veter?“

„To pa želiš, kar delaš,“ se je spretno umaknil. „Deteljno seme, na primer, se izlušči in ga je mogoče omlatiti le v suhem, hudem mrazu, v južnem ne opraviš nič. So pa dela, ki jih je lažje opravljati ob toplém jugu.“

„In za ta primer? Za to delo?“

„Katero?“

„I, za medenje tepk?“

„Za ta primer... Za ta primer... južni. Prav tam iz Sahare.“

Dotaknil se je, ne namerno, marveč pri podajanju cvetja in zelenja, njene roke in začutil rahlo tresenje.

Umolknila sta. Četudi so druge čebljale kot ptički v prebujajočem se pomladnem jutru, jih nista slišala. Sladek opoj ju je omamil. Neko pričakovanje nečesa še lepšega, če je sploh kaj lepšega na tem svetu, ju je ujčkalo z nevidnimi rokami.

Iz omotice ju je zbudila Angelca:

„Čujte no! Katrca in Milan sta pa jezike požrla.“

„Le kaj ju je pičilo? Prej sta žužnjala, kot bi imela s strdjo namazana jezika, naenkrat pa se jima je zataknilo,“ je povedala poleg sedeča Nežka in še bolj pritegnila pozornost nanju.

Oba sta bila nevoljna. Le zakaj ju ne pustijo pri miru! Zakaj so zajezile tisti strdeni studenček?

Marta je bila prva, ki je opazila njuno zadrego. Hotela je speljati pogovor v drugo smer: „Ti, Milan, menda znaš več jezikov. Kateri je najboljši?“

„Najboljši je svinjski, kravji pa je večji,“ se je odrezal Milan in vse so bušknile v smeh.

„No, kateri je za nas najlažji?“ je bila spet Marta radovedna, ko se je smeh polegel.

„Menda je našemu najbližji slovaški, a tega se nisem učil. Od slovanskih je najtežji poljski, a je najbolj zvenceč. Bliže nam je ruski, četudi smo zemljepisno bolj oddaljeni od njih. Ukrajinski je precej podoben ruskemu, beloruski tudi. Nemščina je za nas trd oreh in jo težko pravilno izgovarjamo. Angleščina – saj je ne znam veliko – pa je skrupcalo 1/3 nemščine, 1/3 latinskih jezikov in le zadnja tretjina je jezik nekdanjih morskikh razbojnikov. Izgovarjava je za nas zelo težka.“

„Povej kaj po poljsko!“

Dobry wieczor, vadna panjenka! Co żyčiś?“

„Dober večer... In dalje...?“

„...lepa gospodična! Kaj želiś?“

„Ali znaś tudi kako poljsko zapeti?“

„Bolj malo. No, „Gurav“ je zelo lepa.“

„Zapoj, zapoj, Milan!“ so kar vse hkrati zažvrgolele in kot na ukaz prisluhnile.

Milan se je odkašljaj, šel po sapo – ta pesem namreč potrebuje veliko sape – in zapel:

„Gurav, že či nje žav...“

„Še eno, še eno!“ je bila polna hiša žvrgolenja.

„I, no! „Tam na guže čarna lipa...“

„Še, še, še!“ so prosile.

„Pa še ob drugi priliki.“

„Kakšni pa so ljudje po svetu?“ je bila ena radovedna.

„Z Bolgari smo dobro vozili. Rekli so nam: ‘Sloven bratko’!; Madžari so bili do nas naravnost surovi; Rusi in Ukrajinci so mehke duše; Poljaki trdnih značaje in zelo verni; Nemce in njihovo nadutost tako in tako poznate; Francozi so Nemcem podobni v nadutosti; Angleži so pretirani oblastneži. Morda jih kdo drugi drugače oceni, jaz jih tako, kakor so se meni pokazali.“

„Je pa le lepo pogledati po svetu,“ je dejala Katrca.

„Zanimivo je vsekakor, lepo pa za nas ni bilo, ker je bilo potovanje združeno z velikim trpljenjem.“

„Povej nam, kako je bilo!“ je zaprosila Mojci.

„Raje kdaj drugič. Kaj bi kazil veselo vzdušje, ki naj vlada v hiši!“

„To imaš pa tudi prav!“ se je ob peči oglasil oče.

Katrcia je potegnila kaka dva metra spletenega venca in ga ogledovala. Milan se je začudil. Kako se lepo svedrasto ovijata bela in rdeča barva med zelenjem!

„Kje pa bo visel ta venec?“ je vprašal.

„V prezbiteriju. štiri šestmeterske morava splesti nočaj.“

„Ha-ha-ha!“ se je zasmel. „Do jutri zvečer ali pa še ne.“

„Saj bo šlo hitreje, ko se prsti navadijo na gibe; spočetka so trdi, neokretni.“

Po kratkem premolku je Katrcia pogledala Milana in vprašala:

„Pogosto gledam rože in ugibam, kje dobijo barve, nekatere kar po več.“

Zdaj se je Milan znašel v enem najljubših predmetov, v botaniki.

„Narava je čudovita. Rad bi prodril do zadnjih skrivnostnih globin, a tega menda nihče ne zmore. Sam sem botaniko le toliko povohal, da me še bolj privlačuje. Kje rože dobijo barvo? Same jo naredijo. Vsaka rastlina je čudovita tvornica. Nisem prav povedal: skupek tvornic, vsaka s svojo proizvodnjo, s svojo nalogo in vse združene v eno samo. V vsaki rastlini so mikroskopsko majčkene zrnca kloroplasti in levkoplasi. Prvi proizvajajo listno zelenilo, drugi pa barve. Oboji delajo le pri zadostni svetlobi. Prvi so bolj občutljivi. Poglejmo primer! Krompirjeve klice so v temni kleti bele, ko pa na njivi prodrejo plast prsti, so vse zelene. Ali drug primer: Ko sonce v jeseni ne daje dovolj svetlobe, listi dreves začnejo spreminjati barve. Kloroplasti se začnejo spreminjati v levkoplase in mi občudujemo krasno barvaste listnate gozdove, sadovnjake in vrtove. Druga taka čudovita tvornica proizvajajo vonje, tretja plodove, naslednja okuse pa zdravila in strupe. V gozdu sem gledal in se čudil, kako je skozi grmič divje kosmulje rinila volčja jagoda. Kosmulja ima tako prijeten slahek okus, volčja jagoda pa je hudo strupena. V kotu vrta raste hren, tik ob njem pa ribez. Če pogledamo še nekoliko dalje, vidimo, da je že v semenu nastavljena vsa bodoča rastlina. Omeniti moram še olja, beljakovine, škrob in druge proizvodnje, ki vzdržujejo naša telesa, jih krepijo in pri pravi rabi ohranjajo pri zdravju. Stvarnik je moder, oj, tako moder!“

„Nadaljuj, Milan, nadaljuj!“ je završalo po hiši.

„Saj nismo pri botanični uri v šoli!“

„Si rekel, da so beljakovine, škrob in druga taka ropotija, tiste stvari, ki nas pokonci držijo. Jaz pa le mast bolj cenim. Več zaleže,“ se je oglasila ena in vse spravila v smeh.

„Kaj pa je mast?“ je Milan nehote zašel v svoj najljubši predmet iz šol.

„I, mast je mast! Več, ko je ima prašič, boljši je,“ je odgovorila. Druge pa so iskale odgovor pri Milanu.

„V kemiji je mast sol maslene kisline.“

„Še manj razumemo kot prej,“ je rekla Angelca.

„Poznate masleno kislino?“

„Kako naj jo poznamo?“

Če si je nekdo zanemarlil noge, recimo pozimi, in je potem s prstom potegnil med nožnimi prsti... tam je precej maslene kisline.“

„Brrr! Pfej Pfej! Pfej!“

„Morda res ni prav, da sem povedal, a vzemimo stvar tako kot je! Glejte na primer sol, navadno kuhinjsko sol, kaj je? Klor je zelen, hudo strupen plin, natrij pa je zelo mehka, svetlosiva kovina. Oboje skupaj je sol. Če ji odvzamemo natrij in klor združimo z vodikom, dobimo klorovo kislino ali hudičevo olje.“

„Pa ne tisto, ki ga uporabljajo za lotanje?“ je ugovarjal Strmec.

„Tisto, tisto!“

„Ejkuš!“

„Glejte! Zakaj pa za pšenico pognojimo s hlevskim gnojem? Vsi vemo, da je tako prav, a ko jemo pogačo, se ne spomnimo, da je zaradi kravjekov dobro obrodila.“

„Zares čudno!“

„Narava je natrpana s čudesi; mnoge so odkrili, bogve koliko jih še čaka odkritja.“

„Ti pa tudi vse veš,“ se je čudila Katrca.

„Nak! To je ravno tisto, ki me hudo teži: na vsakem koraku spoznavam, da nič ne vem, ko bi res tako silno rad kaj vedel in znal.“

Po kratkem premolku je vprašal Strmec: „Kaj pa, ali rad orješ, kosiš?“

„Kdo pa ne rad? Ko ralo obrača zemljo, imaš čas, vrtati v skrivnosti zemlje. Brazde dišijo in vabijo pšenico, rž in druge kulture; poseješ, pobranaš in s 'Sveti križ božji!' izročiš njivo svetemu Duhu, da jo blagoslovi in varuje pred točo... Ah, lepo je kmetovati! – In ob košnji: Vržeš koso na ramo in čepun⁴ za pas, pa zavriskaš v rošno jutro... Zdi se ti, da je pač najlepše... Hudo je to, ko pod koso padajo nedolžne rožice, pa saj trava ni kaj drugega, le da bolj skromno cveti. Včasih se mi zdi, da sem rabelj.“

„Tak, Milan!“ ga je Katrcica tako pogledala, da ni mogel uganiti, kaj je hotela reči.

„Jaz bi nekaj rekel, a je preveč dečel,“ je povedal Strmec.

Milan je pogledal po hiši in v hipu mu je padla misel:

„Joj, kakšna neroda sem! Štor! Misli pa počasne kot polž!“

„Kaj pa je?“ so se nekatere bližnje zavzele.

„Kaj je? Vaš praznik sem pokvaril s svojim čenčanjem. Ve bi zapele, se nasmejale in kaj vem, kaj še vse.“

„Je kar prav tako, se vsaj malo поблиže spoznamo,“ je dejal oče.

Po polnoči je Strmec odšel iz hiše. Vsi so mislili, da šel spat.

„Tak, dečle, zapojte vendar!“

„Katera pa ti je všeč?“

„Vse, le če niso umazane.“

Zadonela je pesem, sprva bolj potihlo, a se je kmalu ojačila. Tudi Milan je basiral, a je imel premalo sape, da bi se kaj prida slišal med tolikimi soprani in alti.

Naenkrat se vrata odpro in vstopil je oče z dvema pladnjema: na enem je nesel rezine rženega kruha, na drugem pa narezan prekajen svinjski jezik. Začudenja in smeha ni hotelo biti konca. Tudi sam se je prav razigrano smejal.

„Milan je dejal, da je najboljši svinjski jezik, pa sem ga prinesel, da ga pokusite.“

„No, ta šala pa nekaj velja!“

Odložili so delo in pomalicali. Še tepkovca je prinesel, da so tudi zalili. Jeziki in še bolj tepkovec so opravili svoje: jeziki so se še bolj razvezali.

Oče, ki je prisluškoval tam v drugem kotu, je nenadoma vprašal:

„Tu pravijo, da imaš zelo rad rože. Kaj pa tiste, ki stojijo na dveh pecljih?“ Še usta je pozabil zapreti.

Tudi dečle so prestale z delom in čakale na odgovor.

„Mene vprašate?“ Ko je oče prikimal, je dejal: „Vsaka roža je lepota zase. Krona vseh rož pa lepa dečva. Takole si mislim in menim, da imam prav: Vse rože lahko gledam in jih občudujem. Nekoč pa bom vprašal eno: 'Bi ti hotela cveteti v mojem vrtu? Pridno ti bom zalival, da ne boš ovenela; senco ti bom naredil, da te sonce ne bo preveč žgalo in priganjalo na odcvet.' In če bo voljna...?“

„Kaj pa v jeseni?“ je oče vrtal dalje.

„V jeseni? V najini jeseni? Takole si predstavljam: S ponosom in veseljem bova gledala na pridelek, če bo seveda narava ugodila najinim željam. In kadar bova sama – tam ob

štiridesetletnici ali zlati poroki – jo bom privil k sebi tako tesno kot takrat, ko se bo dala presaditi v moj vrt. Pa tak poljubček ji bom cmoknil, da bo vsa šekasta.“

Droben smeh je napolnil hišo in tudi oče je moral vzeti pipo iz ust, da je lahko prešerno basiral s svojim smehom.

Milanu se je zdelo, da ga rinejo v kot, zato je zaprosil, naj še zapojejo. Koj so poprijele. Pesem se je vrstila za pesmijo, kar ga je spet sprostito.

„Ali imaš že izbrano tisto rožo?“ mu je nenadoma šepnila Katrca.

„Od moje strani, se mi zdi, da že.“

„Bi smela vedeti, kako jo kličemo?“

„Počakaj, da se tepka zmedil!“

„Ali je tukaj?“

„Ejkuš! Nič ne povem.“

Nadaljevala sta z delom, petje pa jima ni šlo kaj prida od rok.

Nad Pohorjem se je začelo svitati, ko so začele zlagati vence v velike košare in jerbare.

„Pridi kaj na obisk, pa prav kmalu!“ mu je šepnila med krepkim stiskom desnice. „Boga bom prosila, naj čimprej pošlje prav vroč veter iz Sahare.“

Domov grede so Lenka, Ivanka in Mojci čebljale, da jim je sapo jemalo (pot jih namreč vodila v hrib), Milan pa je sam zase tuhtal. „Ona...? Katrca... Morda... Saj ni mogoče drugače... Morda... Katrca...!“

„Kaj pa ti?“ ga je dregnila Lenka. „Ali ni bilo lepo?“

„Lepo... Lepo...! Hvala vam, da ste me povabile s seboj!“

Pogovor so spet same nadaljevale.

„Kaj pa ti je?“ je vprašala Ivanka.

„Nič.“

„Da te ni Katrca uročila?“ ga je zvedavo pogledala Lenka.

Milan je že v hiši opazil, da ga je opazovala.

„In meniš, da bi prišla k nam? Njihov grunt je večji in lepši?“

„Kaj jaz vem?“

„Ko bi le hotela!“ je po mučnem molku vzdihnila Lenka.

„Bi jo imele rade, če bi prišla k nam?“

„Pa še kako! Čedna je in pridna tudi.“

V nedeljo je bila cerkev okrašena kakor vsako leto. Zvonovi so vabili in ljudstvo se je zbiralo. Milan je stal med

drugimi fanti, ki so čakali dovoljenja, da iznesejo bandera za procesijo, zraven pa bistro opazoval, kdaj se bo prikazala Katrca. Tuintam se je spomnil, da se tako vendar ne pripravlja za procesijo in mašo. Potihoma se je okregal, toda naslednji hip so mu misli spet ušle. Ves nestrpen je že bil. Točno ob desetih je prišel nemški duhovnik,⁵ ki je upravljal kakih 15 župnij, opravil tiho mašo in že odbrzel naprej z motorjem. V pol ure je bilo vse končano.

Tudi po maši je Milan s pogledi iskal Katrco, a vse za-
stoj. Zagledal je starega sosedovega hlapca in se mu približal.

„Kje pa so Ravnikovi?“ ga je vprašal.

Popraskal se je po brkih in pri tem položil prst na usta.
„Greš z menoj?“

Molče sta stopala proti njihovi strani in ko sta dospela do
planjave, je s težavo spravil iz sebe:

„Sinoči smo se tresli od strahu.“

„Kaj pa je bilo?“ Milanu se je zdelo, da mu kri ledeni.

„Partizani so imeli skladišče min pri Klančnikovih. Nemci
so nekako zavohali, preiskali in jih seveda našli. Joj, to je
bilo vpitja, tuljenja! Vsi bližnji so pobegnili v goščo. Vse je
prazno. Jaz sem danes zjutraj šel od enega do drugega hleva
in naložil krme v jasli, da ne bo živina poginila.“

„Tudi Katrca?“

„Saj pravim – vsi!“

„V katero smer pa so šli?“

„Proti Kotljam, kjer imajo partizani svojo republiko.“

„So povedali, kdaj se vrnejo?“

„Trap! Kdo pa more kaj takega vedeti?“

„Eklet!“

„Ti, povej mi, ali si bolj za Nemce ali bolj za partizane?“

Milan ga je resno pogledal. Tistikrat je bilo zelo nevarno
odkrito govoriti. Po dolgem pogledu v oči mu je dejal:

„Med nama: Bolj se bojim partizanov; Nemce že hudič
jemlje.“

„Imaš prav. Tega rdečega zlodja... Saj si še naš... ali
ne?“

„O, naš, naš! Bolj kot kdaj prej!“

Toplo sta se pogledala.

„Tako me skrbi, da nikjer ne najdem miru. Nemci že ve-
do, da so pobegnili. Prišli bodo in vse pobrali. Ali bi prišel
tolmačit?“

„Oj, Matevž, ne upam si! Tudi mi smo slabo zapisani pri
njih.“

„Partizani so pa tudi od hudiča. Tako ti zadrignejo zanko
za vrat, da se ljudje sami mobilizirajo.“

Nekaj časa sta stopala ob robu ceste in vrtala vsak v svoje misli.

„Katrca je naročila, da ti izročim njene pozdrave.“

„Katrca?“

„Je tvoja?“

„Ne še.“

„A, tako? Lepo in dobro dečvo si izbral.“

— — —

Milanu je saharski veter še nekaj dni prizanašal. Potem pa je zavihral tudi okoli njega z vso žgočo vročino. Toda to ni bil veter, kakršnega sta želela. Tudi on je moral pobegniti od doma. Potem je moral preživljati vroče dneve in noči.

Maj v letu 1945. ga je našel pri Gospej sveti, takrat zasedeni po partizanih.

Nenadoma sta se srečala s komandantom partizanske straže, bivšim sošolcem Tonetom. Po prvem presenečenju in pozdravu ga je povabil, ne povabil. ampak ukazal:

„Zvečer ob desetih prideš na naš miting!“

„Hotel sem zgoda odpotovati.“

„To ni važno! Prišle bodo punce kot puter; zakaj se ne bi poveselil z njimi in z nami? Neka Katrca je iz tvojega kraja. Piše se S... Krasotica! Hrabra, delavna, postrežljiva...“ Pri tem je pomežiknil z enim očesom.

Milana je zgrabila vročina in hip nato mraz; oboje ga je spreletavalo in nekje v megli je vstal velik črn vprašaj.

„Kaj bo, če se srečata?“ je pomislil. Le s težavo je izjekljal:

„Ima fanta?“

„Vse so od vseh. Tako je po tovariško.“

Pred Milanovimi očmi se megla zgoščevala.

„Katrca-a-a! Si padla...? O-o-o!“ Saj ni to izgovoril, bil je le krik ranjene duše, tako globoko ranjene, ki pretrese vse živce telesa.

„Ti je slabo? Tine, prinesi kave in konjaka!“ je ukazal Tone.

Mučno vzdušje je pregnal komendant angleške straže: „Mi prevzamemo oblast nad Koroško! Partizani se umaknite!“

Milan je stopal po hribu navzdol, kot bi bil vsaj pol litra črničevca popil.

Katree ni videl nikoli več.

PREKRIZANA POT

Hanzej in Mojcka sta se mudila v mestu vsak po svojih opravkih, ne da bi vedela eden za drugega. Vračala sta se in slučajno srečala pred Lovcem (gostilna ob robu mesta). Od tam je vodila Hanzejeva pot-bližnjica v hrib, njena pa po dolini navzdol in šele potem v hrib. Pozdravila sta se in za hip obstala.

„Pojdi z menoj, ne boš imel dosti daljše poti!“ je dejala.

„In če greš ti z menoj, boš svojo pot še okrajšala.“

Brž je bila pri volji.

Zagrizla sta se v strmo stezo in kmalu prišla na položnejšo pot ter si oddahnili. Hanzeju je bilo na moč vseč, stopati ob Mojcki, kajti bila je vsestransko lepo razvita. Tudi njen obraz je bil od sile prikupen: s kostanjevimi lasmi se je poigravala sapica, izpod čela so ji sijale krotke in ljubeznive oči, lica polna in rožno nadahnjena, ustnice zaokrožene v ljubek nasmeh. Saj jo je Hanzej že nič kolikokrat videl in tudi rajal je že kdaj z njo, a nikoli ni opazil te lepote na njej. Nekaj mu je zatrepetalo v prsih in blaga toplota se mu je razlila po žilah. Iskal je pripravno misel in besedo, da bi ji kaj povedal, toda takrat mu je bila glava tako pusta, da ni našel prav nič primernega. Slednjič je zagledal težko torbo, ki jo je nesla v roki. Četudi je imel svojega nahrbtnika dovolj, je vseeno prijel za ročaj njene torbe in ji pomagal.

„Si šla zapravljat?“ je rekel kar tako, da je nekaj rekel.

„Hi-hi-hi,“ se je drobno nasmejala. „A, saj res! Seveda sem zapravljala, a le za potrebne stvari. Danes moraš vsak belič dvakrat obrniti preden ga izdaš.“

„Zares je trda za denar.“

„Tebi menda ni. A, čakaj no! Bi mi povedal po resnici? Vse mogočelušljajo. Bil si hudo zadolžen...“

„Zelo. In...“

„Eni pravijo, da si iz Nemčije prinesel denar in vse plačal.“

Ujela sta se s pogledi.

„Ha-ha-ha! Kdo pa je že iz koncentracijskega taborišča kaj drugega prinesel kot uši, če je imel srečo, da je sploh življenje prinesel nazaj?“

Zmešal jo je. Sočutno ga je pogledala in vprašala:

„Je bilo hudo?“

„Zelo, zelo! Niti volku ne privoščim kaj takega.“

Moral ji je pripovedovati svojo žalostno zgodbo. Ko jo je v grobih obrisih končal, je vprašala:

„In so vas dobro plačali?“

„Sem že povedal.“

„Odkod pa si dobil denar?“

„Zdi se mi, da me Bog rad ima. Tako čudovito je speljal vodo na moj mlin, da sam komaj verjamem. Poslušil se je Nemcev, partizanov in še nekaj naših ljudi. Božja pota so čudovita.“

„Kako pa je bilo?“

„Je predolga storija; ti bom kdaj pozneje povedal.“

Molče sta stopala po stezi.

„Kc, kc!“ je zaklicala veverica na veji košate smreke. Oba sta jo gledala. Prišla je še druga in tudi ta ju je zvedavo ogledovala.

„Gotovo gnezdita v bližini,“ je ugibal Hanzej.

„Škoda, ko nimava časa, da bi poiskala mladiče. Tam ne kje bodo, ker skakljata v to smer.“

„Ravno obratno. Speljati naju hočeta stran od gnezda. Nekateri živali so bistre.“

„Tudi nekateri ljudje ste bistrejši od nas drugih.“

„Nikar se ne ponižuj in „nekateri“ ne povišuj!“

„Kar je res, je pač res! Takega bi hotela in pa...“

„Zakaj ne končaš stavka?“

„I no! Tudi Urša, ki vse izvoha...“

„Zakaj se ti zatika?“

„Preveč sem rekla.“

„Kar nadaljuj! Jaz zelo cenim odkrite ljudi. Opravljivci, obrekovavci, hinavci in podobni so mi na moč zoprni. No, kaj je z Uršo?“

„...ni mogla izvedeti, da bi bil kje vezan.“

„Kadar se bom kje zavezal, lahko ves svet ve.“

Veverički sta se vrnili in oba sta ju gledala. Čez čas je Hanzej dejal:

„So živali, ki so zveste svojemu zakonskemu drugu, druge pa ne.“

„Tudi pri ljudeh je tako.“

„Hotel sem te vprašati, kako bi bila ti, a to se ne sprašuje, ker se odgovor že vnaprej ve. Nezvestoba je poleg greha ena najpodlejših stvari. Ne vem, kako bi tako reč prenesel.“

„V tem sva si edina.“

„V čem pa misliš, da ne bi bila?“

Pogledala je v tla in s konico čevlja brskala po prsti. Šele čez čas je dejala, še vedno gledaje v tla:

„Kolikor te dozdam poznam, ne najdem prav ničesar.“

„In jaz bi prav tako odgovoril.“

„Glej, smrekov storž nese! Presneto se bodo grenko držali mladiči. Seveda, orehov in lešnikov zdaj ni. V sili, pravijo, še hudič muhe žre.“

„In še sam jih lovi.“

„Pa je le res, da imata gnezdo v tej smeri, kakor si rekel.“

„Najbrž v vrhu tiste košate smreke.“

Stekla sta za njima in videla, kako sta izginila v gostem vejevju.

„Kadar bom utegnil, bom prinesel krampižerje,¹ splezal do gnezda in jim pobral mladiče.“

„Ne bodi tako okruten!“

„Moramo jih zatirati, ker nam delajo škodo.“

„To imaš pa tudi prav.“

Gledala sta v vrh in dalje proti nebu, kjer so viseli drobni, kuštravi oblaki.

„Še nekaj bi te rada vprašala.“ Zardela je od vratu do čela.

„Le vprašaj!“

„Ali imaš že izbrano veveričko, s katero bosta spletla gnezdo?“ Rdečica na obrazu se ji je še stopnjevala.

Hanzej jo je hotel prijeti za roko, a se je v hipu premislil. Mora jo bolje spoznati. Kar dolgo sta molčala. Za Mojcko celo večnost. Potem jo je še enkrat pozorno pogledal in počasi dejal:

„Prav v kratkem ti bom povedal.“

„Težko bom čakala.“

Pogledal je na uro.

„O, bo že poldne! Hiteti moram.“

„Tudi jaz. Srečno! Nadaljevanje prihodnjič?“

„Čimprej! Srečno, Mojcka!“ Krepko ji je stisnil ponujeno desnico.

Hanzeju je brnel po glavi pravkaršnji pogovor. In čedalje bolj! Jezil se je sam nase, zakaj ni zinil, pa se je spet opravičeval, da je pametno ravnal. Končno se je odločil, da jo bo v nedeljo po maši poiskal in bosta spet šla po isti stezi. Tako

mu je bilo, da jo mora vprašati. „Taka dečva!“ Kar zvečer pojde; do nedelje je še tri dni...

Kot strela z jasnega neba je presenetil Hanzeja partizan – da, partizan! – in mu povedal, da je na smrt obsojen; da naj hitro zbeži, še nocoj, je dejal. In še, da naj gre vsaj čez Dravo. Tudi naj ne piše, da ga ne bodo zasledili.

Na hitro so stlačili v nahrbtnik in kovček nekaj najnujnejših stvari.

Toda Mojci mora obiskati in se posloviti od nje. Mora! „Še en skok moram narediti,“ se je opravičil pred domačimi in odpiral duri.

„Slabo uro imaš še do vlaka,“ ga je opozorila mama.

Zdirjal je po poti v gozd in naprej. Ko pa je prišel do brvi, nedaleč od mesta, kjer sta se opoldne pogovarjala, brvi ni bilo. V poltemi je zagledal na drugem bregu deročega potoka privezana debela. Na tej strani pa je videl posuto zemljo. Voda jo je spodkopala, da se je sesedla v strugo.

Kaj zdaj? Da bi obšel, bi rabil vsaj pol ure. Vlaka ne sme zamuditi, ker prvi pelje šele naslednji dan zvečer. Ni kazalo drugega kot vrniti se.

„Bova že kako počakala,“ se je tolažil.

Vrnil se je torej, zadel nahrbtnik na rame in še mali kovček v roke in odšel.

Službo je dobil kot upravnik velike kmetije gôri pod Svinško planino.

Pisemsko zvezo z domačimi je po dolgem prizadevanju dobil preko tete, ki je živela v Gradcu.

Nekega dne mu pismonoša prinese pismo od Mojcke, seveda po isti poti. Trepetaje ga je odprl in bral:

„Ljubi Hanzej! Ne zameri mi, ko ti pišem to pismo! Nisem mogla več. Ne strpim. Zakaj nisi prišel k nam, predno si odšel? Pa vrni se! Nič se ti ne bo zgodilo. Moj atej je star komunist in ima dosti veljave. Ukazal bo, naj te pri miru pustijo. Sprijazniti se bomo morali s tem, kar so trije veliki sklenili v Jalti. Torej, čimprej pridi, da se do kraja zmeniva, jaz bi tako rada prišla k vam. Zakaj tistikrat nisva vsaj še pet minut počakala? Morda bi v teh minutah padla tista beseda, ki jo tako želim. – Kako se imaš? Jaz dobro, ko ne bi bilo (te želje) tega koprnenja (popravila ona) po tebi. Partizani me preveč silijo, da moram delati propagando zanje in za OF.

Tisoč pozdravčkov! Tvoja Mojcka.“

Trepetal je, ko je prebral pismo.

Tisti dan Hanzej ni bil za nič.

„Komunisti torej? In atej star komunist? Prekleta štrena, kako je zavozljana! Kdo bi si kaj takega mislil!“

„Mo-ojce-e-e!“

Proti večeru se je toliko umiril, da je sedel in napisal dolgo pismo. Vse sile je napel, da ga je dobro „skup spravil“ in vmes kaj tehtnega in prepričevalnega povedal: da bodo zahodnjaki naredili invazijo z Jadrana in bodo Slovenijo odrezali od Vzhoda, da komunizem ni za nas (kakor seveda za noben narod ne), dokazoval, kakšno gorje prinaša in še in še. Nazadnje, ko ji je povedal, kako hrepeni po njej, je postavil pogoj: „Če nisi komunistka in če ne simpatiziraš z njimi, pridi in bova imela 'nadaljevanje prihodnjič!' Nasproti ti pridem do Sinče vesi. Rad bi bil kmalu tvoj Hanzej.“

Potem je čakal na odgovor. Vsak dan je spraševal gospo, če je pismonoša kaj pustil zanj, a je vedno dobil isti odgovor: „Nič.“ Gospa je takrat, ko je dobil pismo od doma uvidela, da še na nekaj čaka. Nekateri ljudje znajo brati z obraza. Ob neki taki priliki ga je vprašala:

„Imaš dečvo onkraj gorá?“

Za prvim začudenjem je priznal: „Ja, Mojcko.“ Pogled mu je splaval proti jugozahodu in tam obstal.

Čez čas – bilo je po večerji in se nikamor ni mudilo – je dejala:

„Preberi! Sosedova Rozka...“

„Kaj je z njo,“ je vprašal, ker ni do konca povedala.

„Rada te vidi... Njen oče in mati bi tudi rada videla...“

„Da bi prišel k njim?“

„I, ja!“ In čez čas: „Ali ni lepa? Bogata tudi, pridna tudi, preteklost ji je čista. Kaj še hočeš več?“

Nič ni odgovoril. Po presledku ji je povedal, kaj bodo jutri delali – kar je vedno želela –, voščil lahko noč in odšel spat.

Pravzaprav: šel je v svojo sobico in legel, spanca pa ni bilo od nikoder. Kakor že sto in večkrat, je obnovil spomin na Mojcko, na tisto pot po gozdni stezi in vse do zadnje besede, Zakaj je ni vprašal? Zakaj ji ni rekel? Ali je prav storil...? Če je komunistka...? Saj ne more biti...! Kako bodo take lpe dečve komunistke!? In tak blag značaj...! Saj ne more spraviti v sklad blagost in krutost! Kot prava komunistka me bo morala kako izdati ali pa še ubiti, ker bo prepričana, da se jim ne bom udinjal. Tega pa nikdar in nikoli! Ha-a! Sam sem jim to v obraz povedal... Zato so me obsodili na smrt. Zato se skrivam. Pri Nemcih... Hinavec! Kakor da jih zares rad imam... Zakaj sem se k njim zatekel? Kaj boš vrtoglavil! Ni bilo drugega izhoda. Če bi bil pobegnil na Kranjsko med domobrance, bi se Nemci znosili nad družino. Sam komisar mi je rekel: „Ali še ne veš, da cela vaša družina na nitki visi!“

In zdaj še Rozka! Res je lepa. In vse drugo je res, toda... Le kako? Nacistka! — Tak lep grunt! Lastnika – Slovenca – so poslali v Dachau, družino pa na Bavarsko. Ali še živijo?

Grunt pa so dali „zaslužnemu“ nacistu. Torej, Rozka? Ni govora o tem! Kako se bom prebarval!? Kako dolgo bom skrival svojo pravo barvo?

Vrhnjaka na Djekšah táko skrivanje strašno boli. Solze so mu tekle po licu, ko sva tisto nedeljo popoldne govorila o tem. Kot pri spovedi so se trgali dvomi iz duše. Dvomi, ali je prav ravnal. Grunt bi Nemci požrli. Grunt, ki je od otrok! On bo le še malo časa, otroci pa so šele pod vrhom... „Ti, poba! Tako mi je včasih, kot da bi umiral... A-a! Da ne boš kje pravil!“

Skrivanje barve je huda stvar. Žgoče trpljenje. In vsa Ko-roška je potopljena vanj.

Torej: Nacistke ne in komunistke ne!

Prav sem ravnal! Počakaj, fant! Nekoč se bo vse razjasnilo.

In Hanzej je čakal.

Čez dve leti jo je ubral čez mejo. Na črno.

Pri sosеду so ga ustavili in potisnili v skrivališče, kjer je bil „zabit“ domači sin Jaka, dezertar iz nemške vojske. Ves popoldan, do noči sta sedela s prijateljem v brlogu in si pripovedovala zgodbe. Tudi njegova sestra se jima je pridružila. V teku pogovora je nenadoma dejala:

„Lej ga no! Skrivati pa se znaš. Vse dotlej, ko si Mojcki pisal, nismo nič vedeli, da si se pri njej ženil.“

„Ka-aj? Kako-o?“ je zategnil.

„Ne boš menda tajil? Brali smo tvoje pismo in na razpravi pred ljudskim sodiščem so ga prebrali kot obtežilen dokaz, kako nespravljiv si. Ne pokaži se ljudem! Če te dobijo, te čaka grozna smrt.“

Torej tako! Hanzej je brž sklenil, da ne obišče Mojcke.

„Pisati pa znaš,“ je nadaljevala Tončka, „Taka pisma namreč. Še partizani so si brisali oči, ko so ga brali. Bogve, kako so Mojcki nagajale solze in kako dolgo? Morala bi priti k tvoji sodbi, a je ni bilo.“

„Ali ste vi vedeli, da so komunisti?“

„Do prevrata ne.“

„Oj tista brv!“ je vzdihnil Hanzej. Seveda je moral povedati, kaj ima neka brv zraven.

„... In če bi bil tisti večer prišel k njej, bi ji dal besedo... Prelomiti jo, pa je huda stvar,“ je končal.

„Včasih je pa res prav, da se človek ne prenagli,“ je rekla Tončka.

„Menda kar vedno velja, posebno v važnejših stvareh.“

In Hanzej in Mojcka se nista videla nikoli več.

Nebesna modrina se je hitro umikala belini, ki je prihajala iznad Pohorja, in jo je tiščala tja nekam nad Peco.

Osem poubov je čakalo, da se toliko zdani, da bodo lahko zarezali v sočno travo.

Jaka, domači sin, ki je bil zbadljiv, je opazil, da ima Milan novo koso. In še kakšno! Nenavadno ukrivljeno in prekomerno dolgo. Zakrohotal se je in pokazal nanj:

„Kosa, kaj pa boš počela z Milanom? Saj je daljša kot je Milan!“

Smeha in zbadanja je bilo dovolj in za Milana preveč. Pojasnil jim je, da jo je kupil v carinarni, kjer prodajajo zaplenjene stvari in še, da so mu rekli, da je turška...

„Ju-hu-hu-uuu!“ je zadonelo iz osmih grl, da so se prestrašili ptički v vejah sosednjih dreves. Potem so jo zarezali. Milan se je postavil na zadnje mesto. Ni še prav zaupal kosi. Prejšnji dan jo je preizkusil. Spočetka nikamor ni šlo; konica se je pri vsakem zamahu zapičila v zemljo in dvignila peto. Še dobro, da je bilo doma. Atej je sicer mrmral, a to se že potrpi. Hujše je pri tujih ljudeh. Ko pa je spoznal, kako se jo drži in vodi, je pa rezala kot le kaj.

Med kosci, posebno če jih je več, se rado zgodi, da si kar sami nemo napovedo tiho tekmo. Če je slabotnejši kje v sredi, ga preprosto izrežejo in se mora postaviti na zadnje mesto, kar je vsekakor velika sramota in vidna vse dotlej, da začne otava zakrivati kriva rebra. Tako je bilo tudi tu. Dva so izrezali. Milan pa se je dobro držal, četudi mu je pot zalival lica, kakor vsem drugim. Obrisali so se le ob brušenju in to v izprane ženske rute, ki so jih imeli obešene za pasom. Robec ni za nič, je koj moker.

Tam ob pol osmih sta dve deklici prinesli zajtrk: vrelo mleko in ajdove žgance. Ej, ajdovi žganci! Vselej se mi sline cedijo, ko se spomnim nanje. Toda treba jih je prav pripraviti! Najvažnejše je to, da so prebeljeni, to se pravi, da vlaga (mast) sega skoro ali pa do polovice sklede, zgoraj pa je debela odeja ocirkov. Tako nekaj zaležejo! Ej, izkušene gospodinjne vedo: „Kakor se koscem streže, tako jim kosa reže.“

„Mojci, ali bo štefka prišla grabit?“ je nenadoma vprašal Jaka.

„Ja, pride.“

„Oj, ta dečva! Lep popoldan bomo imeli,“ je dejal Jaka, zraven pa pogledal po nebesnem svodu, kakor da misli na vreme.

Milanu ni ušel nasmešek na njegovih ustnicah.

„Pa ne, da bi...?“ mu je šinilo skozi možgane. „Jaka? S štefko? O, Bog!“

Samo enkrat jo je videl. Prejšnje leto na žegnanju v Kotljah. Na dan svete Marjete, farne patronne. Vroče je bilo. Vsi prepoteni in užejani so šli iz cerkve, najbolj pa seveda pevci, ker je na koru, pod stropom še hujša vročina, nato pa na vrček piva v gostilno. Po odžeganju so zapeli. In kako zapeli! Milan je sedel pri drugi mizi, tako da je imel štefko pred seboj, dasi kaka dva metra oddaljeno. „Kako lep glas! Kako lepi kodrčki! (Takrat si jih še niso 'kravžljale'.) In kako lepe oči! In stas!...“ Do tedaj so mu bila dekleta pač dekleta. Ta je bila taka, ona taka. Ta pa je... Opazila je, da jo gleda. Prijazno mu je pokimala in prijeten smehlaj ji je zaigral na ustnicah. In jamice so se ji naredila na licih. – Vrčki so stali prazni pred njimi. O, da bi imel kaj prida denarja! Vse bi ukazal napolniti. Njenega samega ne sme... Spet so zapeli. „V šmihel pa no kajžico imam... Bom zbral si nevesto, prav pridno in zvesto...“ „Ko bi bil jaz tisti, bi izbral štefko... Samo njo...“

„In danes pride...? In Jaka...? Ali je njegova...?“ Začutil je nek strah, neko tresenje, neko temino. Nič ni slišal, kaj so govorili, šele, ko so se vsi gromko smejali, se je zdrznil in videl, da so imeli oči uprte v njega.

„Kje pa si bil?“

„V nebesih.“

Nov val smeha.

„Ali si kakega angelčka videl?“ ga je podražila Mojci.

„Ja, najlepšega.“

„Je imel velika krila?“

„Angeli nimajo kril. To je samo človeška predstava.“

Speljal jih je na drugi tir pogovora in bil je vesel, da se mu je posrečilo.

Jaka si ni mogel kaj, da ne bi tudi Mojcki in Lenčki pokazal Milanovo koso. Spet je bilo obilo smeha. Potem pa so jo spet zarezali in se gnali do malice. Prekajena slanina, ržen kruh in tepkovec so jim vlili novih moči.

Ko je zatrobil rog – e, Ošvenka je znala zatrobiti! –, so se približali k južini.

štiri grabljice so že čakale. In med njimi štefka!

Jaka ji je hitel naproti in ji že od daleč stegoval kar obe roki.

„Lep dan, lep dan si mi prinesla. Potem, ko boš pri nas, bo vsak dan tako lep. Ja, tako lep! Četudi bo treskalo, toča razbijala, burja tulila, mraz škripal, pri nas bo lepo. Tja za pust boš prišla k nam; krape boš že ti ocvrla, svinjski rilec bom pa jaz prinesel iz kašče. To se bom o napókali! Tepkovca je tudi dovolj. Huuu, to bo lepo! Pa zarajali bomo. Tako bom zabijal z gojzarji – veš, imam čisto nove gojzarje –, da se bo vse treslo...“ Kar ni mogel končati svojega duhovitega pozdrava.

„Moram še druge pozdraviti,“ ga je prekinila štefka.

Milana je stiskalo v grlu. 'Torej tako?' Ostal je v ozadju.

„A, Milan, ti si tudi tu?“ ga je pozdravila in mu krepko stisnila roko. „Se me spomniš iz Kotelj?“

„O, pa še kako dobro!“

„Kako lep pušeljc imaš!“

„Jih hočeš, planike?“ Snel je klobuk, iz žepa potegnil nožič, in porezal niti, s katerimi je bil pripet, da se ne bi prehitro pokvarile.“

„Kje pa si jih nabral?“

„Na Raduhi. Drugič jih bom pa zate posebej nabral. Najlepše!“

„Zares lepo prosim! Toda, da mi ne padeš v prepad!“

„Nevarno je res, toda angel varuh me varuje na takih potéh.“

O,ko bi bila sama, kaj vse bi ji povedal!...

Jaku očitvidno ni bilo všeč in je iskal, kako bi obrnil pogovor. Hotel je pritegniti pozornost nase ali pa vsaj kam drugam. Zagledal je Milanovo koso. Tudi pred grabljicami in domačimi ga je hotel osmešiti.

„Ali ni prismojen, ta Milan?“ in je pogledal štefko.

„Pravim, da ne. Če zmore nekaj, kar drugi ne...?“

Dobro so se podprli, potem pa še malo posedeli in razdirali slane in neslane.

„Zakaj pa si, Milan, danes tako molčeč?“ je opazila Ošvenka.

Milan je bil zares tih. Jakova izjava mu ni šla v račun. Vse dopoldne mu je rojilo po glavi: „štefka – Jaka! Jaka – štefka!“

„Danes se mi meša,“ je dejal.

Sledil je bučen smeh.

„Pa prav zares se ti meša,“ je vpadel Jaka. „Zjutraj je angelčke gledal...“

Spet so se vsi gromko zasmeli.

„No, vidiš! Saj je tudi ta frišna (sveža)!“ In spet so se smejali pa Milan z njimi, da je zakril svoje „mešanje“.

Potem so šli spravljat seno z včeraj pokošenega travnika, za njimi pa Ošven s par volov, ki so vlekli dva voza; medtem, ko je enega odpeljal, so drugega nalagali.

Milana je nekajkrat zadelo, da je pobiral ograbke. (Seno spravljajo z lesenimi vilami, za njimi pa grabljice pograbiyo ostanke.) Ko je prišel do štefke, bi ji rad kaj lepega povedal, a mu nič pravega ni padlo na um. Rešila ga je štefka:

„Kako lepo diši seno!“

„Je res čudno,“ je dejal Milan, „trava ne diši, seno pa. In nekatere rože dišijo, ko pa se posuše, pa nič več.“

„Katera roža pa te najbolj požgečka, če jo poduhaš?“ ga je nagajivo vprašala. Morda je celo mislila, da bo rekel: „Štefka!“?

„Kopriva,“ je dejal.

„Aha! Je hotel reči, da si ti kopriva,“ se je Jaka nena doma znašel za njim.

„Na kolena!“ je šaljivo ukazala Milanu.

Milan je pokleknil pred njo in povedal:

„Srbski vojaški red je tak: 'Najprej izpolni kazen, in če se ti zdi nepravična, šele potem se pritoži!'“

„In se ti zdi, da je bila krivična?“

„Da, gospodična!“

„Zagovarjaj se!“

„Saj sami vidite, gospod komandir, da stoji pred menoj nageljček, za menoj pa grozi kopriva!“ Odkrito se je hotel pognati v borbo za njeno srce.

„Ali boš svojo staro tudi tako ubogal?“ je vprašal Jaka.

„Ne bo treba! Ona, stara ali mlada, ga bo ubogala,“ ga je branila.

„Kaj ti veš, katero in kakšno bo dobil!“

„Morda pa le?“

Štefko in Milana je zalila rdečica. Bližnji – med njimi tudi Ošvenka –, so opazili, na srečo Jaka ni.

Med malico so čenčali le vsakdanjosti in omladnosti. Štefka in Milan sta molčala. Ošvenka je uganila, da se v njiju nekaj kuha. Nekaj, kar bi utegnilo škodovati sinu Jaku.

Milan je gledal v tla. Saj ni iskal karkoli, naenkrat je zagledal encijanov popek cvetja, ki je rinił skozi travno dušo. Stegnil je roko in ga utrgal. Malo je pomislil, ali je umestna tista borba, ali ne, potem pa se je roka kar sama stegnila v smer, kjer je sedela štefka.

„Jo hočeš?“

„Milan!“ Stegnila je roko, nežno prijela popek in ga kar s knofeljco pripela k planikam na svoje prsi.

Do noči je bilo seno pod streho.

Četudi bi morali – dninarji – pohiteti domov, ker bo jutri zgodaj dan, se jim vendar ni mudilo. Še to in ono so morali povedati in predno so prišli vsi na vrsto, je preteklo kar precej časa. Ošvenka kar ni mogla do besede, a je morala nekaj reči. Tisti Milanov poklek ji ni šel iz glave. Tudi potem in posebno pri večerji je opazila poglede med štefko in Milanom. Vsaj nekoliko je hotela priti na jasno, zato je vprašala:

„Ali tisti nageljček še žgečka?“

„Kdaj pa ne?“ je bil Milan kratek.

„Se mi zdi... Se mi zdi, da se kuha posebna juha.“

Milan tisti večer ni imel sreče, ki jo je tako silno želel: da bi vsaj nekaj korakov spremil štefko, ji kaj povedal in jo kaj vprašal. Moral se je zadovoljiti le s kratkim stiskom rok. Opravičeval jo je, da ne ve, da bo moral vstati drugi dan že ob štirih, zdaj pa je enajst in predno pride domov bo dvanajst.

Pri Mihevu je nekdo umrl. Po stari navadi so šli modlit (molit) tudi Brežnikovi. Na Kranjskem rečejo: kropit. Pri nas je pa taka navada, da vsaka družina zmoli na glas del rožnega venca, nato pa posede. Vsi, ki že sedijo ali pa še čakajo, spremljajo molitev in traja večkrat čez polnoč. Ko so rožni venci odžebrani, domači ponudijo kruha in sadjevca in vsak mora odrezati kos kruha in popiti vsaj vrček sadjevca, da se bosta poznala na onem svetu.

Šli so torej modlit. Za Brežnikovimi so prišli Janetovi. Ko je Milan sedel, je zagledal štefko. Od tedaj naprej je molil samo z ustnicami, srce in misli so bile daleč od molitve.

Štefka je sedla k njemu, mu natiho stisnila roko in Milan je opazil, da je bila vsa rdeča v lice. Tudi on je začutil prijetno gorkoto v glavi, a sam se ni videl, če je tudi zardel.

Oh, tako dolgi še nikoli niso bili tisti roženkranci! In pred Bogom najbrž ne toliko vredni kot en lepo in zbrano zmoljen Očenaš. Ob koncu – ob pol enih – se je sicer zdrznil, a bilo je že prepozno. Nekoliko se potolažil s tem, da so drugi bolje molili za rajnkega.

Štefka je morala na zrak. Njena sestra je izkoristila priliko in zašepetala Milanu:

„Štefka vedno o tebi govori...“

Nov val vročine, še močnejši od prejšnjega, mu je hušknil v glavo.

Vrnila se je, ko so začeli peti. Pri mrliču se pojejo žalostinke in primerne pesmi. Saj jih je toliko! Koj je poprijela z njimi. Tedaj pa je bil Milan ob ves glas. Samo njo je poslušal.

Pesem je polnila prostore, njen glas pa je bil čedalje tišji, dokler ni usahnil.

„Zakaj pa ne poješ, štefka?“ jo je pobaral Milan. „Zdi se mi, da bi te noč in dan poslušal.“

„Pljuča mi ne dajo,“ se je trpko nasmehnila.

Tedaj jo je pozorneje pogledal in opazil, da je močno shujšala.

„Kaj pa ti je?“

„Ah, nič! Razvajena sem. Mama me vedno v posteljo sili.“

„Bolna je...“ je Milana zaskrbelo. „E, saj je še mlada, se bo že pozdravila!“ se je tolažil.

„Ali Jaka še prihaja k vam?“ je vprašal Milan, a se mu je takoj zdelo neumestno vprašanje.

„Vsaj po dvakrat na teden. S kolom ga bom spodila.“

Kako bridko si je Milan očital. Jake se je bal. On je hrust, da malo takih. In hitre jeze je. Ne bo se dobro izteklo, če se najdeta tam.

„Ali bi te smel obiskati?“

„Pridi, Milan!“ Tako proseče ga je pogledala, da je bil ves zmešan.

Naj pride! Kaj pa bo Jaka naredil, če ga najde tam?... Oj, ti nesrečni Ošvenov travnik...! Oj, ta njen glas...! Saj ni lepše dečve na tem svetu...! Škoda, ko sem še tako mlad...! Oče še ne bodo voljni dati grunta... V nedeljo bom šel k Janetu... Bom pa malo oprezoval, če ni Jaka tam... Kako bi bilo lepo, ko bi ona prišla k nam...! Ali bo hotela...? Janetov grunt je veliko večji od našega... Tako so se Milanu vrstila vprašanja.

„Ali si zaspan?“

„Ne, zaspan nisem. Sanjam.“

„Hi-hi-hi!“ se je Ančka drobno nasmejala in tudi štefka ji je pomagala.

„Kaj pa si sanjal?“

Nagnil se je k njej in ji potihoma zapel na uho:

„Ko bi sreča kdaj hotela...“

Hitro je poiskala njegovo desnico in mu jo krepko stisnila.

Na srečo so bili prisotni tako zaposleni s svojim pogovorom, da niso utegnili opazovati. Nazadnje pa je bilo Milanu prav vseeno, če nihče ne ve, ali pa ves svet. In če ga pretepejo kot cucka... In če ga privežejo na pranger...

„Odpusti mi tisti takratni 'Na kolena!'“ je še dejala, ko

je videla, da je oče vstal za odhod in tudi Brežnik ga je posnemal. Še krepek stisk desnic in...

— — —

Milan je bil neroden in boječ. Kar dva meseca je odlašal z obiskom.

Naenkrat se je znašla na Brežnikovem pragu Janetova Ančka. Oblečena je bila v temno obleko in obute črne nogavice.

„Ali je Milan doma?“ je zaslišal v sobo.

„Ja! Kar noter! O, dober dan, Ančka!“

„Samo tebi sem hotela povedati...“

Stopila sta v malo sobo.

„Štefka te še zadnjikrat prisrčno, pa zares prisrčno pozdravlja.“

Milanu je šla v glavo čudna vročina, spremljana s temino.

„Kaj je, Ančka?“

„Včeraj smo jo pokopali.“

Z obema rokama se je prijel za mizo, a zdelo se mu je, da se tudi ona maje. Tudi okna, se mu je zdelo, so se premikala.

„Ali je mogoče?“

„Je. Sušica jo je pobrala. Ko smo od Miheva prišli domov, je bruhnila kri. Potem pa ni več vstala. Čakala te je. Rada te je imela.“

Brežnikovi so šele tisti dan izvedeli za njegovo ljubezen. Ni je mogel skriti.

— — —

Nekaj let po tistem najlepšem dnevu na Ošvenovem travniku je Milana spet zaneslo tjakaj. S tovarišem Maksom sta nabirala planinsko cvetje za poživitev alpinetuma (skalnjaka) v Kmetijski šoli v Sv. Juriju ob južni železnici. Milan je vedel za vse vrste planinskega cvetja, kje rastejo, kdaj cvetijo in vsa pota do njih. Encijan sta torej šla iskat na Ošvenov travnik, čisto góri pod vrhom. Hitro sta ga našla, naruvala in natrgala kar precej cvetov.

Maks je Milanu že na Raduhi, kjer sta nabirala in ruvala planike, očital, da je naravnost pohlepen na najlepše cvetove. Tudi križev pot, po kranjsko murke, je izginjal v nenasitnem Milanovem žaklju.

„Še eno pot imam, predno se vrneva,“ je dejal Milan, ko sta prišla v Guštanj (danes Ravne na Koroškem). V Kotlje.“

„Grem s teboj.“

„I, no! Če hočeš?“

Pred pokopališnimi vrati je takrat stala stara klopeca. Nanjo se je vsedel Milan in čez čas še Maks.

Milan je začel prazniti žepe in nazadnje je izvlekel klopčič sukanca. Brž je uredil in s sukancem povil košat šopek planinskega cvetja.

„Greva noter!“

Hitro sta poiskala Štefkin grob. Iz vrhnjega žepa je Milan potegnil zlozljivi kozarec, ga napolnil z vodo in vanj potisnil stebela šopka. S tresočimi rokami je izgrebel jamico in vložil pušeljč.

„Kdo je ta, ki tukaj počiva?“ je bil ganjeno radoveden Maks.

„Moja ljubezen.“

FILOZOFIJA IN HEREZIJE

I. 1. Človek lahko pred stvarstvom prevzame razne in različne drže. Prva ali začetna drža je preprosto jemanje stvari kot takšne, kakor se nam prikazujejo. To je drža preproste prvotne ali začetne vere, kakor smo jo imenovali (Medd. XXII, 3-4, str. 209). Iz te se razvija najprej to, kar smo vajeni imenovati svetovni ali/in življenski nazor, kateri pa se utegne izroditi v ideologijo, to je v togo, zaprto in nekritično verjetje nekih mnenj, katerim se pripisuje nedvomna pravilnost in se jemljejo kot merilo ali sodilo vsega umevanja in ocenjevanja stvarstva. Pri zdravem človeku, zdravem ne le telesno in duševno, marveč tudi duhovno ali kulturno zdravem, pa do teh izrodkov ne prihaja, ali vsaj ne do tako skrajnih in enostranskih. Pri njem se iz prvotne vere in skozi ali bolje čez njo razvijajo razne posebne zvrsti reševanja vprašanj, katera stvarno človeku stavi. K takim držam pred stvarnim ali do stvarnega lahko na hitro štejemo znanost, umetnost, bogovernost, najrazličnejše vrste tehnike (ali vrste tehničnega ravnanja s stvarnim) in morda še kaj. To so po sebi avtonomne drže, katerih vsaka ima svojo naravo, svoj pristop k stvarnemu, svojo metodologijo in svojo vrsto dosežkov. Med seboj se preletajo, vplivajo in celo popravljajo, a nobena od njih ne more nadomestiti nobene druge na njenem lastnem področju in pri njenih lastnih rešitvah.

2. Naloga tega spisa je pokazati nekatere posebnosti znanosti in bogovernosti, razmerje med njima, pa še značilnosti, po katerih se razlikujeta. V tem je spis nekako nadaljevanje in novo osvetljevanje vprašanj, ki smo jih poskusili rešiti v članku *Med znanostjo in ver(nostj)o*. Nekatere tam navedene misli bo treba ponovno povedati, a ta spis sploh predpostavlja poznanje prejšnjega.

II. 1. Pojmu in besedi znanost dajemo tukaj zelo širok obseg. Nikakor nam ne meni le tega, kar smo danes vajeni imenovati pozitivne ali prirod(oslov)ne in eksaktne vede. S tem namreč menimo vsako razumsko, metodično in kritično raziskavo vsega, kar v najširšem pomenu besede imenujemo stvarno ali stvarstvo, tako prirodno stvarstvo, to kar je v stvarnem pred človekom ali pred njegovim posegom vanj in brez njega, pa kulturne pojave, to je človekovo ugotavljanje in spreminjanje

naravno danega in tega dosežke, pa tudi čisto formalne odnose med danim, naravnim in kulturnim, in še izvor, pomen ali smisel vsega danega in doseženega.

Naloga takega razumskega, metodičnega in kritičnega preučevanja vsega danega je le ugotavljanje tega, kar je in kakršno je. Temu ugotavljanju sicer more slediti človekovo poseganje v dano stvarno, tega zboljševanje ali kvarjenje, spreminjanje ali izkoriščanje, a vse to ni več naloga znanosti kot znanosti, marveč drugih človeških drž in dejavnosti. Znanost more te pripravljati, morda omogočati, tudi ocenjevati glede na njihove dosežke, ne more jih nadomestiti v njihovih lastnih nalogah. Če naj to ponazorimo s primerom, bi lahko rekli, da nobena znanost ne more nadomestiti ravnanja s stvarnim, kakor ga opravljajo umetniki, pesniki, likovniki, gledališčniki in še kdo. Znanost more umetniku lajšati delo, ko mu kaže naravo stvari, iz katerih umetnik ostvarja umetnine, more mu pokazati na teh morebitne slabosti ali pomanjkljivosti, a to šele, ko so bile umetnine že ostvarjene, ko so postale stvarna danost, katero znanost preučuje kot vse druge danosti.

Podobno bi lahko pokazali na drugih toriščih človeškega dela, zlasti v najrazličnejših pragmatičnih ali tehničnih dejavnostih, v vzgoji, politiki, gospodarstvu, poljedelstvu in industriji, medicini in seveda tudi v bogovernosti, o kateri se nameravamo razpisati v tem članku. Zaenkrat pa se ustavimo še pri znanosti in si oglejmo njeno naravo, njene možnosti in meje, pa njen pomen v človeškem življenju!

2. Najprej ponovimo že izrečeno misel: lastna naloga znanosti je odkrivati in ugotavljati, kaj stvarno je in kakšno je, kaj vsebuje, kako deluje in more delovati. S tem je znanost edina človekova dejavnost, s katero človek le ugotavlja, le odkriva, kar je dano ali vsaj možno. V svoji čisti obliki je znanost le teorija, vse druge človeške dejavnosti so (vsaj tudi) praksa, to je dejansko poseganje v stvarno; najbolj se znanosti v tem približuje bogovernost, a je vendar nekaj povsem drugega, je že tudi nekaka praksa.

Znanost kot sploh vsa človeška dejavnost izvira in se razvija iz prvotne ali začetne vere: dejstva, ki se v tej prikazujejo, skuša overiti ali preveriti, to je, skuša doseči gotovost, da so in da so takšna, kakor se prikazujejo ali pa da je treba podatke prvotne vere popraviti. Ugotovitve, ki temu sodilu ustrezajo, imenujemo spoznatke, ki so lahko spoznanja, kadar so zares zadeti ali pravilni, ali pa zmote, kadar so zgrešeni in nepravilni. V spoznavanju, v katerem se znanost trudi, da doseže spoznatke, zlasti še prava spoznanja, grebe vedno globlje, išče vedno dalje, se praktično nikoli ne ustavi, nikoli ne more imeti svojega dela za končano. Saj je stvarno tako bogato in tako zapleteno, da mu je težko priti do dna in tega doseči. Zato znanost pač javlja, kar je ugotovila, kar ima za resnično, a je vedno pripravljena iti dalje in globlje, dotedanje

ugotovitve ponovno preveriti in iskati novih rešitev. Znanost nikoli ni dovršena, njeno prizadevanje nikoli končano, rešitve nikoli dokončne. Niti tiste rešitve, ki so zares njena naloga, še manj navidezne rešitve vprašanj, ki jih stvarno človeku stavi, še manj navidezne rešitve vprašanj, ki jih stvarno človeku stavi, a mu odgovorov nanj ne more dati znanost; rešujejo jih druge človeške dejavnosti.

3. Znanost se deli v vrsto strok ali panog glede na to, kateri izsek stvarnega preučujejo in s kakšnimi metodami skušajo priti do izsledkov. Tudi vir in smisel vsega, kar je, zlasti še smisel človeškega življenja in ubadanja, so dejstva, pred katerimi se znanost ne ustavlja, temveč jih prav tako skuša osvetliti, ugotoviti, kateri je ali v čem je smisel vsega tega. Seveda tega ne dela in ne more delati znanost v danes najbolj rabljenem pomenu besede, prirodoslovna in eksaktna znanost. Temu je človeštvo od prvih dob namenilo znanstveno stroko, ki ji pravi filozofija, a kateri bi danes hoteli vzeti ime znanosti ali pa ji dati drugačen značaj, češ da bi tako postala zares znanost. A kakor smo že dejali, je bistveno za znanost razumsko, metodično in kritično ugotavljanje tega, kar je in kakšno je; to pa se ne dela le v prirodnih ali pozitivnih vedah. Vsak predmet znanosti terja metode pristopa, ki so mu ustrezne ter morejo pripeljati do gotovih izsledkov. Dokler filozofija to in tako dela, je znanost, pač znanost svoje vrste. Podobna je teologiji, kolikor ta je in hoče biti znanstvena stroka. Kakor ta tudi filozofija lahko napačno „rešuje“ vprašanja, za katera sploh ni pristojna, ponuja odgovore, ki jih ni do doseгла po znanstveni poti. Tedaj zgubi značaj znanosti, kot se to zgodi vsaki drugi vedi, ki zgreši svojo pravo naravo ali pot do svojih dosežkov.

4. Kakor druge znanstvene stroke, tudi filozofija more in sme le ugotavljati dejstva na svojem raziskovalnem področju. Pri tem pa ali zares odkriva danosti, to se pravi, jih zares spoznava, ali jih zgreši, se moti, najčešče pa se mora vzdržati sodbe, ker ni ali še ni dognala svojih izsledkov. Njeni odgovori na nekatera vprašanja so lahko dvomljivi, še negotovi, ali zmotni, zgrešeni, ali pa so (vsaj relativno) pravilni, zadeti, vsaj kolikor pri danem stanju vede moremo biti gotovi njenih izsledkov. Mora kot vsaka veda biti vselej pripravljena, da dana vprašanja še poglobi, da vedno preverja tudi že dane odgovore, to se pravi, mora ostati prožna in odprta, sicer je v nevarnosti, da se preda predsodkom in celo otrdi v ideologijo.

Tej nevarnosti se mora filozofija neprestano ogibati. Že zato ker filozofija išče odgovorov na vprašanja, ki jih človeku stavi stvarno, zlasti še življenje, kateri so zanj še posebno, celo usodno pomembni. Prav to pa jo zavaja v poskuse, da prerada odgovarja tudi na vprašanja, za katera sploh ni pristojna, ali pa da svojemu odgovoru, tudi kadar je pristojna zanj, hoče

dati širši pomen, večji poudarek, ali večjo gotovost kot odgovoru gre.

Posebna nevarnost grozi filozofiji s strani teologov (katerih naloge si bomo še ogledali), zlasti tiste vrste teologov, ki jim bomo dali ime oznanjevalnih teologov. Ti hočejo dati povsem gotove in zanesljive odgovore na vsa življenjska vprašanja, tudi na tista ki so predmet filozofije. Zato pritiskajo nanjo, da jim daje odgovore, kakršne oni potrebujejo ali želijo. Filozofija večkrat najde enak ali podoben odgovor, kakor ga daje teologija, zmeraj pa ni tako; včasih odgovora še nima, včasih njen odgovor meri drugam. Ne more pa učiti drugega kakor to, kar je zares spoznala, in tudi ne sme, če hoče ostati zvesta svojemu znanstvenemu etosu.

5. Da se ognemo taki nevarnosti ali jo vsaj oddaljimo, je treba še natančneje opisati in označiti nekatere lastnosti in delo filozofije, pa tudi teologije.

Filozofija je, kot sem že povedal, znanstvena stroka, to je razumsko, metodično in kritično preučevanje nekih dejstev. Vir filozofije je dano stvarno, v katerem ali iz katerega skuša filozofija razbrati odgovore na vprašanja, ki so njena naloga. Edini vir, vsaj edini končni vir spoznanj ji je torej stvarno samo. To se pravi, da zadnji temelj, na katerem gradi filozof svoja spoznanja, ne more biti nič drugega, torej niti ne spoznatki ali nauki kakih prednikov, niti ne kako razodetje, niti ne ugotovitve drugih znanstvenih strok. Vse to mu sicer pomaga, da more stvarno bolje ali globlje umeti, a naravnost mu ne določa njegovih spoznanj.

Prava in pravilna filozofija se mora zavedati tudi svojih omejitev, ne le svojih pravic. Ne more pa dati prav drugim vedam, kadar se lotevajo in skušajo s svojimi metodami reševati vprašanja, ki so lastna filozofiji. Kadar to delajo, segajo čez meje svojega območja in svoje pristojnosti in jih filozofija mora zavračati k njihovi pristojnosti. Ne more se filozofija tudi opirati na kakršnokoli razodetje, ker to ni njena naloga in jo morajo od tam zavračati vede (teologija), ki so tam doma. Torej na svojem področju, s svojo raziskovalno metodo in po svojem znanstvenem etosu skuša filozofija odkriti dejstva, za katera je pristojna. Taka odkritja so pri njej, kakor pri drugih znanstvenih strokah, da še enkrat poudarimo, ali prava spoznanja, ali vsaj relativno to, ali pa so zmote, morda tudi le relativno. Svoja spoznanja pa mora filozofija neprestano poglobljati, čistiti, preverjati in zagotavljati. V vsakem primeru in v vsakem trenutku pa lahko pove le to, kar zares ve, in s tako mero gotovosti, kakor jo je zares dosegla. Nobena znanstvena stroka in tudi filozofija ne more učiti več, kot je zares ugotovila. Znanstvenik, tudi filozof, mora biti skromen, zavedati se omejitev svoje stroke in še bolj svojih lastnih. Filozofski izsledki so torej ali resnični ali zgrešeni, prava spoznanja ali zmote, ne more pa se in ne sme pa se pri njej

ne pri drugih znanstvenih strokah govoriti o kaki pravovernosti ali krivovernosti, s čimer se vanje vnašajo nepristojni ali neustrezni kriteriji.

II. 1. Filozofiji blizu je druga znanstvena stroka, namreč teologija. Tudi to moramo natančneje opisati in določiti, da jo bomo mogli dobro razločevati od filozofije, pa tudi od zunajznanstvenih človeških dejavnosti in drž, kar se često rado prezre, če ne tudi v teoriji pa vsaj v praksi. Če je že za filozofijo težko povedati, kaj je in kaj ni filozofija, je to še mnogo težje pri teologiji. Ta je znanstvena stroka, ki preučuje posege Boga v svet in življenje, in sicer je teologija v natančnem pomenu študij božjega razodetja in v luči tega smisel vsega stvarstva. To je tako imenovana nadnaravna teologija, ki se v tem razlikuje od naravne ali filozofske teologije, katera skuša božje v stvareh razbrati iz stvarstva samega in je filozofska panoga. Nadnaravna ali prava teologija pa ima dve stranici, ki jih navadno ne razlikujemo dovolj. Prva je prava znanstvena, to je raziskovalna panoga, ki ji gre, kot vsaki znanosti, le za znanstveno (logično) resnico. Po drugi stranici pa teologija, zlasti med katoličani, služi oznanjevanju in učenju uradnega nauka Cerkve ter skrbi za njegovo čistost in nepokvarjenost. To bi imenovali oznanjevalna teologija, da jo dobro razločimo od druge, naravne in nadnaravne teologije, ki ji bomo rekli raziskovalna teologija. Ta je, da potrdimo, natančno znanstveno preučevanje božjega v svetu in ji sme iti samo za resnico, za znanstveno ali logično resnico, in ničesar drugega. Oznanjevalni teologiji pa gre za čistost in nepokvarjenost nauka in je vedno v nevarnosti, da se izrodi v ideologijo ali se vsaj okuži z njo.

2. Raziskovalna teologija, tudi njena nadnaravna zvrst, je torej po svoji naravi znanstvena stroka in njena naloga je raziskovati svoj predmet, to je, kakor smo že rekli, božje v stvarstvu, posebej v življenju. Podčrtujemo besedo raziskovati, ker jo to označuje kot znanstveno stroko, ji jamči značaj znanosti, kateri se ji marsikdaj odreka, ker se sama ne razlikuje dovolj od oznanjevalne posestrime.

Da ponovimo: Naloga raziskovalne teologije je torej v preučevanju božjega vpliva in njegovih učinkov in stvarstvu, kar kot nadnaravna teologija skuša odkriti v razodetju in iz njega. Kolikor ji tukaj gre res le za ugotavljanje nekih dejstev, za resničnost ali neresničnost njenih dosežkov, je znanstvena stroka. Razodetje ji je predmet raziskovanja, človeški razum organ tega, in izsledki so lahko bolj ali manj resnični in gotovi ali pa bolj ali manj zgrešeni, zmotni, kakor so izsledki katerekoli vede.

Kot znanstvena stroka pa mora teologija zares iskati le (logično) resnico in ničesar drugega kot resnico. Zato je v svojih dosežkih lahko le resnična ali zmotna ali eno ali drugo bolj

ali manj; že po svoji naravi in nalogi pa tudi ona ne more biti ne pravovernna ne krivoverska.

Nekoliko drugačna je stvar v oznanjevalni teologiji, ki ni v strogem in natančnem pogledu (prava in čista) znanost, ne šteje v sklop znanstvenega prizadevanja, marveč spada bolj v drugo območje razumevanja stvarnega in je izraz druge človeške drže, ki ji pravimo bogovernost (religija).

IV. 1. Religija ali bogovernost je posebno območje ali posebna razsežnost človeškega življenja in ravnanja, podobno kot so druge razsežnosti znanost, umetnost, npravstvo, razne vrste tehnike in morda še katera. Bogovernost moramo dobro razlikovati od drugih območij, a ne smemo je povsem ločevati od njih, ker so vsa med seboj povezana, se prepletajo in sestavljajo življenjsko enoto in celoto.

Največ težav in spotik zlasti v umevanju razmerja med bogovernostjo in znanostjo izvira iz dejstva, da bogovernost često podzavestno ali polzavestno imamo za nekako pávedo ali psevd-znanost in jo hočemo meriti ob znanosti in z znanstvenimi sredstvi. Kot tako jo radi mešamo v znanost in njeno delo, hočemo, da jo znanost potrjuje in utrjuje, hkrati pa vidimo v znanosti nekako tekmico v odkrivanju resnice.

Proti takemu pojmovanju moramo pribiti: Bogovernost je posebna razsežnost človeškega duha, posebna drža pred stvarstvom, ki je tako polno in izrazito človeška kot vsaka druga, ter enako upravičena in nenadomestljiva. Normalen, zdrav človek ima tudi organ in čut za to življenjsko razsežnost in se ji po svoje odziva. To je podobno kot je s smislom za resnico, dovtetnostjo za lepoto, odprtostjo za dobro ali umevanjem koristnega. Tudi odprtosti za božje v zdravem človeku ne manjka in v tej zvezi lahko ponovim besede svojega akademskega učitelja, da človek, ki religioznega doživljanja sploh ne bi poznal, bi v tem pogledu bil defekten (Prim. Moj... čas. 199).

Moremo in moramo pa razumeti, da je pri določenem človeku čut za to ali ono življenjsko razsežnost, smisel za vrednote tega ali onega življenjskega območja, lahko šibkejši kot za druga območja. Nekdo je lahko dovtetnejši za znanstveno resničnost kot za umetnostno lepoto, bolj odprt za tehnično učinkovitost kot za npravno dobroto, za katero koli drugo stran življenja kot za religiozno doživljanje. A popolnoma manjkati ne sme čut za nobeno teh razsežnosti pri človeku, ki naj bo cel, zdrav, normalen človek. Če nekdo zatruje, npr., da je ateist ali agnostik, kar naj bi pomenilo, da mu manjka smisel za religiozno v življenju, lahko ima v mislih kaj drugega in ne tega, kar umevamo iz njegovih besed, namreč da ne veruje in morda ne more verovati česa, kar ta ali oni oznanjevalec vere uči ali terja od njega. Kaj takega je mogoče, a v tem ni pomanjkanje čuta za religiozno obzorje življenja; na vtise, ki mu prihajajo iz stvarstva pač odgovarja na druge načine,

ki so tudi lahko neke vrste religioznost. Morda misli, da more takim izzivom ustreči z znanstvenim naporom, z umetnostnim ustvarjanjem, z npravnostno skrbjo ali s tehničnim iznajdevanjem. Ne more pa trditi, da za bogovernost v njegovem doživljanju sploh ni mesta.

2. Kakor v drugih razsežnostih je tudi v bogovernosti dosežek lahko boljši ali slabši, pravilnejši ali manj pravilen, lahko tudi povsem zgrešen. Tudi to pa ne pomeni, da kakemu človeku manjka religiozni čut, marveč le, da je v tem primeru napačno odgovoril na izzive stvarstva. Ne smemo pa pozabiti, da k bogovernosti ne spada le verovanje ali sprejemanje nekih nauk, le privoljevanje v neke trditve, ki jih kaka verska skupnost ima za resnične. Sploh, kadar pri bogovernosti govorimo o resničnosti kakega nauka, ima beseda resničnost drugačen pomen kot npr. v znanosti. Tukaj (v znanosti) resničnost pomeni neko značilnost lastnega spoznanja, ki ugotavlja in uči, da je stvarno zares tako, kot ga znanost odkriva. V bogovernosti pa beseda resničnost pomeni neko ustreznost religioznega izkustva v religiozni drži, skladno s celotnim religioznim doživljanjem ali z religioznim razodetjem. Bogovernost pa ne vsebuje le verovanja, marveč poleg tega in morda celo v prvi vrsti, neko zadržanje pred ugankami ali skrivnostmi, priznava nje te prvine v stvarstvu in ravnanje, ki je v skladu s tem izkustvom.

Težko je to povedati, da bo vsakomur umljivo. To je vedno tako, kadar se grizemo z novimi problemi. Laže bi bilo, ko bi mogli to prepisati iz kakega priročnika, kakršnega pa nimamo ali ga ne poznamo. Skušajmo pa vendar gornje ponazoriti s citatom! Religiozna vera ali bogovernost je hkrati neko prepričanje, to zlasti če jo gledamo od zunaj, sicer pa „je poseben način, kako sem povezan z bitjem, način, ki mene samega notranje določuje. Zato vere ni mogoče izraziti z besedami, kakor podamo kak nazor. Opisati se da samo to, kar je zunanje, na površju, to, kar imam, ne to, kar sem“. „Vera je posebno stanje osebe. Kdor ni sam versko ustrojen. temu je to stanje nedostopno.“ (G. Marcel, gl. Janž. 3, 89-90.)

Zato poznamo tudi v religiji ljudi, ki so posebno dostopni za dano v religioznem izkustvu, ljudi, ki jih je N. Prijatelj v Dragi 1984 imenoval „religiozne nadarjence“. (Prim. Medd. XXII, 3-4, str. 208, 210), in druge, ki so v tem pogledu bolj ali manj naglušni. „Religiozni nadarjenci“ posebno močno čutijo božjo navzočnost v stvarstvu in iz svojega izkustva to posredujejo drugim ljudem. To ni nič čudnega, saj je podobno na drugih življenjskih področjih. Tudi za znanost niso vsi ljudje enako nadarjeni in uspešni, prav tako v umetnosti ne, niti v tehničnih dejavnostih ne. Povsod so posamezniki, ki hodijo naprej in kažejo pot drugim, kakor so povsod taki, ki v hoji zaostajajo in često hitrejši in uspešnejši na njihovi poti celo ovirajo. Ne smemo prezreti, da v bogovernosti igra bistveno vlogo

dejavnik, ki mu pravimo milost in ki je znanstveni preiskavi nedostopen.

3. V bogovernosti religiozni nadarjenci ali geniji ustanavljajo neke vrste kanon, nekak skupek pravil in predpisov, ki naj veljajo za merilo in razsodilo pravilne bogovernosti pri ljudeh, kateri se družijo v neki verski skupnosti ali občestvu. V ta skupek spada tudi verovanje ali sprejemanje nekih spoznatkov, ob katerih se meri pravovernost ali nepravovernost verskih pripadnikov. V tem smislu ima beseda pravovernost svoj pomen, katerega pa radi po krivem prenašamo na druga življenjska območja. Posebej velja to presojanje v verskih občestvih, ki imajo in ohranjajo posebno božje razodetje in se ga držijo. V takih občestvih neki organ skrbi za čistost in pravilnost verovanja. Za nepravoverne uporablja celo izraz krivoverci, ki vključuje nekako krivdo in se marsikdaj celo kaznuje s sredstvi, s katerimi občestvo razpolaga. V krščanstvu smo tak organ vajeni imenovati cerkveno učiteljstvo.

To sodi in presoja pravost ali krivost verskih drž in naukov udov svojega občestva. V ta namen služijo ljudje, ki preučujejo po eni strani vsebino razodetja in izročil, na drugi strani pa izjave in nauke občestvenih udov. Njihovo delo je podobno ali sorodno delu raziskovalnih teologov, a se od tega bistveno razlikuje, čeprav ni vedno lahko ločevati eno od drugega. Raziskovalni teologi so kot taki teoretiki, ki bogovernost preučujejo z namenom, da odkrijejo, kaj je in kaj pomeni; gre jim torej za (logično) resnico, do katere se s trudom prikopavajo, marsikdaj zadenejo in marsikdaj zgrešijo; njihovi spoznatki pa so zmeraj resnični ali zmotni (ali vsakega nekaj), nikoli pa ne morejo biti pravoverni ali krivoverski, ker pojma pravovernost in krivoverstvo nimata mesta v presojanju znanstvenega prizadevanja in njegovih izsledkov.

Pri drugih teologih, pri onih, ki iščejo in merijo pravost ali krivost verskih nauk po danem verskem kanonu, katere tukaj imenujemo oznanjevalne teologe, pa ne gre toliko za znanstveno resničnost ali neresničnost nekih izsledkov, marveč ravno za njihovo pravost ali krivost, v smislu danega kanona. Ti teologi niso v natančnem pomenu besede znanstveniki, marveč učitelji vere in njihovo mesto v kulturi je v bogoverstvu ne v znanosti.

4. Zlasti če se ustavimo pri obliki zgodovinsko ustanovljene bogovernosti in bogoverne skupnosti, katerima pripadamo, to je pri katoliškem krščanstvu in katoliški cerkvi, moramo ostro razlikovati, kar se vsaj v praksi vselej ne dogaja, med božjim razodetjem, cerkvenim učiteljstvom in osebno vero. Tako se marsikdaj hoče, da se vsako mnenje izrečeno v kakem teološkem priročniku, jemlje kot naravnost od Boga razodeta resnica ali vsaj kot od Cerkve uradno opredeljen in zapovedan nauk.

Tako naj bi nauki teologov, zlasti oznanjevalnih, bili zanesljivo

sodilo pravovernosti. Izkustvo in zgodovina pričata, da ni ne vedno ne nujno tako.

Božje razodetje, kakor ga poznamo, obsega spisov najrazličnejših literarnih vrst, ki pač vsebujejo to, kar naj o Bogu verujemo in v življenju uveljavljamo. Kot sem že drugje napisal (Medd. XXI, 1-2, str. 121), pa razodetje ne daje teh resnic že lepo izdelanih, stehtanih in zavitih, ki jih moremo kot take sprejeti in uporabiti. „Sveti Duh je v svetem pismu konec koncev spregovoril ne kot teolog, ampak kot leposlovec. Na primer v *Genezi* kot epik, v *Visoki pesmi* kot lirik, v *Jobu* kot dramatik“. (A. Rebula, *Oblaki Michigana*, Celovec. Trst, 1985, str. 68). Iz razodetja, kakor nam je dano, je treba verske resnice šele razbrati, odločiti jih od vsega, kar ni verska resnica, jih očistiti, osvetliti ter opredeliti. V tem je pomen in naloga cerkvenega učiteljstva, ki naj skrbi, da razodeti nauki ostanejo čisti, da se njihova razlaga ne izgublja v napačnih tolmačenjih. V pravilnem tolmačenju in razlaganju verskih resnic, in samo teh, in krivovernostjo, ki verske resnice napačno razvija in tolmači. Ne gre še za to, ali je tudi človek, vernik, ki tako kako resnico veruje ali uči, tudi krivoverec. V tem pogledu nas opozarja A. Ušeničnik, „da moramo malo bolj paziti na očitke nepravovernosti s te ali one strani“. Za očitek nepravovernosti ne zadostuje zmotno učenje, ampak tudi 'mala fides'“. (Prim. J. Pirc, Ušeničnik, 251-252).

To je tisto, kar včasih le maloskrbno, pa kdaj tudi namerno pozabljamo in z očitki krivovernosti obmetavamo vsakogar, ki o kaki nadrobnosti meni malo drugače, kot to hočejo očitarki. Tukaj večkrat govori mržnja do drugačnosti kakor pa skrb za pravi nauk in (resnično) versko resnico. Marsikdaj sploh ne gre za verske resnice. Odtod žalostno dejstvo, da je bil marsikdo, ki je malo resneje o čem razmišljal, vsaj v začetku obdolžen krivoverstva. To še posebej velja za teologe in celo za filozofe.

Tu je treba malo pojasniti. Cerkevno učiteljstvo je pristojno, da presoja in odloča, kaj je prava in čista verska resnica in kaj ni. V ta namen se poslužuje izsledkov teologov, ki preučujejo razodetje in tolmačenja ter opredelbe v preteklosti in skušajo čim globlje prodreti vanj. Oni samo raziskujejo razodetje, iščejo mu pravi smisel, ne presojajo ga glede na dogmatično pravilnost in še manj v tem pogledu kaj odločajo. Vedo, da je to naloga cerkvenega učiteljstva.

Gotovo pa teolog kot raziskovalec, znanstvenik, v svojih odkritjih marsikdaj zadene, se dokoplje do pravega spoznanja, marsikdaj, morda še češče pa v svojih spoznatkih resnico zgreši in zaide v zмотo, najčešče pa njegovi spoznatki niso ne čisto in popolnoma resnični niti povsem zmotni, so neka zmes resnice in zmote ter izzivajo k nadaljnemu študiju in večji poglobitvi. V tem teolog deli usodo znanstvenika. Zato je krivično, če ga pri kakem spodrsrljaju ali nezadetju označimo že

za krivoverca. Prav zato ker je kot raziskovalec šel na pot za (logično) resnico in četudi morda meni, da je to že odkril ter je prišel do zadnje gotovosti, ko se to še ni zgodilo, mu je treba pustiti svobodo in dati priložnost, da z raziskovanjem nadaljuje. Sam bo spoznal, da še ne more povedati zadnje besede o stvari ali da do te sploh ne bo mogel priti. Saj v tem je značilnost in, če se hoče, tragedija znanosti, da se za vsakim odkritjem odpre novo vprašanje, da vsako spoznanje spremljajo nove uganke.

Kljub temu pa je teolog raziskovalec nujno potreben člen v osvetljevanju verskih resnic v razodetju. Njegovo delo in morebitne nedosežke mu najčešče očitajo tisti, ki bi radi, da se naše spoznanje nekje ustavi, ki zamerjajo vsako nadaljnje iskanje in zlasti vsako mnenje, ki je drugačno kot je njihovo. Težko je umeti tiste, ki danes zamerjajo nova iskanja, pa se trdo in togo držijo tistega, kar so nekoč predniki dosegli s podobnim iskanjem. Zakaj naj bi bilo tem dovoljeno, kar da današnjikom ni?

Če (raziskovalna) teologija je in hoče biti znanost, nujno išče v še neznanu, nujno odgovarja na vprašanja z izsledki, ki niso vselej povsem zadeti, ki morejo izkazovati kako pomanjkljivost ali vsaj negotovost. A prav to je znamenje, da je teologija še živa in teolog še domiselni iskalec. Slabše bi bilo, če ne bi znala povedati drugega kot to, kar je že splošno znano in sprejeto; to bi bilo znamenje ostarelosti in znanstvene jalovosti.

Delo teologov raziskovalcev ali znanstvenikov pa se mora dobro razlikovati, da to še enkrat poudarimo, od naloge teologov oznanjevalcev, to je tistih pomočnikov in nadaljevalcev cerkvenega učiteljstva, ki skrbje, da že utrjeni in določeni, zagotovljeni verski nauki pridejo do vernikov čisti in nepokvarjeni. Ti teologi niso v pravem pomenu besede znanstveniki, spadajo v kulturni okvir religije ali bogovernosti, iskalci resnice o stvarnem, tukaj v razodetju, in aplikaciji tega na življenje. Za teologe znanstvenike velja znanstveni etos, ki terja, da ne smejo izreči ničesar, česar niso spoznali ali vsaj pošteno menijo, da so spoznali, a tudi ne smejo zamolčati ničesar, za kar so prepričani, da so spoznali, kar imajo za resnično, v tem primeru za znanstveno resnično.

Razlikovati namreč moramo tudi med različnimi vrstami resnice, tukaj med znanstveno in versko resnico. Ne gre za dvojno resnico v smislu, kakor ta nauk poznamo iz zgodovine filozofije, ne gre torej za to, da bi kak nauk lahko bil znanstveno resničen a versko neresničen, ali obratno, marveč za to, da znanstvena izjava, kadar je zares to in samo to, ne govori o istem, kar uči verski nauk, kadar je to in samo to. Znanost in bogovernost se gibljeta na različnih ravneh in v skrbi za pravilno pojmovanje tega ne bi tolikokrat zadeli druga v drugo, kakor se je to dogajalo in se še dogaja. Napačno je verski resnici dajati znanstveni smisel ali znanstvene nauke imeti za

verske resnice. Vera kot bogovernost ni nikako védenje, kar je znanost v svojih izsledkih. V tem pogledu moremo dobiti dober nauk od sv. Tomaža, ki je kot vernik seveda trdno veroval, da svet ni večen, a ga ni motilo, ko je videl, da umsko ne more neovržno utemeljiti verske resnice, kar je tudi povedal. (S. Theol. I, 46, 2; prim. Medd. XIX, 3-4, str. 179). Vera, namreč bogovernost, ponovimo, ni znanost, ker bi tedaj bila posebna, manjvredna zvrst znanosti. Prav ima G. Marcel, da ponovimo, ko pravi: „Vera je poseben način, kako sem povezan z bitjem, način, ki mene samega notranje določuje. Zato vere ni mogoče ustrezno izraziti z besedami, kakor podamo kakšen nazor.“ (Janž. 3, 89).

Govorjenje o pravovernosti ali krivoverju ima smisel le v pravilno pojmovani bogovernosti, nikakor pa ne v znanosti in drugih človeških dejavnostih. Ves prav ima M. Blondel, ko pravi, da modroslovske pravovernosti (in podobno seveda krivovernosti) v pravem pomenu sploh ni. (Janž. 4, 22.) Pa četudi ostajamo na področju bogovernosti, ne smemo prezreti Ušeničnikovega opozorila, da za očitek nepravovernosti ne zadostuje zmotno učenje ampak tudi „mala fides“, zavestno in hoteno zavračanje verske resnice kot take.

V. Z očitki krivoverstva moramo biti zato zelo previdni. Resen znanstvenik, teolog ali filozof ali kateri koli drug, bo skrbno premerjal in preverjal svoje dosežke in ne bo kar na hitro trdil, za kar nima zadostnih razlogov. Če kdaj njegove trditve zares nasprotujejo uradnemu cerkvenemu nauku, če so zares nasprotni, kar je najprej treba skrbno in pošteno ugotoviti, tedaj mu je treba to pokazati.

Saj je mogoče, da se po sami logiki lahko zdi, da si kake povedi nasprotujejo, pa se pokaže ali bi se pokazalo, da ni tako, če bi skrbneje razlikovali med znanstveno resnico in versko resnico, ki se kdaj lahko izražata v podobnih ali celo istih besedah, pa vendar ne menita istega, ker govorita na različnih ravneh, kjer imajo besede različno funkcijo ali drugačen pomen, o čemer bi nas mogla poučiti analitična filozofija, ko bi jo bolje poznali.

Če bi pa kdaj ugotovili, da znanost in razodetje oziroma Cerkev učita kaj, kar bi bilo zares protislovno in da je torej nekdo v zmoti, in bi v veri v nezmotljivost razodetja in cerkvenega učiteljstva zmoto pripisali znanosti, še tedaj bi bilo treba ugotoviti, da je kje „mala fides“, kar pa je precej malo verjetno pri resničnem in resnem znanstveniku, ki si je svest svoje skrbnosti in svojega etosa, zbudimo odpor in ga lahko poženemo v pravo in resnično krivoverje ali vsaj odklanjanje pravoverja. Tedaj pa krivda za to ni samo njegova. V tem pogledu je rada grešila tako imenovana apologetika. Bilo je že povedano, da je ta rada videla zadostne razloge za brambo vere v dejstvih, ki niso dovolj utemeljevala branjene nauke,

na drugi strani pa je rada videvala nasprotja tam, kjer jih ni bilo. S tem pa ni opravičeno dejansko seganje nekaterih zastopnikov znanosti čez lastne upravičene meje. Velika skrbnost in previdnost je potrebna na obeh straneh.

Saj „vsakdo ima pravico, da vzdržuje in javlja drugim tisto, kar po svoji vesti in vednosti ima za pravo. Ne le pravico, celo dolžnost. Zakaj 'vse pa, kar ni iz prepričanja, je greh', nas uči sv. Pavel“. (Rim 14, 2v). Zato „dokler pa kdo ne uvidi, da ima zmotno vest, ampak je sam zase trdno in neomajno prepričan, da ima prav, mora ravnati po svoji vesti in prepričanju, tudi če bi prišel v nasprotje s še tako pomembno avtoriteto ali še tako veliko večino in tudi če bi bila cena, ki jo mora plačati za zvestobo svoji vesti, še tako visoka.“ (A. Šuštar, *Vera in svoboda*. Lj. 1978, str. 177).

V. 1. Znanost in bogovernost sta torej dve različni območji človeškega ravnanja pred stvarnim, kakor so v ostalem tudi umetnost, razne pragmatične (tehnične) dejavnosti in morda še kaj. To so različna območja, a ne neprodušno ločena in medsebojno zaprta. Zato tudi med znanostjo in bogovernostjo so stiki in vplivi, ki jih tudi v skrbi, da preprečimo neupravičene posege, ne smemo prezreti.

Bogovernost je spoznavanje in priznavanje božjega v stvarstvu ter urejanje življenja v skladu s tem spoznanjem in priznanjem. V bogovernosti človek prvotno po posebnem verskem izkustvu spoznava navzočnost božjega, četudi to spoznanje ni znanstveno spoznanje, tudi se ne izraža v logičnih povedih in sodbah. Marsikdaj sploh ne prenese znanstvenega preverjanja, četudi tega hoče in išče. Le kdor se v svojem bogoverju ali vsaj v njegovi verovanjski vsebini ne čuti dovolj gotovega in trdnega, hoče doseči in pokazati, da je njegova bogovernost tudi znanstveno vsaj neoporečna, če že ne dognana. Vendar ima bogovernost tudi v svoji verovanjski prvini (komponenti) svojo lastno razvidnost, na kateri sloni lastna gotovost in zanesljivost bogovernosti, ki ne potrebuje znanstvene potrditve. To je podobno onemu na drugih območjih človeškega delovanja in ravnanja, npr. v umetnosti, pa tudi v raznih tehnikah. Zakaj umetnik sam ali kdo drugi od njega ne terja, da svojo umetnostno intuicijo in stvariteljnost tudi znanstveno preveri in dožene?

„O veri torej ni mogoče od zunaj in znanstveno razpravljati. Veroslovje kot znanost more odkriti marsikaj, toda samo na področju znanstvenih pojavov, ti pa imajo z vero kvečjemu kake zunanje odnose. Vera živi svoje življenje in ni brezpogojno navezana na znanstvena in zgodovinska dejstva.“ (J. Janžekovič, *G. Marcel*. Lj., 1971, str. 26 in sl.).

2. Vendar vprašanje, ki ga tukaj rešujemo, s tem ni odpravljeno. Ne s strani bogovernosti, ne s strani umetnosti. Obe, kakor druge, sta drži in dejavnosti istega človeškega duha, ali

iste človeške osebe, in ne moreta ostati med seboj neprodušno zaprti. Zato si oglejmo stanje še z druge strani! Bogoverec kot človek v položaju, ko spoznava vpliv božjega v svetu, je isti človek, ki tudi znanstveno premerja stvarno, v tem tudi bogovernost, lastno in bogovernost sploh. Bogovernost išče tudi znanstvenega umevanja, če še ne upravičenja. Zato bogoverec, zlasti kadar je tudi znanstveno bolj dejaven, hoče še znanstveno ugotoviti, kako je z upravičenostjo njegove vernosti.

Vsaj nasprotovati ne bi smela njegovemu znanstvenemu prepričanju. Ta skrb ga lahko potrdi v njegovi vernosti ali pa mu jo omaja. To zlasti, ko ta sama po sebi ni dovolj trdna. Tudi s strani znanosti se stavlja vprašanje gotovosti in upravičenosti bogovernosti sploh ali kake določene, konkretne bogovernosti držice. Znanost po svoji naravi išče (logično) resnico v vseh dejstvih stvarnega, prirodnega ali človeško-kulturnega. Seveda tudi v bogovernosti. Ta pa je v tem primeru predmet znanstvenega preučevanja, kot predmet pa ni več isto kot stvar sama. Znanost preučuje bogovernost, a ta kot stvarno ni znanosti dostopna v svoji najbolj notranji naravi, bolj po zunanjih vidih, kateri pa tudi postanejo kot predmet znanosti bolj mrtva znamenja bogovernosti kot njene žive prvine. Meja znanosti je namreč živo življenje; da znanost tega more preučiti, mora življenjska dejstva najprej odločiti od žive stvari, šele potem jih more raztelesati in razčlenjevati. Zato se ji živa bogovernost, prav tako kakor živa umetnost upira in umika. Zato znanost ne more doseči bistva bogovernosti, ne more te ne dokončno razložiti, ne zanesljivo potrditi ne gotovo zavrnila. Tudi bistvo bogovernosti je za znanost skrivnost.

Ko govorimo o znanosti, mislimo posebej na znanstvene stroke, ki imajo ali morejo imeti kot svoj predmet tudi bogovernost. Poleg filozofije in v njej obsežene naravne teologije, menimo tukaj še zlasti nadnaravno teologijo. Ta kot znanost, kot raziskovalna teologija „skuša pregledati in odkriti naravo in notranje življenje bogovernosti, a dostopni so ji kot znanosti le zunanji znaki in sadovi bogovernosti. Ta teologija je znanstvena stroka, ne sestavina ali prvina bogovernosti in je ne smemo imeti za izraz ali merilo bogovernosti. Možen je sijajen teolog, ki pa je šibak ali slab bogovernik, kakor so možni goreči bogoverniki, zlasti tako imenovani religiozni nadarjenci ali verski geniji, ki pa so slabi teologi ali to sploh niso. Lahko rečemo s Pascalom, da bogovernost ima svoje razloge, katerih (znanstveni) razum ne doseže in ne doume.

3. Morda je tukaj potrebno neko pojasnilo. Ko smo govorili o teologiji ter omenjali njeni dve ravni ali nalogi, smo ju skušali prikazati v njuni čisti obliki ali njuna idealna lika, kakor pravimo. To se pravi, očrtali smo ju taki, kakršni bi bili, ko bi vsaka izmed njiju bila zares čisto in samo to, kar je v svojem bistvu. V resnici bo težko najti teologa, ki bo ali samo in čisti znanstveni raziskovalec ali pa zgolj in povsem

čisti učenik bogovernosti. Navadno se v teologu družita in prepletata obe službi teologije. To samo na sebi ni napak, če se teolog le zaveda, kateri od obeh dejavnosti trenutno služi. Zamenjavanje obeh nalog pa je povzročalo in še povzroča mnoge nevšečnosti, neumevanja, zmede in krivičnosti.

4. Ko govorimo o znanosti in bogovernosti, vedno mislimo le pravo in resno znanost pa resnično živo bogovernost. Pravi in resen znanstvenik, naj bo teolog ali kaj drugega, bo javljal in učil le to, kar je v resnici ugotovil in spoznal, ali je vsaj pošteno prepričan, da je to spoznal. Zato ne govori o dejstvih, ki so mu načelno nedostopna ali katerih ni mogel zares osvetliti, ker se zaveda meja znanosti in posebej svoje stroke. Resnični in živi bogovernik pa se zaveda lastnega notranjega bogastva, katerega osvetlitev bo pač želel, ne bo pa pričakoval znanstvene potrditve svoje bogovernosti. Pa tudi šibka ali le navidezna bogovernost ne bo iskala potrditve svoje malovernosti ali brezbriznosti pri nobeni znanosti, vedoč da to ni njena naloga niti možnost.

5. Le kot postranska pripomba še nekaj: V vsakdanjem življenju, zlasti v političnem in ideološkem boju se marsikdaj tudi napačno umeva razmerje med bogovernostjo in znanostjo. To se dogaja npr., ko se trdi, da pouk o veri ne spada v šolo ali sploh v vzgojo, ker da ta mora temeljiti na znanosti. Šola mora temeljiti tudi na znanosti, a to je ne sme zavajati v kak agnosticizem, ker tega resna znanost ne uči in ne opravičuje, ker to sploh ne spada v njeno pristojnost. To je sodilo ideologije, ki pa ni ne znanstvena ne bogoverna drža, čeprav si rada lasti lastnosti in pravice obeh.

Tudi nikakor ni upravičeno mnenje, da je, recimo, ateizem znanstveno stališče pred stvarnim, kar da bogovernost ni. Ateizem je v tem pogledu v povsem istem položaju ko bogovernost, ni ne bolj ne manj znanstven ko ona. Ateizem je ideološko, ne znanstveno stališče.

apr. 88.

SEN IN RESNIČNOST

Med: „Haló, haló! Tam onstran oceana...“

Jaz: „Haló, haló! Kdo kliče me nocoj?“

Med: „Haló! Buenos Aires – Med (med nama)“

Jaz: „in jaz sem menil, da si šel v pokoj...“

Med: „V pokoj? V začasen molk le, da se zberem,
v retorto dam raztresene moči.

Ne, nisem pisal – prosim, brez zamere –
preveč utrujenemu čas zbeži.“

Jaz: „Čestitam! Borcem veteranom sličiš,
ki se bojujejo, dokler živé.
Strupena kritika Te ne uniči,
zaničevanja dalje ne hromé.“

Med: „Spet pismom bom zaupal misli svoje,
željé za skupno delo razodel.
Ti češnje v cvetu dajo pesmi svoje?
Bi rad jih nekaj tudi jaz imel!“

Jaz: „Cvetočih češenj lesk je srcu pesem,
duet iz belo rožnatih glasov,
ki vanj orkester vetra žarke vnese
in žarke Vstalega s prahu grobov –
je kakšna pesem lepša od Vstajenja?
A vsaka pesem lepša je po njem.

Haló, Buenos Aires – čas, da jenjam?“

Vse tiho. Zdaj še jaz zaspati smem.

TONE JEMEC - kipar

Kanada

Reliefa v kapeli slovenskih misijonarjev
v New Toronto

in postaji križevega pota
v Domu Lipa.

ČEZ NEKAJ DNI ALI ŠTUDIJA K MOJIM PREVODOM TANKA-PESMI IZ JAPONŠČINE

Potem ko sem priporočeno odposlal Medu te prevode – priporočeno, ker se mi ne zdi prav, da bi po krivdi argentinske pošte izgubil delo, ki ga pismo predstavlja –, se nisem mogel umiriti. V glavi so mi zvenele še naprej tiste tri izvirne japonske pesmi, saj sem jih prav zaradi njihove zvočnosti izbral. Obenem sem se v spominu vračal k svojim prevodom in naenkrat se mi je zazdelo, da nisem s temi prevodi zajel japonske zvočnosti. Naj konkretno pokažem, kaj menim.

Prva tanka-pesem se tako glasi v japonščini: shira shira to koori kagayaki chidori naku Kúshiro no umi fuyu no tsuki kána.

sh = naš š, malce mehkejši; oo = dolgi o ali dvakraten o; y = naš j; ch = naš č; ts = naš c.

Kúshiro = pokrajina na velikem severnem japonskem otoku Hokkáido z mestom, pristaniščem in rudnikom v smeri sibirskega polotoka Kamčatke.

„Shira shira to“ je japonski izraz za kar se da obsežno belino; odmev te beline je čutiti v imenu Kúshiro; zaporedni u v besedah umi, fuyu, tsuki še poudarjajo hlad: úmi pomeni morje, fúyu zimo, tsúki luno. Ko, ka, ku, ki, ka v ostalih besedah lepo posnemajo premikanje in lomljenje ledu, ki v teh severnih predelih Japonske posebno ponoči odmeva.

Zgornja tanka-pesem je klasičen primer tega, kar Japoncu pomeni pesem, če se odloči za takšno klasično tanka-obliko: na razpolago ima samo enaintrideset zlogov, kar ne pomeni nujno enaintrideset samostojnih besed; pri kombinaciji besed se mora do določene mere držati pravil japonščine, sicer tvega nerazumevanje; v lirični pesmi (tudi satirične so priljubljene) gre torej za izraz čustveno pogojenega ustvarjanja, ki ima v tanka-obliki na razpolago le enaintrideset zlogov; edini način, da jih obogati, je – izbor besed, ki tudi s svojimi zvoki lahko pričarajo bogastvo na ta način na novo ustvarjenega sveta v pesmi. Dejstvo, da Japonci od nekdaj ne ustvarjajo dolgih pesmi, v če-

mer se razlikujejo od Kitajcev, se mi zdi značilno za japonski značaj in njegov odraz v kulturi: morda ne prenesejo do podrobnosti izraženega čustva. To je gotovo problem za preučevalce narodnih značajev.

Zdaj slutite, zakaj sem ostal nemiren, čeprav si nisem mogel očitati netočnosti prevajanja – prevodom je manjkala zvočnost japonskih besed, ki že s svojim zvokom pričarajo primerno okolje. S tega vidika ni torej važno, da obdržimo v prevodu sorazmerje zlogov (dvakrat po pet in trikrat po sedem zlogov, kakor jih umeva japonščina); važno je, da skušamo najti besede, ki podobno kot v japonščini tudi v prevajalčevem jeziku asociativno vplivajo; seveda, če bi mogli združiti oboje, asociativno zvoneče besede in številčno omejenost zlogov, bi se približali idealnemu prevodu. Svojevrsten problem predstavlja slej ko prej prav ta „številčna omejenost zlogov“: japonščina je zlogovni jezik, slovenščina pa ne; zato morda jedrnatost izražanja še najprimerneje nadomesti teh enaintrideset zlogov, vsaj kadar gre za tak nezlogovni jezik kot je slovenščina.

Zdaj razumete, zakaj nudim tukaj nov, to je, že tretji prevod:

Kaj se trga v Kúšhiro?
Ptiča deževnika krik
čez stekleno svetliko ledu
pod luno,
ko v morju je zima.

Oglejmo si zdaj drugo tanka-pesem. Izvirnik se glasi tako: sára sára to koori no kúzu ga namí ni naru iso no tsúkiyo no yukikáeri kána.

Sára sára to = zvok šelestenja listov ali pa šepetanja valov; koori no kúzu = drobci ledu; namí ni naru = odmevati v valovih; yukikaeri = iti in se vračati.

V izrazih „koori no kazu“ in „yukikaeri kana“ je spet mogoče slišati drobljenje ledu kot kristala; v besedi tsukiyo = mesečina je še en -ki-. „Sara sara to“ in „naru“ (tudi vsakdanja govornica često rabi kombinacijo „namí ga naru“ za šumenje valov) vzbujata vtis lagodnega šumenja ali šepetanja valov, kar podčrta še beseda „iso“ = breg, obala; neke vrste lahko svetlobo dajo slutiti mnogi -i-: „nami ni“, kjer je treba naglasiti zlog -mi močneje kot ostala dva; iso; tsukiyo, kjer je spet (lahen) naglas na i-ju, in yukikaeri, ki ima dvojen naglas prav na obeh -i-.

Takole si zamišljam prevod z ozirom na vse te posebnosti:

Koščki ledišča s šepetom se družijo
z valčki,
s šepetom čez breg v mesečini,
ki k njej se pomikam.

Tretja tanka-pesem se v izvorniku glasi tako: myáku wo toru kangófu no te no atákákí hi ari tsumetáku kátaki hi mo ari.

Myaku = vena ali bitje žile: my- je kot naš mj-; kangófu = bolniška sestra: -n- je v japonščini samostojen zlog, ker ga izgovarjamo v nosni votlini, nekako tako kot izgovarjamo naš -n-, ko smo prehlajeni; atákákí = topel, ima dva naglasa: prvi močnejši je na drugem -a-, drugi komaj zaznat na zadnjem -a-; oblike atatakaki, kasaki in ari so vzete iz klasične ali izključno književne japonščine: takšne oblike so precej priljubljene, ker vzbujajo občutek elegance in tudi zato, ker se z njimi da včasih več izraziti kot pa z odgovarjajočimi modernimi japonskimi besedami. - Wo je treba izgovoriti -O.

Hi = dan, dvakrat v pesmi, dvojni -ki, ter naglas na besedi ari (na -i) dajo slutiti toploto, lahkoto, skoraj veselje. Temu nasprotuje trd glas v -ku, kan-, -ka-, -ku, in ka-, kar sovpa da s pesnikovim doživetjem zdaj tople in prijetne roke zdaj tople in prijetne roke zdaj hladne in trdne, kakor nanesejo dnevi.

Takole bi na novo prevedel to tretjo pesem:

Ah, topli prsti dni,
ko sestra bolniška otipa mi žilo!
Dnevi, dnevi,
ko ji roka je kakor led in kamen.

Morda mi ob pisalnem stroju stavite dvoje vprašanj; najprej: ali se čutim bolj zadovoljnega z zgornjimi novimi prevodi? potem: ali predstavljajo neke vrste dokončno obliko prevajanja iz japonščine? Na prvo vprašanje lahko odločno prikimam; na drugo pa moram enako odločno odkimati: kdo drug lahko isto pesniško snov dojame z drugačnimi različicami in jo oblikuje s še bolj posrečenimi besedami.

V ugodnih okoliščinah (to se pravi, posebno takrat, ko ni nevarnosti, da koga v bližini užalimo) si rečemo na teh otokih: Bun sô-ô ní kaze ga fúku, po naše: veter piha, toda od človeka zavisi, kako to sprejme. Pri tem pregovoru je treba paziti, da je -n v besedi „bun“ po japonsko izgovorjen, da sta oba ô-ô dolga, in da pade naglas najprej na besedo „ni“, potem pa še enkrat na zlog „fu“ v besedi „fuku“. Seveda, če hočemo, da nas Japonci razumejo.

ETIČNE INVESTICIJE

Dokler je vera življenjska sila v življenju poedincev kot tudi družbe, je vse človeško dejanje in nehanje podrejeno etičnim načelom. S tem ni seveda rečeno, da vsakdo in vsi žive vedno po etičnih pravilih – praktično življenje more predstavljati kaj pogoste in hude kršitve – toda tako odstopanje je priznano za to, kar je: kršitev pravil, tako verskih kot tudi družbenih. Ko je krščanstvu polagoma uspelo zgraditi kulturo v srednjem veku, je bilo tudi gospodarsko življenje organično vključeno v to kulturo. Gospodarske organizacije – cehi – so imele versko obliko bratovščin. Mojster ceha je bil vodja razširjene družine, v katero so spadali tudi pomočniki in vajenci. Bil je odgovoren ne samo za njihovo gospodarsko, marveč tudi za intelektualno (dolžnost pošiljati jih v večerne šole) in nravno življenje. Gospodarske transakcije so uporabljale „pravično ceno“, ki je odražala v glavnem stroške proizvodnje vključno življenjske potrebe vajencev, pomočnikov in mojstra. Celotno gospodarstvo je bilo v prvi vrsti usmerjeno na kritje za življenje nujnih človeških potreb, ker je bil poudarek na zemskem življenju kot kratki pripravi na večno življenje po smrti.

Osamosvojitve gospodarstva

Ta organična enota pa ni dolgo zdržala. Notranji razkol se je pričel že zelo zgodaj z nastopom filozofskega nauka nominalizma še pred sumami Tomaža Akvinskega. Polagoma se je širila na vsa kulturna področja, vključno gospodarsko. Zastopniki te nove usmerjenosti, ki je dobila sčasoma tudi vedno večje število praktičnih izvrševalcev, je trdila, da se vsako področje človekove dejavnosti ravna po svojih specifičnih naravnih zakonih, ki nimajo nič skupnega z npravnostjo. Za gospodarstvo predstavlja tak naravni zakon razmerje med ponudbo in povpraševanjem. Kjer se krivulji povpraševanja in ponudbe sekata, je določena cena. Govoriti o „pravični ceni“ nima nikakega smisla, kot nima smisla govoriti o „pravičnosti“ v primeru drugih naravnih zakonov kot je n. pr. zakon težnosti. Ker je postal glavni namen gospodarstva se obogatiti, se je njegova usmerjenost odvrnila od zadovoljevanja obstoječih potreb k vzbujanju novih potreb in od neposredne osebne zadovoljitve potreb potrošnika k posrednemu zadovoljevanju preko trga.

Ker je medtem sprejelo veliko število teoretikov in še več praktikov tudi izmaličeni¹ nauk Darwina o tekmovalnosti in borbi kot naravni zakon razvoja, se je pridružilo izvzetju gospodarstva iz področja pravnosti („business is business“) še brezobzirno tekmovanje, ki se ni ustavilo niti pred ubijanjem (prim.: Ida Tarbell, *History of the Standard Oil Company*, 1904). Tako se je razvil zgodnji kapitalizem z vsemi svojimi usodnimi posledicami zlasti za delavske sloje. Delovanje sodobnega kapitalizma sicer omejujejo razni državni zakoni ter uveljavljanje delavskih strokovnih organizacij, vendar ne vedno uspešno. Po objavljenih podatkih je bilo obsojenih v desetletju 1970–1980 od 1.043 največjih podjetij v ZDA kar 117 (ali 11%) največ zaradi raznih protizakonitih dejanj. Družba popravlja preko svoje družbene pomoči, socialnega zavarovanja kot tudi z izdatki za popravno okvare okolja danes tudi mnogo zla, ki ga povzroča pridobitno gospodarstvo. Kot zgovorno pričajo odkritja zadnjih let v večini gospodarsko razvitih dežel, so se spremenile samo metode, ne pa stremljenja zlasti močnih gospodarstvenikov, da se obogate ne s povečano proizvodnjo, ampak z okoriščanjem na račun drugih (nakup obstoječih podjetij, kar umetno dviga cena delnic; škandali na borzah s t. zv. „inside trading“ izkoriščajoč privilegirano znanje, ki ni dostopno vsem, za svojo finančno korist; podkupovanje politikov in državnih uslužbencev, itd.)

Naraščajoča reakcija

Socialni nauk Cerkve je sicer ves čas naglašal, da je gospodarsko udejstvovanje človeka enako podrejeno nravnim zakonom kot katerokoli drugo, toda ostal je v glavnem glas vpijočega v puščavi. Še več: Ker razpolagajo razne cerkvene ustanove z raznimi fondi, katerih dobra naložba krije del stroškov cerkvenih organizacij in dejavnosti, so tudi upravniki teh fondov gledali v prvi vrsti na višino dividendov ali obresti, ki so jih mogli dobiti, ne da bi polagali pažnjo na to, kje je njihov naloženi denar gospodarsko dejaven. Tako se je večkrat primerilo, da so bili cerkveni fondi gospodarsko aktivni v gospodarskih dejavnostih, ki so bile v očitnem nasprotju s krščanskim družbenim naukom. Med dokumenti zadnjega časa obravnavajo to vprašanje zlasti izjava kanadske škofovske komisije za družbene zadeve 22. decembra 1982 „Etična razmišljanja o gospodarski stiski“ ter pastirsko pismo škofov ZDA o katoliškem družbenem nauku in gospodarstvu Združenih držav (13. novembra 1986)² Presbiterijanska cerkev v Kanadi je izdala Smernice Odbora za družbeno odgovornost pri investicijah, ki opredeljuje odgo-

¹ Več o tem: R. Čuješ, *Sodelovanje — temeljni družbeni proces*. Slovenska pot XI., št. 3-4, 1963.

² Podrobnejše poročilo o obeh je v dveh člankih R. Čuješ, *Razvoj družbenega katoliškega nauka v Severni Ameriki*, Meddobje XXII. (1986), številka 3/4 in XXIII. (1987), številka 3/4.

vornost podjetij na področjih pravic in potreb delavcev, gospodarskega razvoja kraja in države, kjer delujejo, družbenega in naravnega okolja, državnih, političnih in verskih svoboščin ter proizvodnje in prodaje izdelkov.

Vendar so se našli tudi poedinci izven verskih krogov, ki so začeli naglašati družbeno odgovornost gospodarstvenikov. Tako je zapisal britanski industrialist Oliver Sheldon že l. 1923, da je prvenstvena odgovornost gospodarskih upraviteljev družbena in občinska.³ V ZDA je opozoril l. 1950 Kapp na „družbene stroške zasebnega podjetja“.⁴ Pri tem je opredelil kot „družbene stroške“ „vse neposredne in posredne izgube, ki jih utrpijo tretje osebe ali splošno občinstvo zaradi zasebnih gospodarskih dejavnosti“ (str. 13). Konkretno je navedel: poškodbe duševnega in telesnega zdravja kot posledica zaposlitve, okvaro zraka in vode, izpiranje in izčrpanje zemlje, uničevanje gozdov. Šele v sedemdesetih letih je naraslo slovtvo, ki se je posvetilo tej strani gospodarskega delovanja. Pojavile so se zahteve, da morajo gospodarske organizacije poročati delničarjem in tudi javnosti ne samo o svojem finančnem poslovanju, ampak tudi, kako je njihovo gospodarsko delovanje prizadevalo uslužbence, potrošnike, krajevno skupnost, kjer delujejo, kot tudi naravo samo. Društva pregledovalcev računov v ZDA so objavila celo posebna pravila, po katerih je mogoče oceniti družbeno odgovornost poedinih gospodarskih organizacij. Dokajšnje število zlasti velikih podjetij je sprejelo to pobudo in objavlja poleg letnega finančnega poročila tudi še posebno poročilo o izpolnjevanju svoje družbene odgovornosti. Ker pa smatrajo to istočasno tudi kot dobro propagando za svoja podjetja, je vsekakor dobro ohraniti do teh objav nekoliko kritično stališče in preveriti, v koliko odgovarjajo resnici in v koliko so v glavnem lepe besede.

Družbena odgovornost podjetij pomeni vsekakor priznanje, da gospodarsko delovanje ni popolnoma podrejeno naravnemu zakonu povpraševanja in ponudbe in da mora vključiti gospodarstvenik v svoje kalkulacije tudi razne vrednote, za katere je zakon povpraševanja in ponudbe slep. Do neke mere ga k temu sili v večini držav tudi zakonodaja (zakoni o zaščiti zdravja uslužbenecv, o onesnaženju zraka in vode in pdb.).

Gospodarska etika na vseučiliščih

V tem pogledu je zanimiv tudi razvoj v poučevanju etike na ameriških vseučiliščih. V 19. stoletju je bila etika eden osred-

---

³ Oliver Sheldon, *Philosophy of Management*, London: Sir Isaac Pitman & Sons, 1923; ponatis v New Yorku (Pitman) l. 1966.

⁴ K. William Kapp, *The Social Cost of Private Enterprise*. Boston, MA: Harvard University Press, 1950.

njih predmetov celotne vseučiliške vzgoje (veliko število vseučilišč so ustanovile razne verske skupine), toda v dobi poudarjene specializacije je izgubilo poučevanje etike svoje osrednje mesto in se je ali sploh umaknilo s pozornice ali pa je še našlo zatočišče v filozofiji ali teologiji. V dobi 1950 – 1975 se je osredotočilo znanstveno zanimanje za etiko predvsem na analizo etičnih pojmov brez navedbe na vsakdanje življenje. Danes pa se vodilne univerze ne zadovoljujejo samo s teorijami, marveč skušajo pripraviti bodočo generacijo, da bo ne samo poznala etične norme, marveč da jih bo znala tudi uveljaviti v vedno bolj zapletenem in prepletenem življenju. Nova spoznanja in nove tehnike (manipulacija genov; zlorabe, ki jih omogočajo računalniki, itd.) zahtevajo ne samo poznanje abstraktnih etičnih norm, marveč tudi njih uporabo v skrajno zapletenih okoliščinah, v katerih preprosti odgovori ne predstavljajo nobene rešitve, ker povzročajo druge težave. Harvardska univerza je n. pr. uvedla pred nekaj leti poseben predmet „Etika in poklici“, ki obravnava zlasti etične probleme, ki se pojavljajo v pravi, zdravstvu, javni upravi in gospodarstvu. York University v Torontu je uvedla l. 1987 poseben tečaj o poklicni in družbeni etiki. Kakor je ta razvoj pohvalen, je treba tudi povedati, da ti predmeti niso obvezni (zato tudi nimajo veliko študentov) in da jih nudijo študentom šele v zadnjem letu študija, ko so bili že ves čas izpostavljeni drugačni usmerjenosti. Da bi bili taki tečaji učinkoviti, bi morali biti obvezni za vse v prvem letu študija ali pa, kar bi bilo še boljše, bi morala biti ta usmerjenost izražena v vseh predmetih študija. Preiskava študentov v ZDA je pokazala, da se je tudi splošna usmerjenost študentov upravljanja gospodarstva v zadnjem času poslabšala. Neka nedavna raziskava je ugotovila, da je l. 1967 83% študentov v ZDA označilo kot prvenstveni cilj svojega življenja „razviti pomembno filozofijo življenja“, l. 1986 pa skoraj 71% „doseči finančno velik uspeh“. Večje zanimanje za etiko v gospodarstvu med prebivalstvom pa potrjuje dejstvo, da izhajata v ZDA že dve reviji, ki sta posebej posvečeni tem vprašanjem, *Journal of Business Ethics* in *Business and Professional Ethics Journal*.

Praktični ukrepi

Zadnja leta pa postaja vidnejše tudi gibanje, ki poudarja ne samo dolžnost podjetij, da spoštujejo v svojem delovanju določene vrednote, ampak tudi dolžnost ljudi, ki investirajo denar ali neposredno z nakupovanjem vrednostnih papirjev ali pa posredno s prispevki v razne sklade za vse vrste socialnega zavarovanja, zlasti za pokojnino, pa tudi za razne druge namene kot so n. pr. skladi delavskih organizacij za primer stavk, da prevzamejo odgovornost za te svoje osebne ali skupinske gospodarske odločitve. S stavljenjem denarja na razpolago raznim gospodarskim organizacijam in tudi državam poedinec ne sme

gledati samo na finančni uspeh (dividende/obresti), marveč tudi na to, kako gospodarsko dejavnost bo podpiral njegov prispevek.

Opredelitev etične investicije

Etične norme so seveda odsev vrednot, ki jih poedinec sprejema. Ker živimo danes v družbi, kjer izpovedujejo ljudje mnoge različne vrednote, je kaj razumljivo, da pride to tudi do izraza pri opredelitvi, katere investicije smatra kdo kot etične. Razen tega je mogoče poudariti bodisi negativno stališče (katera podjetja naj bodo izključena od investicij, ker je njihova gospodarska dejavnost v opreki z določenimi vrednotami, n. pr. podjetja, ki proizvajajo vojno orožje, pornografijo, in pod.) ali pozitivno stališče (investicije v podjetjih, ki pospešujejo kake posebne vrednote, n. pr. sončno energijo, hrano brez uporabe kemičnih sredstev za uničevanje mrčesa in pod.).

Potreba po izravnanju

Ker predstavljajo dohodki od investicij večkrat potreben dohodek za poedinca bodisi za sedanje potrebe (večkrat tudi prihranke za večje nakupe kot so n. pr. razni gospodinjski stroji ali pa za bodočnost kot je n. pr. pokojnina), mora gledati tudi oseba, ki hoče investirati denar etično, da dobi od svojih investicij primerne dohodke. Na srečo kaže izkušnja vsaj v Severni Ameriki, da prinašajo naložbe v podjetjih, ki upoštevajo etiko, na daljšo dobo vsaj enake, če ne celo nekoliko večje dohodke kot pa povprečje na borzi (n. pr. Dow Jones newyorške borze). Razlog ni toliko v spretnosti upraviteljev teh naložb ali v sreči, marveč v dejstvu, da se takim podjetjem ni treba bati, da bi bila zapletena v izgube, ki bi jih povzročile tožbe oškodovanih potrošnikov ali kazni zaradi kršitve raznih zakonov za zaščito zraka ali vode. Za kogar pa dohodki od investicij niso tako življenjsko pomembni, more naložiti v podjetja, ki odgovarjajo njegovim vrednotam tudi, če bi prinašale manjše dohodke kot naložbe v podjetjih, katerih gospodarske dejavnosti, morda ne odobrava.

Potreba po stalni čuječnosti

Povečano kupovanje obstoječih podjetij po drugih, ki postaja bolj in bolj razširjeno zlasti na borzah Severne Amerike, vnaša novo težavo za etično investiranje. Denar, ki je danes naložen v podjetju, ki odgovarja zahtevam etičnega investiranja, bo morda končal jutri zaradi takega nakupa (n. pr. nedavni nakup tovarn za proizvajanje hrane v ZDA po tobačnem koncernu) in prešel v podjetje, ki je zapleteno v gospodarskem delovanju, nesprejemljivem za etično investiranje. To pomeni, da ni važna samo prva odločitev, kje kdo naloži svoj denar, marveč mora zasledovati dogajanja v gospodarstvu, da vedno ve, kje je njegov denar zaposlen.

Družbe za etično investiranje

Poedinec pa danes ni več prepuščen samemu sebi, da išče sam odgovor na večkrat zapletena vprašanja. Med strokovnjaki za investicije je danes že mnogo takih, ki navajajo svoje kliente na etične investicije in ne računajo za to nič več, včasih celo manj, kot drugi strokovni posredovalci. Razen tega je sedaj na razpolago že tudi nekaj knjig, ki dajejo praktična navodila, kako etično investirati in ki nudijo opis in naslove organizacij, ki so pripravljene pomagati zainteresiranim poedincem pri njihovih odločitvah. Tudi več revij posveča pozornost temu vprašanju in nudi potrebne informacije. V ZDA obstoja posebna organizacija Council on Economic Priorities, ki je izdal pred kratkim priročnik Shopping for a Better World. Priročnik vsebuje 1.300 proizvodov, ki so na trgu in oceni vsakega glede deset področij etične odgovornosti. Ta priročnik nudi poedincu možnost, da posega v gospodarske odločitve pri vsakodnevnem nakupovanju z nakupom predmetov od gospodarskih podjetij, ki upoštevajo ozir na etiko in družbo.

Ker je očitno danes že večje število oseb, ki hočejo investirati denar tako, da bo v skladu z njihovimi vrednotami in načeli, obstoja že tudi več organizacij, ki prevzamejo odgovornost za nabrani denar, da bo naložen v podjetjih po načelih, ki jih predložijo zainteresiranim osebam. Te organizacije zasledujejo gospodarsko delovanje in ukrepajo v primeru, da se znajde kaka investicija na napačnem mestu zaradi nakupa po drugih finančnih interesih, ki ne izpolnjujejo pogojev, da bi bile priznane za etično sprejemljive naložbe. Working Assets Money Fund (San Francisco, CA) n. pr. nalaga denar samo v podjetja, ki ne onesnažujejo okolje, niso zapletene v proizvodnji jedrne energije in ne izvajajo kakršnekoli diskriminacije in odstrani iz svojega seznama vsako podjetje, ki bi zašlo v kršitev teh opredelitev. Vse take investicijske družbe za etično investiranje navajajo v svojih prospektih vidike, pod katerimi odločajo, kam bodo investirale denar, tako da si je lahko vsak vlagatelj na jasnem, da izbere tako družbo, ki odgovarja njegovim osebnim vrednotam. Kot je pokazal razvoj zadnjih let, morejo take investicijske organizacije, zlasti take, ki imajo med svojimi klienti tudi ustanove (n. pr. verske ustanove, delavske organizacije in pod. in pokojniške sklade, odločilno vplivati na gospodarsko politiko tudi velikih mednarodnih gospodarskih podjetjih (n. pr. opustitev poslovanja v Južni Afriki).

Dolžnost vsakogar

Pri investicijah pa ne gre samo za velika podjetja in velike naložbe, marveč tudi za vsakdanje izdatke in majhne prihranke. Večina ljudi se namreč ne zaveda, da sodelujejo pri gospodarskih odločitvah s še tako majhno gospodarsko transakcijo. Gospodarska podjetja se seveda tega dobro zavedajo in upo-

rabljajo milijonske vsote, da bi s spretnim oglašanjem (najboljše plačani psihologi so zaposleni v oglaševalni industriji!) vplivali na te odločitve potrošnikov. Tudi tukaj je bilo v zadnjem času dokaj uspehov. (n.pr. Nestlé je končno pristalo, da bo upoštevalo pogoje Mednarodnega zdravstvenega urada pri prodaji otroške formule v razvojnih deželah; izboljšanje kvalitete avtov proti rjavenju, itd.). Ustanoviteljica prve organizacije za etično investiranje v ZDA Peace Fund Alice Tepper Marlin je mnenja, da bo končno etično nakupovanje še bolj važno kot etično investiranje. „Z razliko od investiranja je nakupovanje nekaj, kar vsakdo dela in privede tako navadnega investitorja v gibanje za družbeno odgovornost podjetij.“

Vloga združništva

Združništvo vseh vrst je zelo praktična pot, ki je na razpologo tudi osebam malih ali zmernih sredstev, da vplivajo na gospodarstvo v skladu z etičnimi načeli. To priznavajo tudi pisici knjig o etičnih investicijah. Pohvalno omenjajo vlogo, ki jo igra združništvo na splošno, pa tudi v nekaterih posebnih primerih. Kreditna zadruga Vancouver City Savings Credit Union je bila prva v Kanadi, ki je nudila možnost etičnih investicij. Na splošno služi denar, ki je naložen v raznih kreditnih zadrugah, predvsem potrebam drugih članov istega okolja, presežki pa preko kreditnih central članom v drugih krajih. Zadolžnice in pokojninske naložbe v združnih ustanovah v Kanadi so glavni vir hipotek tako za poedine zadrugarje kot tudi za stavbne zadruge. Poedine zadruge n.pr. Bergengren Credit Union in Braemore Cooperative (potrošna zadruga) v Antigonishu, N. S. imata vsaka poseben program za osebe z zelo nizkimi dohodki, ki uživajo ugodnosti zadruge ob zmanjšanih stroških kot tudi razne olajšave za upokoјence. Desjardinsove kreditne zveze v kanadski provinci Quebec pa ne dajejo poslovnih posojil nobenemu podjetju, ki onečiščuje okolje. Člani švedskih potrošnih društev so dosegli, da bo njihova centrala Kooperativa Förbundet posvečala več pozornosti okolju kot doslej pri proizvodnji, pakiranju in razdeljevanju blaga v združnih trgovinah ter da bo dajala na posebno vidno mesto blago, ki že sedaj odgovarja potrebi po zaščiti okolja. Velika združna organizacija Migros v švici izdaja vsakih nekaj let obširno poročilo,⁵ v katerem poroča podrobno, v koliko tudi praktično izpolnjuje združna načela. Nekatera splošna načela (n.pr. da ne prodaja v svojih trgovinah ničesar, kar bi škodilo zdravju) opredeljuje bolj strogo kot druge zadruge brez ozira na to, da prinaša prav prodaja takih predmetov dosti dobička. Ne prodaja niti tobaknih niti alkoholnih izdelkov, nobenih igrač,

⁵ Več o tem: R. Čuješ, Social Reporting-Auditing for Cooperatives. Truro, N. S.: Cooperative Resources, 1986, 56 str.

ki bi izražale vojsko ali nasilje, v svojih knjižnih zbirkah ni knjig, ki bi povelečevale nasilje, vojno, pornografijo in pod.

Vzpostavitev etike v gospodarstvu je nujna na gospodarsko in splošno družbeno ozdravljenje.

Umsko streznjenje in spoznanje mej človeškega poseganja v naravo kot tudi možnosti velikih zlorab moderne tehnike nas polagoma navajajo na vrnitev k pojmovanju gospodarstva kot človekove dejavnosti, za katere so odgovorni tako poedinci kot družbe, enako kot za vsako drugo svojo dejavnost. To je tudi edina pot, da preprečimo, da bi pohlepnost v gospodarstvu pri-vedla človeštvo na rob propada ali ga celo pahnila vanj.

Izbrano gradivo:

Knjige:

- Canadian Conference of Catholic Bishops, Social Affairs Commission, Ethical Choices & Political Challenges. Free Trade at What Cost? Ottawa, 1987, 28 str.
- Ellmen, Eugen, How to invest your money with a clear conscience. Toronto, Ont.: 1987.
- Francis, Diane, Contrepreneurs. Toronto, Ont.: Macmillan of Canada, 1988, X + 310 str.
- Le Blanc, Ronald C., Values, value clarification and economic understanding. Toronto, Ont.: The Canadian Foundation for Economic Education, 1986, 22. str.
- Meeker-Lowry, Susan, Economics as if the earth really mattered. A catalyst guide to socially conscious investing. Philadelphia, PA: New Society Publishers, 1988, 382 str.
- Olive, David, Just Rewards. The case for ethical reform in business. Toronto, Ont.: Key Porter Books, 1988, 298 str.

Članki:

- Best, Dunnery, Probing the New Corporate Morality. The Financial Post, Feb. 15, 1986, Section 2, str. 13/14.
- Bok, Derek, Students need to grapple with "significant ethical problems". A discussion with D. Bok. U. S. News & World Report, Feb. 21, 1983, str. 83.
- Brittan, Samuel, Social element in a market economy. The Financial Post, Feb. 29, 1988.
- Thomas, Owen, Campus Quandary: Ethics. Courses at many universities are again considering moral issues. Interview with Prof. Dennis Thompson. The Christian Science Monitor, Jan. 12, 1989, str. 12.
- Donaldson, Thomas, Ethically, "Society Expects More From a Corporation". A conversation with T. Donaldson. U. S. News & World Report, Sept. 6, 1982, str. 30.
- Rabbior, Gary, Addressing moral, ethical and value issues when teaching about the economy. Canadian Foundation for Economic Education.
- Ryan, Frances, Ethics and investment mix it up at the CNE. Catholic New Times, Mar. 8, 1987, str. 9.

POGLED NA SLOVENSKI VČERAJ, DANES IN JUTRI

V vsakem trenutku zgodovine človeštva je prisotna preteklost, vsakokratna sedanost in rojstvo bodočnosti. Današnji dan, danes, bo jutri že včeraj, jutri bo danes, pojutrišnjem bo jutri. Ta neizogibna povezava in predaja današnjega in jutrišnjega preteklosti se bo ponavljala do konca človeških dni. Noben človeški zakon ali ukrep ne more spremeniti tega naravnega reda poteka človekovega življenja in zgodovine.

Tudi slovenska bodočnost je rastla, raste in bo rastla iz korenin preteklosti, vsakokratnih dejanj ali opustitev, uspehov in napak, veličine in slabosti ljudi, ki so živeli, živijo in bodo živeli na slovenski zemlji in iz slovenskih korenin razstreseni po svetu. Kot v življenju posameznika ni nič slučajnega, vse ima vzroke in za to, tako tudi v zgodovini slovenskega naroda ni nič slučajnega. Uspehi in neuspehi, spori in sodelovanje, razvoj in nazadovanje nimajo svojih vzrokov samo v trenutnih okoliščinah, ampak so le te večkrat samo priložnost, da izbruhne kar je kličilo in se pripravljalo dalj časa, morda tudi stoletja. Če se skozi zgodovino pogosto ni moglo doseči edinosti v težkih obdobjih narodovega življenja, se je ne bo moglo tudi v odločilni uri. Preteklost, včeraj to potrjujeta. Vzemimo samo nekaj primerov iz naše zgodovine.

ROJSTVO PRVE TISKANE KNJIGE OB RAZDORU

Spori in razdori so v vsaki družbeni skupnosti posledica človeških slabosti, egoizma, pomanjkanja ljubezni do sočloveka, pripravljenosti sprejeti bližnjega takega kot je, njegove morebitne napake ali zmote korigirati z lastnim zgledom poštenega življenja. Potrebno je vztrajanje v razgovoru in prepričevanju sočloveka, ki se moti. Teoretično je to lahko, naravno in razumljivo, v praktičnem življenju pa težko uresničljivo. Da je to res, imamo v slovenski zgodovini več zgledov, vzemimo kot prvi primer protestantske reformacije.

V 14. stoletju je univerzalna Cerkev preživljala težke krize. Človeški element služabnikov oltarja je zasenčil duhovnost, preveč posegal izven cerkvenega življenja, popuščal v vernosti in

verski praksi. To je bil vzrok za številne kritike, ki so dosegle višek v 15. stoletju. Te so se v začetku 16. stoletja zilele v Lutrovi reformaciji, ki bi naj prinesla obnovo pristnega verskega življenja v skladu z naukom evangelija. Lutrov nastop je bil sprejet v precejšnjih primerih z zadovoljstvom in ponekod tudi uspel. Dvomljivo je, da je to dosegel samo zaradi verske obnove, ki naj bi jo prinesel. Bolj verjetno je, da mu je veliko pomagala naslonitev na fevdalno gosposko, ker se je le ta hotela polastiti cerkvenega premoženja in ji je reformacija pomagala pri poželenju. Poleg tega je Lutrov nastop spremljala tudi ostra kritika in večkrat sovraštvo do obstoječega reda in hierarhije v Cerkvi, simpatijami do mogočnih fevdalcev in nenaklonjenostjo do tlačanih kmetov in njihovih uporov.

Slovenija kot del Evrope, njenega centra, je bila podvržena vsem tem vetrovom in viharjem, ki so prihajali iz Nemčije. Lutrov nauk so prinašali na Slovensko slovenski študenti, ki so študirali na vseučiliščih v Nemčiji. V podporo so jim bili vračajoči se izseljenci, rudarji, potujoči trgovci in obrtniki. Njihovo delo ni bilo namenjeno samo širjenju novega nauka, ampak so se za to posluževali klevetanja in sovraštva do služabnikov takratne slovenske Cerkve, predvsem na Kranjskem in Primorskem. Posluževanje tega žalostnega načina in sredstev je vodilo v globok razdor.

Prvo najmočnejše in najbolj organizirano žarišče reformacije je nastalo v Trstu (Branko Božič, Zgodovina slovenskega naroda, Ljubljana 1969, str. 64). Pri takratnem tržaškem škofu je bil dušnopastirski pomočnik Primož Trubar, najvidnejši predstavnik protestantizma na Slovenskem. Dobro je bil seznanjen z nauki Erazma Rotterdamskega, ki je v svojem delu Hvalnica norosti hotel prikazati pohlepnost takratne duhovščine od menihov do papeža. Ko je bil leta 1535. premeščen in postal stolni pridigar v Ljubljani, je nastopil proti zidanju cerkva, romanjem in zagovarjal ter širil Lutrovo trditev, da lahko že vera sama zveleča človeka brez vodstva in pomoči Cerkve. Zaradi tega in drugih nauk reformacije, ga je deželni glavar po petih letih izgnal iz dežele. Na tuje so ga spremljali tudi sodelavci in tako postali prvi slovenski ideološki izgnanci v novejši zgodovini.

Če prvi početki protestantizma na Tržaškem in Kranjskem segajo v leto 1525., se je skozi 15 let ponekod že dobro utrdil. Pastorji so uvedli novo bogoslužje, protestantsko mašo v slovenskem jeziku ter zelo preprosto razlagali verske resnice. Obrdržali so povezavo s Trubarjem, ki tudi v izgnanstvu ni miroval. Zelo je bil navezan na domačo zemljo. Veliko si je prizadeval tudi iz tujine, da bi ljudje ostali zvesti novi veri. Ta njegova velika vnema je botrovala izdaji prve slovenske tiskane knjige. Leta 1550. je izšel Abecedarium. Postopoma so sledile druge. Da bi ljudje mogli čitati slovenske knjige so poleg nemški šol ustanavljali tudi slovenske.

V prvih letih so bile slovenske knjige tiskane v Nemčiji, leta 1575 pa je začela obratovati prva slovenska tiskarna v Ljubljani. To je olajšalo izdajanje knjig. Vsa ta prizadevanja so dokaz, da so slovenski protestantski pisci z ljubeznijo ustvarjali slovenski knjižni jezik.

Kljub začetnim uspehom in prizadevanjem na kulturnem področju, je vnema za protestantizem začela pojemati predvsem zaradi stalnih sporov z verniki, ki so ostali zvesti katoliški Cerkvi in njenemu vodstvu. Za nekaj časa se je ponovno opomogel, ko je bil sklenjen augsburški verski mir leta 1555. Nastopilo je neke vrste premirje, ki je trajalo do leta 1579., ko je nadvojvoda Karel začel z protireformacijo, ki je bila zaključena pod vlado njegovega sina Ferdinanda II. (Branko Božič, istotam, str. 70).

Na Kranjskem je proti-reformacijo izvršila posebna komisija pod vodstvom ljubljanskega škofa Hrena, ki je v nekaj letih prepotovala vso deželo, izgnala predikante in v nekaterih krajih sežigala protestantske slovenske knjige. Podobno je delala tudi komisija na štajerskem pod zaščito vojakov, da ni prišlo do uporov in neredov.

Protireformacijski ukrepi so v kratkem času zelo oslabili protestantsko cerkveno organizacijo in šolstvo. V protestantizmu je v osrednji Sloveniji vztrajalo le še plemstvo, a leta 1628. je Ferdinand zahteval, da se mora tudi plemstvo vrniti v katoliško Cerkev ali pa zapustiti njegove dežele. To se je brez upiranja izselilo v dežele, kjer protestantizem ni bil preganjan. Škof Hren je na Kranjskem uspešno zaključil reformacijo in je v tej deželi protestantizem skoraj docela izginil (Matija Škerbec, Pregled novodobnega slovenskega katoliškega gibanja, Cleveland 1957, str. 29). Ni pa mogel, da ne bi nadaljeval s kulturnim delom, ki so ga začeli protestanti. Najprej je začel s katoliško obnovo, ki je predvsem pomenila prebujenje katoličanov. Začelo se je s tiskanjem katoliških slovenskih knjig in ustanavljanjem šol. Jezuitske šole v Ljubljani so poleg srednješolske izobrazbe nudile visokošolski študij. Kasneje je imela važno vlogo Academia operosorum, nato pa je licej postal nekako kulturno središče (Matija Škerbec, istotam, str. 29). To je tudi začetek, da se je Ljubljana postopoma uveljavila kot močno kulturno središče.

Vendar protireformacija ni popolnoma zatrla protestantizma v Sloveniji. Za slovenske razmere se je ohranila precej močna skupnost na prekmurskem Goričkem in postopoma so se v manjšem številu protestanti zopet naselili v ostalih krajih. Postavili so si tudi svetišče v Ljubljani, kjer naj bi jih protireformacija popolnoma zatrla.

Spor in sovraštvo, ki sta ga povzročili reformacija in protireformacija, je bil v glavnem osredotočen na Kranjsko in le deloma na Primorsko in štajersko. Generacije, ki so bile nosilke teh dogodkov, sovraštva niso prenesle na naslednje ge-

neracije in so pozneje pripadniki obeh verstev, posebej še na Goričkem, živeli v miru in jim preteklost ni grenila življenja. Toda v duševnosti slovenskega človeka je ostala podedovana nagnjenost k netoleranci drugače mislečih ter prepirljivosti, ki izbruhne v kritičnih trenutkih vse do naših dni, škoduje bodočnosti in edinosti v najbolj kritičnih trenutkih narodovega življenja.

Ob Trubarjevi 400-letnici smrti (1986.) lahko hvaležno rečemo, da je reformacija v šestnajstem stoletju dala Slovincem pismen jezik in vse tiste prvine, ki so nepogrešljive za duhovno življenje naroda. Slovenska beseda je zaživela v knjigi, namenjeni ljudstvu, za dvig njegove kulturne ravni. Naš človek se je odprl duhovnim obzorjem Evrope. Enotnost jezika je prebujala narodno zavest (Jože Zadravec, *Korenine slovenske kulture, Stopinje 1986, Murska Sobota, str. 28-33*). Tej slovenski besedi je slovenski človek doma in na tujem dolžan ohraniti zvestobo do zadnjega diha.

OD FARŠKE GONJE DO PONOVNEGA KATOLIŠKEGA PREPORODA

Kot je protestantizem prihajal na Slovensko iz zapadne Evrope, prav tako je tudi od tam izhajal liberalizem, ki je v precejšnji meri otrok protestantizma, in začel vstopati v slovensko idejno, kulturno in politično življenje po francoski revoluciji iz leta 1798. Posebno ugodna tla je našel med izobraženstvom in meščanstvom (Matija Škerbec, *Pregled novodobnega slovenskega katoliškega gibanja, Cleveland 1957, str. 28*). V začetku ni imel veliko vpliva na življenje skupnosti, ko so se pa po letu 1848. začeli vračati mladi izobraženci iz Dunaja in Gradca, se je stanje spremenilo. Nastopajoči in mladi idejni liberalizem je bil vedno bolj borben in tudi napadalen. Odprta borba proti obstoječemu konservatizmu pa se je pričela po letu 1860. (Matija Škerbec, *istotam*). Največji vpliv je imel na kulturnem področju, predvsem v literaturi. To novo liberalno smer je vodil pisatelj Fran Levstik ob pomoči in sodelovanju Josipa Stritarja. S sodelavci sta nastopila zoper obstoječe tradicionalno čitalniško rodoljublje. Levstik je smatral, da sta dobra literatura in kulturno delo tudi temelja, na katerih je treba gojiti in organizirati politično življenje. Tu je treba iskati razlog, da so za dolga desetletja literati imeli izredno velik vpliv na slovensko politično življenje.

Gotovo je, da so dobre, sveže ideje v takratnem slovenskem kulturnem življenju bile potrebne in koristne, vendar so nove, uvožene, v končnih posledicah povzročile škodo, ker so bile spremljane s krščanstvu nasprotnimi, večkrat sovražnimi nazori. Iz Nemčije in Avstrije uvoženi liberalizem je začel zastupljati slovensko dušo (Matija Škerbec, *istotam, str. 28*). Položaj se je poslabšal, ko se je pokazalo, da je liberalizem tudi postal

nosilec vere svobodomiselstva, začel napadati Cerkev in se norčevati iz vernih.

Značilno iz narodnostnega vidika je, da se je glasilo takratnega slovenskega liberalizma, časopis Slovenski narod, zavzemalo za sodelovanje z Nemci. Branil je stališče, da bi bilo prav, ko bi svobodomisleci vseh narodov složno delali proti reakciji (Josip Mal, Zgodovina slovenskega naroda, str. 1027). Svoje nasprotnike so imeli za nazadnjaške, a niso imeli kaj pokazati v čem so oni napredni. Tega gesla se je med drugo svetovno vojno posluževal tudi komunizem proti vsem, ki mu niso sledili.

Kljub temu, da so nosilci liberalizma zagovarjali sodelovanje z Nemci, so se pred slovenskim ljudstvom proglašali za narodnjake in napredne. Nasprotniki, v veliki večini verni, pa so bili po njihovem nazadnjaški in premalo narodno zavedni. Ko pa je šlo za širjenje mednarodnega svobodomiselstva in dosego oblasti, so pozabili na svojo narodno pripadnost (Matija Škerbec, istotam, str. 31).

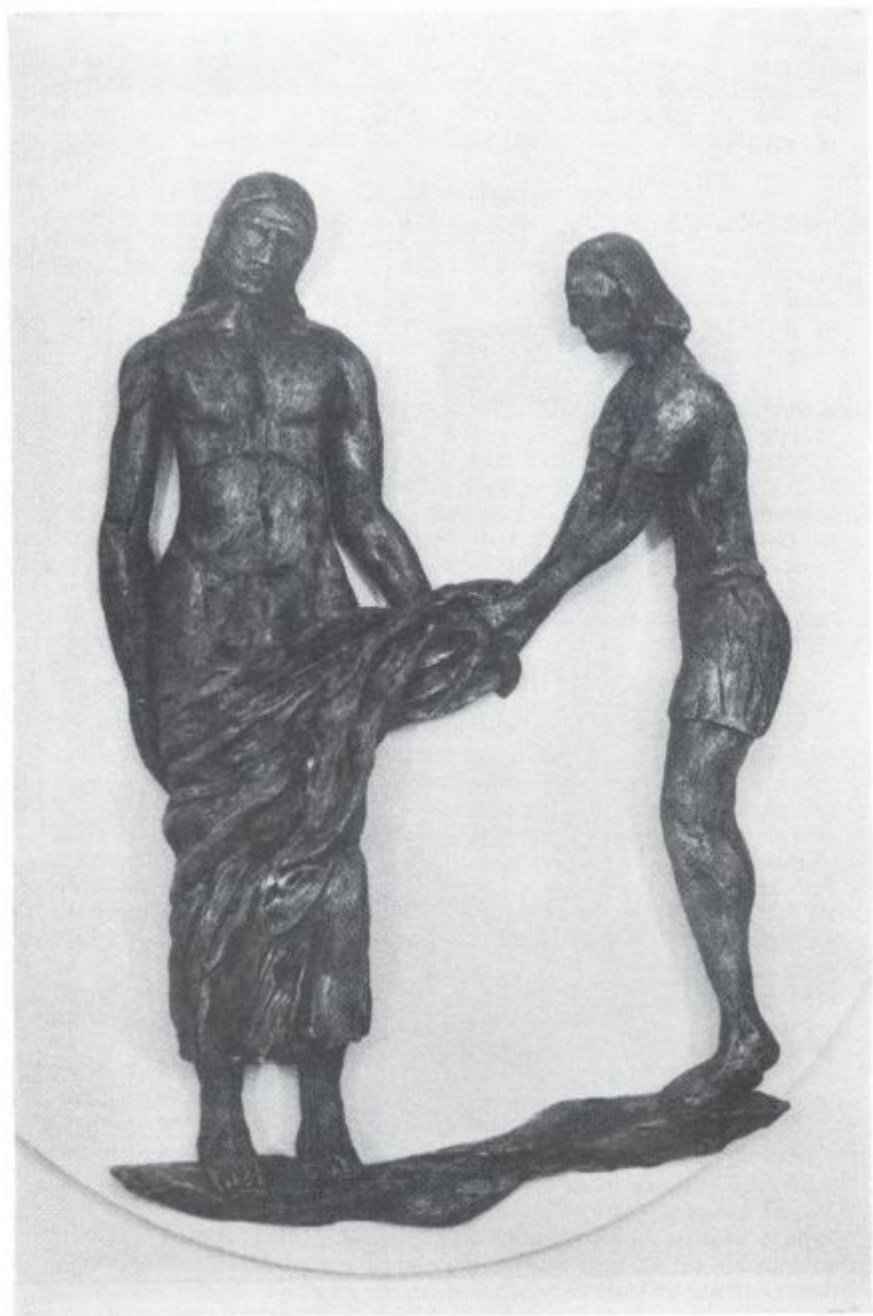
Bismarckov kulturni boj, ki se je razvnel v Nemčiji, se je s pomočjo svobodomiselstva prenesel tudi na slovenska tla, ker je imel že pripravljen teren. Nastopal je pod imenom „farška gonja“, to je gonja proti duhovščini in vernim. Časopis Slovenski narod je postal njeno glasilo, širil je nevero, brezboštvo, razkristjanjenje. Posluževal se je osebnega blatenja škofov in duhovščine. Od takrat se je vnesla v slovenski besedni zaklad tudi beseda „far“.

Nekak vodja „farške gonje“ je bil pisatelj Ivan Tavčar. Ostro je napadal slovensko duhovščino, napisal je tudi povesti Izgubljeni Bog in 4000, v katerih je grdil slovensko kler. Ivan Hribar v svojih spominih piše, da je to delal iz osebne užaljenosti. Leta 1883. je skušal kandidirati za deželnega poslanca v ljubljanski okolici in je s posebno okrožnico prosil duhovščino za podporo. Ker jo je odklonila, je bil užaljen in jezen (Matija Škerbec, istotam, str. 33).

Temu kulturnemu boju in „farški gonji“ sta se uprla ljubljanski škof Jakob Missia in Josip Mahnič. Ta upor ni bil samo slovenski pojav, ampak splošen evropski kot odgovor na Bismarckov kulturni boj in je pomenil prebujenje katoličanov in Cerkve.

Z izvolitvijo papeža Leona XIII. (1878–1903) je nastopila za katoličane in preko njih tudi za druge nova doba predvsem v družbenem življenju. V okrožnicah idejnega, filozofskega in družbenega pomena je nastopil proti zmotam liberalizma in komunizma ter se zavzel za rešitev družbenih vprašanj po katoliških načelih. Imele so velik vpliv na življenje katoličanov in njihovo bodoče delo. Tudi nekatoličani dobre volje so bili deležni njihovih sadov.

Kot se je liberalizem širil oziroma prihajal na našo zemljo iz Zapada, kot rečeno predvsem iz Dunaja in Gradca, tako je tudi

krščanska družbena preosnova prihajala iz Zapada, predvsem iz Dunaja. Slovenski katoličani so se začeli organizirati v lastnih prosvetnih, sindikalnih in političnih organizacijah ter se tako rešili pokroviteljstva liberalizma. Začela se je preosnova slovenskega družbenega življenja na krščanskih načelih. V tem je jedro, so korenine takratne ločitve duhov, ki je imela in še ima velik pomen za razvoj in bodočnost slovenskega naroda. Napadalnost liberalizma je prebudila slovenske katoličane, da so se pravočasno otesli starega konservatizma in začeli razumevati čas in dobo, ki sta prihajala. Prebujeno in moderno katoliško gibanje je na slovenski zemlji našlo ugodno področje. V mnogih pogledih se je spremenilo življenje ljudstva, predvsem na deželi in slovenskega kmeta ter delavca dvignilo na zavidljivo kulturno raven. Dobilo pa je tudi dolgoletno slogaštvo končni udarec.

Do leta 1886. se je predvsem politično življenje v slovenskih deželah razvijalo v znamenju takozvanega slogaštva. Vsi narodno zavedni Slovenci so bili združeni v eni sami narodni stranki, ki je bila zelo konservativna. Politično življenje, zlasti na deželi je bilo patriarhalno. župnik, sodnik, davkar, odvetnik, šolski vodja, župan in nekaj vaških ali malomeščanskih bogatinov se je zbiralo v gostilnah, kjer se je govorilo in odločalo o krajevni politiki ter vprašanjih v najlepši slogi. (Matija škerbec, istotam, str. 51-52). Za revščino in bedo zadolženega kmeta in za izkoriščanje delavskega sloja v tovarnah, ki so bila najbolj pereča vprašanja, se ni nihče zmenil.

Ta zastareli konservatizem je bil slovenskemu narodu škodljiv. Za zdravo družbeno življenje sta bili nujno potrebni vsaj dve politični stranki. To so prvi razumeli liberalci. Po vseh deželah zapadne Evrope so začeli ustanavljati lastne politične stranke. V Sloveniji so ustanovili Narodno napredno stranko, ki je šla takoj na delo za uresničitev svojih ciljev. Ta odločitev je prisilila katoliško skupnost, da se je za obrambo svojega svetovnega nazora in pravic organizirala tudi politično. To je pri liberalcih povzročilo hudo kri in razdor se je še poglobil. To so prvi početki političnega pluralizma v Sloveniji, ki ni našel pravega razumevanja ob svojem rojstvu in je precej šepal vse do druge svetovne vojne, ko je bil v matični Sloveniji popolnoma odpravljen, obdržal pa se je v zamejstvu in emigraciji. Pri tem je treba pripomniti, da političnega razdora ni začel Mahnič, bil pa je mož, ki je najbolj odločno nastopil za pravice katoličanov in proti razkristjanjevanju. (Matija škerbec, istotam, str. 54).

V letu 1889. se je začela priprava za ustanovitev političnega društva slovenskih katoličanov na pobudo Andreja Kalana. Januarja leta 1890. je bil občni zbor. Za predsednika je bil izvoljen Karel Klun, večino v odboru so imeli mlajši pristaši Mahničevega gibanja. S pomočjo tega društva se je potem z idejnim delom Mahniča predvsem na Kranjskem poživel de-

lo katoličanov v idejnem, narodnem in političnem pogledu. Iz tega društva se je potem tudi na Kranjskem razvila Katoliška narodna stranka pod vodstvom Ivana šušteršiča, ki se je leta 1905. preimenovala v Slovensko ljudsko stranko (SLS), in leta 1909. v Vseslovensko stranko (Matija škerbec, istotam, str. 60). Do leta 1896. je bil predsednik celotnega slovenskega katoliškega gibanja Karel Klun, pozneje pa Ivan šušteršič, ker je škof Jakob Missia v svoji škofiji prepovedal kandidirati v državni in deželni zbor duhovnikom, enako tudi prevzemati politične funkcije, če je bil za to mesto sposoben laik (Matija škerbec, istotam, str. 61).

Z ustanovitvijo slovenskega katoliškega gibanja in Slovenske ljudske stranke je bila doba slogaštva dokončno zaključena. To je bilo najbolj vidno na Kranjskem. Sledila je Goriška, kjer sta Mahničū stala ob strani duhovnik Pavlica in zdravnik Brecej. Bolj so pa omahovali na Koroškem in štajerskem. Bolj težko so se otresli navajenega konservatizma. Položaj se je spreminjal postopoma in šele leta 1901, sta pri državnozbornskih volitvah nastopili ločeno dve politični stranki. Do bolj realnih sprememb je prišlo, ko so iz mariborskega bogoslovja izšli mladi duhovniki, med njimi najbolj delaven Anton Korošec.

Ločitev duhov in politični pluralizem sta imela tudi negativne posledice. Za dosego slovenske večine v kranjskem deželnem zboru bi se morali obe politični stranki zediniti za skupen nastop, a so to pri Narodno napredni stranki odklonili in se povezali z Nemci (Matija škerbec, istotam, str. 63). To dokazuje nerazumevanje politične raznolikosti in dolžnosti, da so interesi narodne skupnosti pred interesi politične stranke.

Ponovni prepород v slovenski katoliški skupnosti je zajel v glavnem zadnjih dvajset let preteklega in prvih deset sedanjega stoletja. V ospredje stopi Mahničevih 12 večernih pogovorov objavljenih v dnevniku Slovcu leta 1884., potem revija Rimski katolik in katoliški shodi. Prvi se je vršil od 29. — 31. avgusta 1892. v Ljubljani. Na tem shodu so bila v celoti potrjena Mahničeva prizadevanja. Shod je dal idejno podlago slovenskemu katoliškemu gibanju in pobudo za zgradnjo celotne organizacije katoliške dejavnosti na versko-vzgojnem, kulturnem, prosvetnem, družbenem, gospodarskem in političnem področju (Matija škerbec, istotam, str. 89). Do leta 1913. so se zvrstili štirje katoliški shodi. Četrti ni bil več samo slovenski, pritegnjeni so bili tudi katoliški Hrvati, ki so hoteli slediti katoliški obnovi v Sloveniji. S tem se je pričelo tudi močno gibanje za državno povezavo Slovencev in Hrvatov ter drugih južnih Slovanov na ozemlju avstro-ogrske monarhije, na podlagi hrvatskega državnega prava (Matija škerbec, istotam, str. 93).

Obnova v slovenski katoliški skupnosti in nje politično delovanje, končno ni povzročila trajnega razdora z liberalno skupnostjo. V začetku se je mislilo, da sta nespravljiva bojujoča se tabora. Tekom časa je ostrina spora začela postopoma popuščati

in nekdanj politično vodilna liberalna skupnost se je sprijaznila z realnostjo novega življenja v narodni skupnosti. Če je sovražstvo in vojno ozračje prenehalo, je pa ostala jeza, ki je večkrat kalila sožitje v slovenskem narodnem življenju nekako do začetka druge svetovne vojne.

V obdobju druge svetovne vojne so postopoma prevzemali vodilne položaje v obeh strankah pripadniki tretje generacije od časa ločitve duhov, ki niso več čutili teže preteklih odločitev in so skupno sodelovali pri delu proti okupatorju za narodno osvoboditev. Od obeh skupnosti so se manjšine odcepile od teh demokratičnih prizadevanj in pridružile marksistični revoluciji. Medvojno sodelovanje med Slovensko ljudsko stranko in Slovensko demokratsko stranko (tako se je preimenovala Narodno napredna stranka), se je prineslo tudi v emigracijo. Obe sta skupaj s Socialistično stranko povezani v Slovenskem narodnem odboru, najvišjem predstavništvu demokratičnih Slovencev v emigraciji in se trudijo za narodovo svobodo.

Res, ločitev duhov in politični pluralizem sta v začetku zadala globoke rane narodni skupnosti. Kljub bolečinam pa sta bila potrebna, ker sta prinesla poživitvev narodovega življenja, omogočila iskanje edinosti v različnosti in vključila slovenski narod v skupnost demokratičnih in tudi politično kulturnih narodov Evrope. Politični pluralizem in z njim povezana demokracija sta dediščina, ki sta več ali manj uspešno spremljala slovensko družbeno življenje med vojnama, med vojno, v emigraciji in ga bosta tudi v slovenski samostojni in svobodni bodočnosti.

BORBA MED MLADINI IN STARINI

Po končanem misijonskem poslanstvu Cirila in Metoda ter nju-nih učencev, je bila Slovenija do leta 1916. odprta izključno tokovom, ki so prihajali iz zahoda. Med prvo svetovno vojno, ko je politična in vojaška moč avstro-ogrske monarhije začela pešati, so se začele odpirati nove možnosti in pota za slovensko bodočnost. V iskanju teh poti, se je začel pogled obeh glavnih slovenskih političnih strank obračati na Vzhod. Postopoma je začela pronicati v slovensko družbeno življenje slovanska miselnost in iz te je izhajala ideja o narodovi bodočnosti izven avstro-ogrske monarhije v povezavi z ostalimi slovanskimi narodi. Majniška deklaracija iz leta 1917, je imela za cilj uresničitev sklepov IV. Slovenskega katoliškega shoda, ki se je vršil leta 1913, na katerem so sodelovali tudi Hrvati, to je slovenska državna samostojnost v povezavi s hrvaškimi sosedi v okviru monarhije. Zamisel je bila sprejeta v slovenski politični skupnosti z večino. Zagovarjali so jo predvsem starejši politični predstavniki. Vendar je to bilo samo na površju. Pod površjem so se mladi politiki vedno bolj ozirali na vzhod, zavzemali za razbitje avstro-ogrske monarhije in za vstop v državno zvezo južno slovanskih narodov vključno s Srbijo. Pri tem se ne sme pozabiti, da so mladi politiki poznali kulturno in politično živ-

ljenje južno slovanskih narodov, ki so bili vključeni v monarhijo, bolj malo pa kulturo in politično miselnost srbskega naroda, še manj pa cilje srbskih politikov.

Ta različnost v iskanju poti v slovensko bodočnost je v krščanski politični skupnosti privedla do močnega spora. Starejši, ki jih je vodil Ivan Šušteršič, so hoteli ostati zvesti sklepom IV. Slovenskega katoliškega shoda in videli slovensko bodočnost v okviru monarhije. Mladi so jim nadeli pridevek starini. Mlajša generacija, mladini, ki jih je vodil Janez E. Krek so odklanjali šušteršičev politični program. Ta različna gledanja niso mogla najti stične točke, ampak so vodila v spor, ki je končno že prehajal v sovražstvo.

Starini so zagovarjali tezo, da je versko prepričanje na prvem mestu, zato Slovenci spadajo v katoliško monarhijo, nato šele sledi narodnost. (Matija Škerbec, Pregled novodobnega slovenskega katoliškega gibanja II., Cleveland, str. 34). Mladini so postavili na prvo mesto narodnost. Toda tudi glede narodnosti so obstajale velike razlike. Mladinska struja je očitno zagovarjala, da ni posebnega slovenskega naroda, ampak, da obstoja le en jugoslovanski narod, ki ga sestavljajo plemena: Slovenci, Hrvati, Srbi in Bolgari (Matija Škerbec, istotam, str. 35). S tem so se približali tezam liberalnega prvaka Gregorja Žerjava. Končno so starini stali tudi pred moralnim vprašanjem, ker se po njihovem nikakor ne bi smelo sodelovati za razbitje legalno obstoječe države (Škerbec Matija, istotam, str. 9). Hoteli so po svoje zamišljeno Jugoslavijo s Hrvati v okviru podonavske federacije in v okviru monarhije.

Tudi v Narodni napredni stranki sta se glede slovenske narodne in državne bodočnosti pojavili dve struji. Ivan Tavčar, ki je na starost postal konservativen in sprejel realnost ločitve duhov, je bil starin, podobno kot šušteršič, in zagovarjal podonavsko federacijo. Mlade liberalne politike je vodil Gregor Žerjav, ki so imeli enake poglede kot krščanski mladini (Matija Škerbec, istotam). Vendar te razlike v liberalni politični skupnosti niso vodile v nesoglasja in spore.

Spor v slovenski krščanski politični skupnosti se ni omejil samo na politično življenje in politike laike, ampak je deloma prizadel slovensko Cerkev. Veliko duhovnikov se je razdelilo v dve skupini. Del je podpiral Ivana Šušteršiča, drugi pa Janeza E. Kreka. Končno se je reklo, da je večina politično opredeljenih duhovnikov s šušteršičem, laična inteligenca, kmetje in obrtniki pa s Krekom.

Zaradi razcepitve v duhovniških vrstah je že leta 1917. ljubljanski škof Anton B. Jeglič odločno nastopil proti šušteršiču (Jože Jagodic, Nadškof Jeglič, str. 233). Skušal ga je prepričati, da naj išče sožitje in sporazum z mladimi, a je odklonil in šel svojo pot naprej. Ko je jeseni 1917. na zborovanju delegatov SLS videl, da ne bo več izvoljen za načelnika stranke, jo je hotel razpustiti. Vposegel je škof Jeglič in v dnevniku

Slovenec objavil, da SLS ni razpuščena. (Jože Jagodic, istotam, str. 231).

Spor med mladini in starini je dejansko že prekoračil moralno dovoljene meje. Svoja lista Resnica in Novice je šušteršič uporabljal za netenje sovraštva. Toda tudi šušteršič je dobival grožnje in bil deležen obrekovanja. Hoteli so mu celo odvzeti možnost, da bi si v domovini služil kruh. Odvetniška zbornica bi mu naj vzela pravico izvrševanja odvetniškega poklica. Proti tem namenom so nastopile v Odvetniški zbornici ostale politične stranke in idejne skupine ter namero preprečile. Končno je šušteršič žalosten zapustil domovino (Jože Jagodic, istotam, str. 231).

Po končani vojni in po ustanovitvi kraljevine Slovencev, Hrvatov in Srbov leta 1918. se je spor nekoliko pomiril. Prišlo je tudi do preorientacije v krščanski politični skupnosti. Novo vodstvo SLS je po globokem pretresu skušalo ponovno organizirati stranko in v svojem delovanju aplicirati sklepe katoliških shodov. (Jože Jagodic, istotam, str. 233). To obnovitveno delo je prineslo pomiritev tudi v duhovniške vrste. Večina se je sprijaznila z dejanskim stanjem, del pa, če že ne javno, je pa v srcu podpiral šušteršiča in mu ostal zvest do konca svojih dni. Eden izmed šušteršiču zvestih je bil zglede dekana Matije škerbca. Do konca svojih dni, tudi v emigraciji je ostal zvest šušteršičevi ideji Slovenije in Jugoslavije, a se je vedno pridružil vodstvu SLS za obrambo pravic slovenskega naroda, tudi za ceno osebnih žrtev (šenčurski proces). Enako tudi somišljeniki šušteršiča niso prenašali spora na mlajše generacije, ampak so bolečino nosili sami. V tej odpovedi zaslužijo priznanje takratnih, sedanjih in bodočih rodov v slovenski krščanski skupnosti.

Poleg političnega se je hotel zanesti v krščansko skupnost tudi kulturni razdor, katerega povzročitelj je hotel postati Izidor Cankar. Njegovo vodilo je bilo *L'art pour l'art* (Matija škerbec, istotam, II. str. 41.) Pri nekaterih je ta poskus vodil še v večji pesimizem. Evgen Lampe je napovedal: „Prišlo bo do popolnega razsula in na razvalinah bo treba vse znova graditi“ (navaja Matija škerbec, istotam, II., str. 85). Ta pesimistična napoved se ni uresničila, do potrebne obnove pa je prihajalo postopoma, bila pa je spremljana z notranjimi spori in prepiri. Spor med mladini in starini je v slovensko krščansko skupnost zanesel jedro nestrpnosti, netoleranco, pomanjkanje spoštovanja pravice do različnosti in čuta za edinstvo v težkih časih. To se je pokazalo skozi vso dobo prve Jugoslavije. Močno ostrino je zopet zadobilo med drugo svetovno vojno. Tudi med okupacijo in revolucijo se predvsem na Kranjskem ni moglo doseči potrebne edinstva v najhujših časih, kar je v precejšnji meri pomagalo do zmage komunistične revolucije.

Tudi krščanska skupnost v emigraciji ni vedno sledila klicu potrebe po edinstvu, niti ni moglo priti do skupnega nastopa

pred mednarodnimi ustanovami in državami, ki vodijo mednarodno politično življenje. Ni se mogla zediniti za minimalen politični program za bodočo Slovenijo, njeno samostojnost in politično ureditev kljub temu, da je imela med emigranti večino. Vodstvo SLS je v emigraciji lažje doseglo skupen nastop s Slovensko demokratsko stranko in Socialistično stranko v okviru sedaj imenovanega Slovenskega narodnega odbora, kot pa z ostalimi skupinami lastne skupnosti. Tako je misel na potrebo edinosti odsotna tudi z ozirom na bodočnost. Ker se v družbenem življenju generacije pri krmilu vodstva ustanov in njihovi somišljeniki menjajo po sili naravnega zakona človekovega življenja, bo prišel čas, da bo tudi v tem pogledu prišlo do edinosti, v kolikor bodo generacije, ki prihajajo, hotele ostati slovenske in prejeti za krmilo dediščino, ki jim pripada. Od njihovih prizadevanj, narodne zavesti in zavednosti bo odvisno, v kolikor bodo lahko vplivale na slovensko bodočnost.

PRIPRAVA POTI V REVOLUCIJO

V sporu med starini in mladini je krščanski socialni pokret ali bolj rečeno njegova sindikalna veja ter predstavnica Jugoslovanska strokovna zveza (JSZ) stala bolj ob strani. V političnem vodstvu SLS je bila zastopana po Janezu E. Kreku, ki je bil njen ustanovitelj in voditelj. Podprla je majniško deklaracijo in pozneje tudi odločitev za vstop v državo Slovencev, Hrvatov in Srbov.

Po smrti Janeza E. Kreka leta 1917. ni bilo več tako močne osebnosti, ki bi lahko združevala politično in sindikalno predstavništvo v vodstvu SLS. Nastala praznота je ostala nezasedena in tako se je krščansko socialno delavstvo začelo oddaljevati od uradnega vodstva SLS in skušalo nastopati kot samostojen politični subjekt. To se je pokazalo prvič že septembra 1917. (Janko Prunk, Pot krščanskih socialistov v Osvobodilno fronto slovenskega naroda, Cankarjeva založba, Ljubljana 1977, str. 51). Sprememba je nastala tudi v idejnem pogledu; iz krščanskih socialcev so postali krščanski socialisti, a z drugačnim pojmovanjem kot je učil Janez E. Krek. Njegovo idejo in zamisel krščanskega socializma so nadomestili oziroma zamenjali z uvoženo iz zapadne Evrope, predvsem iz Nemčije.

Krščanski socialisti so trdili, da po Krekovi smrti vodstvo SLS ni kazalo dovolj zanimanja za delavsko gibanje in družbeno vprašanje, ampak se je naslanjalo na kmete in obrtnike, ki so bili številčno močnejši kot delavstvo. Zaradi tega se je delavstvo čutilo prizadeto in izvajalo posledice. Začelo se je z očitki, da se stranka ne zanima dovolj za delavsko vprašanje.

Posebna politična razgibanost v JSZ je nastopila, ko je bil izvoljen za predsednika Jože Gostinčar. Bil je ožji sodelavec Janeza E. Kreka in poznal organizacijo politične aktivnosti v SLS. Zato je vodstvu stranke postavil vprašanje večjega vpliva de-

lavcev na vodstvo stranke in več mest v pokrajinskih upravah (Janko Prunk, istotam, str. 52). Tej težnji so se uprli predvsem predstavniki kmetov in grozili z ustanovitvijo posebne kmečke stranke. Gostinčar ni ostal dolžan odgovora. Vodstvo stranke je opozoril, da bo njena politika razbila „krščansko delavstvo in ga usmerila v socialno demokracijo in protikrščanstvo. V gospodarstvu se bo razpasel liberalizem; posledica bo splošno nezadovoljstvo in pravo gotovo revolucije“ (Janko Prunk, istotam, str. 52).

Gostinčar je bil iz delavskih vrst in je pri svojih zahtevah užival podporo levo usmerjenih intelektualcev v SLS. Bili so to večinoma mladi, ki so se zanimali in študirali družbena vprašanja. Med njimi je najbolj izstopil Engelbert Besednjak, takrat urednik Slovenca. Smatrali so ga za ideologa leve krščanske delavske smeri (Janko Prunk, istotam). Nekateri intelektualci so bili prepričani, da se družbeno vprašanje, predvsem delavsko, lahko rešuje samo s preokrenitvijo na levo, v bližino socializma.

Oktobrska boljšešviška revolucija je imela svoj vpliv tudi izven svojih državnih meja in val iz vzhoda je dosegel tudi naše kraje. Metod Mikuž trdi, da je pripomogla k ustanovitvi države SHS (Slovenci v stari Jugoslaviji, Mladinska knjiga, Ljubljana 1965, str. 23). Ta vpliv bi se naj čutil tudi v poznejšem Besednjakovem ravnanju. Zatrdil je, da se je vloga, ki jo je igralo delavstvo v okviru SLS in v slovenski javnosti do svetovne vojne zaradi velikih zgodovinskih dogodkov zadnjih let bistveno spremenila. Drzno je zapisal, da stoji razvoj bodočih desetletij v znamenju rasti slovenskega delavstva. Razvnel se bo boj za njega politično organizacijo in duhovno vodstvo, da bo organizacija proletariata za katoliško kulturno življenje vsaj tako važna, če ne še važnejša, kot organizacija kmeta. Napovedal je, da bo Slovenija postala industrijsko središče nove države SHS in tudi vodilni center delavskih organizacij. SLS bi naredila veliko napako, če bi se dala zapeljati od neposrednih interesov bližnje bodočnosti in zanemarjala vprašanja, ki bodo odločilna za njeno moč v nekaj desetletjih. Najvišji interesi slovenske krščanske kulturne smeri nalagajo SLS, da posveti izboljšanju socialnega položaja slovenskega delavstva skrb in potrojeno moč (Janko Prunk, istotam, str. 52-53).

Čeprav so bile zahteve krščanskih delavcev organiziranih v JSZ precej radikalne in blizu levičarski družbeno politični orientaciji, so odločno odklanjali zvezo z marksizmom in njegovimi strankami. Hoteli so ostati zvesti družbenemu nauku Cerkve in hoditi po poti, ki jo je nakazal Janez E. Krek. V programu sprejetem v aprilu 1919., so zahtevali zakonodajo za ureditev temeljne plače, obvezno socialno zavarovanje delavskih slojev za starost in onemoglost, hišo z vrtom za delavske družine proti zmernemu varčevanju, brezplačnega zdravnika za delavske družine in odločilen vpliv staršev na ljudsko šolo. Nadalje

so predlagali zastopstvo delavskih slojev v državnih ustanovah, zaščito združništva, da se odstrani kapitalistična država in liberalno kapitalistični red, da se vpelje pravičen družbeni red, ki varuje človekovo osebnost pred državnim nasiljem, da se odpravi politični in strankarski tiranizem, da naj časopisi in ljudski govorniki dan za dnem osvetljujejo pogubni značaj Marxovega socializma in Bakuninovega komunizma ter uvajajo duh družbene (socialne) pravičnosti (Janko Prunk, istotam, str. 53). Hoteli so krščanski družbeni red brez marksističnih primesi. Tudi na zahodu, v Nemčiji, Franciji, Belgiji in Avstriji so se pojavljali misleci z novimi idejami o družbeni ureditvi, predvsem z ozirom na delavsko vprašanje. V Nemčiji se je rodila ideja krščanskega socializma ali krščanskega radikalizma z drugačno idejno osnovo in programom kot ga je imel krščanski socializem pred prvo svetovno vojno. To novo precej radikalno gledanje na družbena vprašanja se je postopoma močno kazalo med delom katoliške študentske in dijaške mladine. V katoliškem dijaškem listu Zora, ki je ponovno začela izhajati 1918, so že prevladovali članki o družbenih vprašanjih. V njih so pisci skušali opredeliti svoj odnos do socializma in krščanstva. Nekateri so poudarjali, da imata krščanstvo in socializem mnogo skupnih ciljev: pravico človeka do eksistence, dolžnost omogočiti delo vsakomur, enake pravice za vse ljudi, spoštovanje osebnosti, boj proti družbenim krivicam, proti izkoriščanju tujega dela, boj za odpravo duševne in tvarne bede ljudskih množic (Janko Prunk, istotam, str. 53). Med tem ko so delavci v programu svoje sindikalne organizacije JSZ odklanjali sodelovanje s socializmom in komunizmom, so mladi intelektualci začeli iskati stične točke z obema. Napotili so se na pot, ki je nekatere izmed njih pripeljala iz krščanskega pojmovanja družbenega in kulturnega življenja do njihovega zanikanja in odkritega sodelovanja s komunizmom. Med revolucijo so se z orožjem obrnili proti večini slovenskega naroda. Le malo jih je bilo, ki so po začetnih korakih spoznali, da izbrana pot vodi v napačno smer, se z nje umaknili in ponovno vključili v skupnost krščanske večine, a storjene napake in slabih posledic za skupnost niso mogli več popraviti.

Med takratnimi mladimi intelektualci sta s svojim radikalizmom v člankih v Zori najbolj izstopila Janko Kralj in Engelbert Besednjak (Janko Prunk, istotam, str. 54). Posebej Kralj je bil do vseh, ki se niso strinjali z njim, izredno polemičen. Na očitke, da ne hodi več po Krekovi poti je odgovoril, da bi tudi Krek, če bi živel, zavzel njegovo stališče z utemeljitvijo, da je med leti 1914. in 1920. razvoj šel tako hitro, da odgovarja dobi celega stoletja. V tem času se je pridružil proletariatu skoraj ves srednji sloj in delavci na deželi, ki ne živijo od dela na lastni zemlji (Janko Prunk, istotam). Razmejitev med krščanskim solidarizmom, ki je bil aktualen v Krekovi dobi, je opredelil: „Solidarizem je vsota etičnih načel, ki naj urejajo družbo, naloga krščanskega socializma pa je praktično delo za

realizacijo onih načel, ki so zapopadena v nravnih normah krščanskega solidarizma“. Temu še doda, da je cilj „prave socialistične misli materialna osvoboditev množic od bede in skrbi za najnujnejše potrebe in nato usmeriti od kruha do idej in slednjič tudi do krščanstva“. Zavrnil je tudi pojmovanje, da so s socializacijo proizvodjalnih sredstev rešena že vsa družbena vprašanja. Prav tako je posvaril tudi nasprotnike komunizma, da so v zmoti, če mislijo, da so v komunističnem gibanju samo propadle eksistence. „Množice, ki hrepene iz bede navzgor, iz globeli na sonce, hočejo dobro“, modruje v svojem ugovarjanju. Toda še nadaljuje: „Ne! Misel, da je treba etično in sploh duševno preroditi ljudi, če hočemo ustvariti novo družbo, ne sme postati ščit, s katerim bi branili sedanji družbeni red“.

Svojo vero v socializem potrdi s prepričanjem: „Socialistična družba bo prišla. Vprašanje je le, ali bo krščanska ali ne“ (Revija Zora, letnik 2/1919/1920, št. 6-8, str. 76, navaja Janko Prunk, istotam, str. 54-55). V tem članku hoče biti prerok in v njem najdemo precej idej, ki si jih je ob koncu dvajsetih let osvojila Krekova mladina, ki je radikalizirala JSZ in jo pripeljala v bližino komunizma in med revolucijo v Komunistično partijo.

Izgleda, da je v nekaterih pogledih Janko Kralj prekosil radikalizem Engelberta Besednjaka. Bil je tudi bolj aktiven in dober organizator, zato je zbiral v posebni skupini enako misleče študente, ki so bili nezadovoljni s konservativnimi stališči v takratnem katoliškem akademskem društvu Danica. Resno so se lotili študija družbenih vprašanj in si privzeli ime Socialni klub. V njem je bilo vključenih pet študentov, poleg Kralja še študenti prava France Žužek, Leopold Eiletz in Janez Ložar ter študent filozofije Mirko Bitenc. Sestankov in dela sta se udeleževala tudi osmošolca Franc Birk in Miro Jeršič. Skupina je imela precej somišljenikov med dijaki srednješolske organizacije Razor. Skupina srednješolcev se je pozneje združila v poseben krožek in si naredila ime „Organizacija krščansko-socialistične omladine Jugoslavije“ (OKSOJ). Zakaj omladina Jugoslavije je težko razumeti, morda jim Slovenija ni bila dovolj kljub temu, da s svojim delom niso šli preko narodnih mej. Glavno besedo v tej organizaciji je imel Jože Piber, ki je med svojimi pesmimi objavljenimi v Zori (1919–1920, št. 9-10, str. 153) vključil tudi revolucionarno pesem Naš jok, v kateri hoče „iskati s pestjo pravice“. Poleg Piberja so bili vidni v tej organizaciji Joško Pokorn, Jože Lavrič in France Vodnik (Janko Prunk, istotam, str. 55-56). Ta imena so bila tudi dobro poznana po svoji usmerjenosti med revolucijo 1941–1945 in pozneje.

Proti koncu leta 1920. je Socialni klub izdal šapirografirano glasilo Socialni listi v približno 20 izvodih. Glavni sodelavec je bil Janko Kralj. V članku Krščanstvo in socializem je obnavljal misli, ki jih je nakazal v že objavljenem članku v Zori. Doda pa še obtožbo: „Krščanski socializem je strašna obtožba

proti katoliškemu svetu; s krščanskim socializmom kličemo Cerkev in katoliškim državam: Vi niste storili svoje dolžnosti. Vi niste izvedli pravičnega družbenega reda, vse vaše delo je bilo tega krivo – in na to še, ko govorimo o socializmu in družbenem redu, si moramo biti na jasnem, s kako stvarino imamo opraviti. Opraviti imamo predvsem z gospodarstvom. Evangelij nikjer ne govori, ali naj ostanejo tovarne v zasebni lasti ali naj se podružbijo. Evangelij in Cerkev o teh strogo gospodarskih zadevah ne moreta postavljati večno veljavnih zakonov. In to je razumljivo, gospodarstvo se spreminja in z njim tudi oblika družbe.“ (navaja Janko Prunk, istotam, str. 56). Obtožbe so hude, obenem pa je nerazumljivo, zakaj gre avtor teh obtožb preko družbenega nauka Cerkve, posebej še prizadevanj papeža Leona XIII. za obrambo izkoriščenih delavcev.

Ta radikalna stališča so nasprotja med JSZ in SLS še povečala. Prepad je postal vedno globlji. Posledica je bila, da je delavstvo imelo še manj vpliva v stranki, ki se je popolnoma naslonila na kmečko prebivalstvo. V tem pa je bila napaka vodstva stranke, ki ni znalo sprejeti drugačnih mnenj, nasprotnike prepričati o napačno izbrani poti in skupno iskati rešitev perečih družbenih vprašanj.

Notranje krize v novi državi SHS ni doživljala samo SLS. Maja 1922. je v liberalni stranki nastal očiten razkol (Metod Mikuž, Slovenci v stari Jugoslaviji, Mladinska knjiga, Ljubljana 1965, str. 222). Razcepili so se v mlade z dnevnikom Jutro, ki so ostali zvesti Jugoslovanski demokratični stranki, in stare s Slovenskim narodom, ki so si znova prevzeli ime Narodna napredna stranka. Počasi se je spor poravnal in so se zopet povezali v enotni stranki.

Tudi socialistom v tisti dobi ni bilo prizanešeno. V začetku leta 1922. je nastal ponoven razcep med komunističnimi in socialističnimi sindikati (Metod Mikuž, istotam, str. 228). Do poravnave ni prišlo kljub poskusu aprila 1923, v Celju. Slovenski komunisti so tesno sodelovali z Jugoslovansko komunistično varljivo. Samostojno, če se lahko tako reče, so slovensko komunistično partijo ustanovili ob koncu dvajsetih let.

Leta 1920. je Janko Kralj zbolel in je njegova aktivnost precej ponehala. Ko je Primorska pripadla Italiji, se je umaknil v Gorico. Postopoma je njegov mladostni radikalizem prešel v zmernost, postal je borec za pravice Slovencev pod italijansko zasedbo, med revolucijo v drugi svetovni vojni pa je bil na strani demokratične protirevolucije vse do prezgodnje smrti. Ostali člani Socialnega kluba so končali študij, izvzemši Franceta Žužka, se posvetili poklicu in se postopoma odtegnili družbeni in politični dejavnosti (Janko Prunk, istotam, str. 55). Izjema sta bila Mirko Bitenc in Leopold Eiletz, ki sta postala sodelavca večinske smeri v SLS. Ob koncu druge svetovne vojne je Leopold Eiletz kot demokrat šel v emigracijo in tujina mu je postala zadnje bivališče, Mirko Bitenc pa je bil po vojni

ugrabljen v Ljubljani in obsojen na smrt. Najdalj časa je ostal zvest krščanskemu socializmu in JSZ France Žužek. Njihove vrste je zapustil šele v začetku vojne in postal eden izmed vodilnih oseb protikomunističnega sindikalnega pokreta na po Italijanih zasedenem področju, se po vojni umaknil z družino v emigracijo in na tujem končal življenjsko pot.

Po končani študentovski vihuri pa idejna in študijska aktivnost krščanskega socializma ni prenehala. Nadaljevalo se je z radikalno smerjo in bližanju s komunizmom. Najbolj viden predstavnik te struje je postal Andrej Gosar. Bil je zagovornik občasnega sodelovanja s komunisti za določene cilje. V zadnji številki Socialne misli leta 1922. je analiziral volilno zvezo krščanskih socialistov s komunisti in prišel do zaključka, da to ni nič pohujšljivega, ker se tudi v drugih deželah krščanske stranke povezujejo s svobodomiselnimi za dosego določenih družbenih in gospodarskih ciljev (Janko Prunk, istotam, str. 66).

Gosarjeva analiza in ugotovitev sta se predvsem nanašali na volivno taktiko SLS ob občinskih volitvah v Ljubljani leta 1922. SLS se je preko krščanskih socialistov povezala s komunistično Zvezo delovnega ljudstva z namenom, da liberalcem odvzamejo upravo mestne občine. Koalicija je pri volitvah zmagala, a sporazum ni imel dolgega življenja. Nasprotniki so to izrabili v svoj prid in kričali, da so duhovniki volili komuniste (Janko Prunk, istotam, str. 65). Taktika je bila ponesrečena in je škodila ugledu in doslednosti SLS.

Po prvem uspelem poskusu pritegniti k sodelovanju krščanske socialiste, so komunisti v začetku januarja 1923. dali pobudo za ustanovitev Socialistične stranke delovnega ljudstva. Krščanski socialisti, čeprav nezadovoljni z vodstvom SLS, so novo stranko odklonili z utemeljitvijo, da njihova krščansko-socialna ideja nima razrednega stališča, ker je to dvorezni meč. Temu so še dodali razloge kulturnega značaja (Janko Prunk, istotam, str. 67).

Kljub temu precej odločnemu odklonu sodelovanja s komunisti, krščanski socialisti niso nič popustili pri svojem radikalizmu in so pogosto pokazali, da se ne strinjajo z uradno politiko SLS in to predvsem o družbenem vprašanju. To se je pokazalo tudi ob priliki V. Katoliškega shoda. V odseku za družbene vede in vprašanja so krščanski socialisti imeli ostre boje s konservativno usmerjenima Alešem Ušeničnikom in Josipom Ujčičem. Pri ostrih razpravljanih so s strani krščanskih socialistov sodelovali Andrej Gosar, Franc Terseglav in novi ideolog JSZ frančiškan Angelik Tominec. Po dolgih debatah so se sporazumeli za besedilo končnih resolucij (Janko Prunk, istotam, str. 70).

Da bi potrdili svoj radikalizem, so sredi leta 1924. krščanski socialisti uradno spremenili svoje ime in nehali biti krščanski socialisti. To jim je dalo še večji zagon, kar so pokazali v reviji Socialna misel, ki je prenehala izhajati 1927. Obravnavala

je vprašanja krščanskega etosa, radikalizma, razpravljala o komunizmu, krščanskem socializmu in o položaju političnih strank v Evropi (Janko Prunk, istotam, str. 71).

Čutili so se dovolj močne in samostojne, da so junija 1925. sklicali prvi kongres krščanskih socialistov. Med govorniki sta se predstavili dve generaciji, starejša in mlajša. Kot zastopniki starejše so govorili Jože Gostinčar, Andrej Gosar, France Kremžar, Ivan Gajšek in Josip Puntar. Mlajše so na govorniškem odru predstavljali Srečko Žumer, Stanko Kese, France Žužek, Aleš Stanovnik, pater Angelik Tominec. V sprejetih resolucijah so zahtevali praktično uveljavitev družbene pravičnosti na slovenskih tleh (Janko Prunk, istotam, str. 72).

Zavedali so se, da pri uresničevanju družbene pravičnosti morajo sodelovati sposobni predstavniki delavstva. Krekova mladina kot mladinska veja krščanskih socialistov, je v ta namen organizirala šolo za družbeno izobrazbo delavcev in tudi intelektualcev. Od leta 1928. je zavzela odločno smer na levo.

V letu 1927. se je vršil nov občni zbor krščanskih socialistov. Sklenili so reorganizirati način dela; najbolj značilno na tem občnem zboru pa je bilo, da je v vodstvo prišlo precej mlajših moči. V to dobo reorganizacije krščanskega socializma sovpada nastop Križarstva, kar je poživilo tudi delovanje Krekove mladine. Križarstvo je prineslo v slovensko krščanstvo ideje krščanskega personalizma Romana Guardinija in Emmanuela Mouniera (Janko Prunk, istotam, str. 80).

Če so dosedaj vse nove idejne smeri krščanskega socializma za aplikacijo na slovenskih tleh bile sprejete v Ljubljani, nastopi v mariborskem bogoslovju nova skupina pobudnikov, med njimi France šmon, Edvard Kocbek, Tone Krošl, Anton Trstenjak, Jože Lampert in Stanjko Cankar. Ta skupina je julija 1927. organizirala v Veliki Nedelji posvetovanje o družbenih vprašanjih. Med drugim so kritizirali tudi stališče SLS in Antona Korošca osebno (Janko Prunk, istotam, str. 85). Niso jim bile dovolj Koroščeve besede, izrečene na shodu v Trbovljah 14. marca 1927. ko je dejal, da „delavci si najprej izvolijo obratne svete, v katerih se bodo pripravljali za socializacijo produkcijskih sredstev“ (Metod Mikuž, istotam, str. 222).

Mariborska skupina pobudnikov in ideologov krščanskega socializma je imela v naprej močno vlogo pri usmerjanju krščanskega socializma, se med vojno pridružila komunistični revoluciji v okviru Osvobodilne fronte. Nekateri še danes sodelujejo v vodstvu Socialistične zveze delovnega ljudstva, večina pa je že prestopila prag večnosti, na starost zagrenjeni in razočarani.

Po vsem tem nemirnem iskanju novih poti za študij in rešitev družbenega vprašanja v Sloveniji pomeni obdobje 1928 – 1934 politično in idejno emancipacijo krščanskih socialistov. Politično so se dokončno ločili od SLS, idejno pa od družbenega nauka Cerkve. V ospredje je stopila nova ideološka in vodstvena struja, ki so jo predstavljali Jože Slak, Danilo Puc, Jože Langus in

Ernest Vilfan. Uredništvo prvega letnika glasila Krekove mladine Ogenj je prevzel Tone Krošl, ki je bil posebno radikalen in eden izmed idejnih voditeljev organizacije. Izredno radikalen je bil socialist Anton Marinček (Janko Prunk, istotam, str. 90). Ta ni imel s krščanstvom nič skupnega, kljub temu je bil usmerjevalec krščanskega socializma. Pozneje se je od te radikalne skupine ločil Jože Langus in postal eden izmed prvih funkcionarjev novo ustanovljene organizacije krščanskih delavcev Zveze združenih delavcev in ob koncu vojne kot domobranec vrnjen v smrt.

Če se je dosedaj spor med SLS in krščanskimi socialisti odvijal nekako v okrilju krščanske skupnosti, v domači hiši, je v letih 1929–30, že prišlo do javnih spopadov kar je bilo dokaz, da sprava ni več hotena, ker so se krščanski socialisti dokončno odločili za pot na levo v bližino marksizma. Nič jim ni bilo mar, če s tem korakom razbijejo krščanske vrste. Edvard Kocbek je imel korajžo, da je konec leta 1928, v reviji Ogenj zapisal, „da je vsak krščanski socialist vžigalna vrstica, ki vodi do smodnika“ (Janko Prunk, istotam, str. 100-101). Ta napoved se je uresničila med revolucijo in državljansko vojno, a nazadnje se je opeknel tudi Kocbek.

Na idejno sorodstvo slovenskega krščanskega socializma z marksizmom je pokazal pater Angelik Tominec ob polemiki z Andrejem Gosarjem, ki je kot univerzitetni profesor menil, da se delavske plače določajo po tržnih razmerah. V Delavski pravici 26. 2. 1931. je zapisal: „Če bi trditev dr. Gosarja bila resnična, potem imajo prav komunisti, ki trdijo, da je edina rešitev za preureditev današnje družbe nasilna revolucija“ (Janko Prunk, istotam, str. 105).

Krščanske socialiste je močno razburila objava okrožnice Quadragesimo anno Pija XI. o stanovski ureditvi družbe. Spor s Cerkvijo in SLS se je zaradi tega še zaostril. Kot prvi odgovor na novo okrožnico je JSZ v prevodu Angelika Tominca izdala okrožnico Leona XIII. Rerum novarum s podnaslovom, da je temelj krščanskega socializma. Odklonili so pa novo okrožnico z ugovorom, da ni obvezna, ker papež ni učil „ex cathedra“. Ivan Ahčin je v dnevniku Slovenec 2. 6. 1931. povabil krščansko delavstvo, da zapusti krščanske socialiste in se vrnejo k Cerkvi. Odgovorila mu je Delavska pravica kot glasilo krščanskih socialistov 9. 7. 1931. rekoč: „Ko bi se vsi katoličani iz ljubezni do delavstva pečali objektivno s socializmom in odnosom do marksizma, bi morali vedeti, da je v marksističnem gibanju veliko zdravega in lepega idealizma, ki ni brez etične podlage. Tudi bi morali vedeti, da ni nastalo v zadnjih petdesetih letih napeto razmerje med krščanstvom in marksizmom brez krivde krščanske družbe“ (Janko Prunk, istotam, str. 107).

Kljub temu odklonilnemu stališču krščanskih socialistov se je škof Rožman trudil doseči spravo, čeprav so mu že svetovali, da je trud odveč in je potrebno, da se ustanovi nova krščan-

ska sindikalna organizacija (Janko Prunk, istotam, str. 108). Z ozirom na to realnost so krščanski socialisti sklenili, da ne bodo več napadali Svetega sedeža, skušali urediti odnose do škofije, Katoliške Akcije in z dnevnikom Slovenec.

S tem navideznim pomirjenjem škof Gregorij Rožman ni bil zadovoljen in je vodstvu JSZ poslal pismo, da naj natančno določi svoje stališče do okrožnice Quadragesimo anno. Sklenili so sklicati kongres, ki je določil stališče: „v splošnem velja, da smo dolžni Cerkvi pokorščino v vseh moralnih in verskih zadevah, ostalih pa ne“. Kljub temu pravzaprav odklonilnemu stališču do družbenega in gospodarskega nauka okrožnice, kakršno je vladalo na seji načelstva in med člani JSZ, si le ta ni upala javno povedati, da se ne strinja z okrožnico. Na predlog Angelika Tominca so sprejeli salamonski sklep, da se strinjajo z načeli okrožnice Rerum novarum in Quadragesimo anno (Janko Prunk, istotam, str. 109-110). S tem sklepom na vprašanje škofa Rožmana niso odgovorili, ampak se skušali izmakniti.

SLS je tvegala zadnji poskus, da bi preusmerila levičarsko smer JSZ. Na naslednjem občnem zboru sta kandidirala za predsednika Miha Krek in Srečko Žumer. Lista Mihe Kreka je dobila 30, Žumrova pa 70 glasov. To je pomenilo dokončen razkol med vodstvom SLS in JSZ. Krščanski socialisti so šli še bolj na levo in se približali komunistom, mlajša generacija SLS pa je začela ustanavljati lastne sindikalne organizacije s poudarkom, da so edine predstavnice krščanskega delavstva. Prva je bila ustanovljena 19. 4. 1933. kot Organizacija Združenih zasebnih nameščencev, tej pa je sledila 15. 9. 1935. Zveza združenih delavcev (Janko Prunk, istotam).

Pri vodstvu JSZ in drugi voditelji krščanskih socialistov tega protiidarca niso mogli prenesti. Še bolj so se začeli naslanjati na komuniste in na njihovo ustanavljajočo se ljudsko fronto. Glavni tajnik JSZ Peter Lombardo se je temu upiral, a ni uspel in je leta 1939. zapustil organizacijo in postal sodelavec Zveze združenih delavcev.

V teh letih bojev in kriz, v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno je med krščanskimi socialisti stopal v ospredje kot ideolog Edvard Kocbek. Revija Dom in svet mu je v številki 1-2 aprila 1937. objavila članek „Premišljevanje o španiji“, v katerem je hotel dokazati, da je španska meščanska družba vodila v fašizem. Dodal je, da državljanska vojna med nacionalisti in republikanci ni verske, ampak gospodarske narave. Nekateri je tudi zbolela trditev, da je krivoverstvo duhovno junaštvo (Janko Prunk, istotam, str. 159). Članek je vzbudil v katoliških vrstah ogorčenje in odpor. Ker pa je bilo s tem člankom Kocbeku, onemogočeno nadaljnje sodelovanje v Domu in svetu, je v začetku leta 1938. začel izdajati lastno revijo Dejanje z podnaslovom, da je mesečnik za gospodarstvo, kulturo in politiko, ki bo razpravljal o slovenski resničnosti.

Pri parlamentarnih volitvah so krščanski socialisti že odprto

sodelovali s komunistično maskirano Ljudsko fronto. Vendar ni šlo vse gladko, ker je JSZ začela izgublјati delavstvo na terenu. Morda jih je nemirna vest prisilila, da je glasilo JSZ Delavska pravica 22. 8. 1938. objavila članek, v katerem trdi, da odklanja komunizem, „ker je v osnovah brezbožen, po metodah revolucionaren in kolektivističen, ker mu je delavski sloj smoter, posameznik pa le sredstvo vsega dejanja in nehanja, kar je najhujše ponižanje človeškega dostojanstva.“ (Janko Prunk, istotam, str. 175). Gotovo je to pisanje iz taktičnih namenov zaradi pomiritve nekaterih, ki niso verjeli v realnost, a v isti sapi in v istem članku izjavljajo, da so pripravljeni sodelovati z vsakim, ki se bori za delavske pravice.

Val, ki je vlekel krščanske socialiste k sodelovanju s komunisti, je bil vedno močnejši. Sodelovali so z novo organizacijo maskiranega komunizma, Zvezo delovnega ljudstva in vstopili v Društvo prijateljev Sovjetske zveze. V poletju 1940. so se dokončno sporazumeli s Komunistično partijo Slovenije (KPS) in konec aprila 1941. postanejo kot skupina soustanovitelji Proti-imperialistične fronte, ki je odobrvala nacistično in sovjetsko okupacijo Poljske, sprejela nacistično in fašistično okupacijo Slovenije ter napadala zapadni demokratični blok, dokler tudi Sovjetska zveza ni bila napadena od nacistov. Šele takrat je iz Proti-imperialistične fronte nastala Osvobodilna fronta, spremenila smer boja, to je proti par mesečnim fašističnim in nacističnim zaveznikom in organizirala zaroto proti lastnemu narodu z bratomorno državljansko vojno, katere edini cilj je bil doseči oblast, ne glede na ceno žrtev in uporabo sredstev.

Človek, ki trezno misli, ne more verjeti, zakaj je neznatna peščica slovenskih komunistov imela tako velik vpliv na krščanske socialiste in zakaj jim je bil komunizem sploh privlačen, če ni bilo neznano trpljenje narodov v Sovjetski zvezi in milijonske človeške žrtve. V novi državi SHS je v prvih letih Komunistična partija Jugoslavije bila legalna stranka. Tudi na prvih volitvah je med Slovenci dobila parlamentarno zastopstvo. Dne 12. julija 1920. je KPJ sklicala prvi shod v Ljubljani. Med govorniki je bil tudi Srb Sima Marković in vabil k združitvi proletariata v državi. Združitev sama še ni dovolj za doseg zmage, sprejeti in uresničiti se mora tudi program KPJ pod vodstvom Tretje komunistične internacionale (Metod Mikuž, istotam, str. 175). Le postopoma je KPJ pridobivala pristaše in to predvsem z revolucionarno propagando in organizacijo stavk. To je vzbudilo odpor vladajočih strank. Kljub temu, da je po številu mandatov KPJ bila tretja stranka v konstituantni, je 30. 12. 1920., ministrski svet proglasil Obznano, s katero prepoveduje delovanje KPJ. V dolgem uvodu pokaže na njeno delovanje proti interesom nove države, redu in miru. Komunistični poslanci so takoj v parlamentu zahtevali odpravo Obznane, ker da je nezakonita (Metod Mikuž, istotam, str. 196). Toda KPJ ni mirovala, prešla je v ilegalno in nadaljevala

z delom predvsem v socialističnih sindikatih. Bila je močno povezana s komunisti v zunanjem svetu in aktivno sodelovala v organizaciji Tretje internacionale.

Obznana je imela tudi za posledico vedno pogostejše atentate na komunistične nasprotnike. KPJ se je odločila posluževati se nasilja. Ko je 29. junija 1921. regent Aleksander prisegal na ustavo, je komunist Spasoje Stejić vrgel nanj bombo, a zgrešil. Posledica je bila sprejetje zakona o zaščiti države, ki je bil v prvi vrsti naperjen proti komunistom, pozneje pa proti vsem, ki se niso strinjali z velesrbsko politiko. Zaradi tega so se zmerni socialisti hoteli znebiti komunistov v sindikatih, zato so nastopila v njih ostra trenja in odcepitve. Kljub vsemu temu so ostali komunisti zelo aktivni in imeli največ besede pri vodstvu stavk, izgredih in atentatih. Vlada je ustanovila zatiralno organizacijo ORJUNA (Organizacija jugoslovanskih nacionalistov) in ta je v aprilu 1922. začela delovati tudi v Sloveniji. Proti metodam Orjune je nastopil tudi Anton Korošec (Metod Mikuž, istotam, str. 223).

Zaradi močne infiltracije komunistov v socialistično gibanje je to doživljalo nove pretrese in odcepitve. KPJ je neumorno nadaljevala s svojim delom, se infiltrirala skoraj v vse opozicionalne stranke, med njimi tudi v Mačkovo Hrvatsko seljačko stranko (Metod Mikuž, istotam, str. 421).

Decembra 1934. se je vršila v Ljubljani 4. državna partijska konferenca KPJ. Prisoten je bil tudi Josip Broz. Sklenjeno je bilo, da se v okviru KPJ ustanovita Komunistična partija Hrvatske (KPH) in Komunistična partija Slovenije (KPS). Že pred to konferenco, 5. 10. 1934. so slovenski komunisti začeli izdajati svoj časopis Ljudska pravica. Ta jim je služila za obnovo vpliva predvsem v delavskih revirjih.

V začetku novembra 1931. so nekateri krščanski študentje ter liberalni in marksistični ustanovili na Ljubljanski univerzi Akademsko akcijo. Postopoma so jo popolnoma obvladali komunisti in izbrabili kot sredstvo za svoje podvige na univerzi.

Proti tej vsestranski in dobro organizirani akciji komunistov oblast ni mogla dosti ukreniti. Zaprla in po Zakonu o zaščiti države je obsodila glavne komuniste ter jih poslala v ječo v Maribor, Lepoglavo ali Sremsko Mitrovico, ni pa mogla zatreti organizirane mreže niti infiltracije v obstoječih legalnih organizacijah. V zaporih so komunisti veliko trpeli, a obenem so bili zanje visoka šola izobrazbe in priprave za nadaljnje delo. Po prestani kazni se niso vrnili v redno življenje skesani, ampak še bolj odločni in izurjeni na pripravo revolucije.

To nevarnost in prisotnost komunizma v škofiji je dobro poznal tudi škof Gregorij Rožman. Za novo leto 1936. je v pismu duhovnikom zapisal: „Vsi čutimo, da prihaja tudi pri nas kot drugod po svetu čas, ko si bosta komunizem in katolicizem stala v odločilnem nasprotju“ (Metod Mikuž, istotam, str. 441).

Junija 1935. je začelo izhajati legalno komunistično glasilo Delavski list. Njegov cilj je bil povezati vse delavske sile komunističnih organizacij, socialističnih sindikatov in krščanske socialiste iz JSZ. Preko tega lista so bili komunisti zelo aktivni, posebej še po septembru 1939., ko se je pričela druga svetovna vojna. Posluževali so se različnih manifestacij, mezdnih akcij in stavk, povdarjajoč, da je enotnost delavskega razreda nujno potrebna. To enotnost so pojmovali tako, da se morajo vse sodelujoče organizacije podrediti njihovem vodstvu. To pa ni šlo enostavno; pogosto so nastali spori, ki se niso poravnali niti do napada nacistične Nemčije in fašistične Italije na Jugoslavijo. Takoj so se v začetku tuje zasedbe Slovenije pokazale cepitve v organizacijah, ki so bile povezane ali infiltrirane po komunistih. Komunistični Proti-imperialistični fronti se niso v celoti pridružili socialisti iz sindikata Strokovna komisija, niti vsi krščanski socialisti iz JSZ, niti vsi levičarski študentje iz univerze.

— — —

Vse dosedaj povedano o pripravi poti v revolucijo je zelo skrčen povzetek dejstev, ki so uvod in priprava za dogodke med drugo svetovno vojno in po končani vojni do naših dni. Nič se ni zgodilo slučajno, vse je imelo vzroke. Vse je imelo pobudnike in izvrševalce; ene, ki so vztrajali v prepričanju, druge je zanesla mladostna neizkušenost, nekateri so se predali avanturi. Brez namena soditi — ker v notranjost srca ter duše in čistost namenov ima vpogled samo Bog —, lahko rečemo, da je večina hotela na svoj način dobro slovenskemu narodu. Iz tega iskanja skupnega blagostanja so izvzeti komunisti, ki so vedeli, kaj hočejo, namreč zmago svoje ideje kot prve etape, ki bi naj vodila v splošno svetovno revolucijo in tudi slovenski narod vključili v suženjstvo sovjetskega nečloveškega sistema.

Po vznemirjenju slovenskih duš po valovih marksizma, ki so pljuskali na slovenska tla iz Vzhoda in po valovih krščanskega socializma in personalizma, ki so zmogli priti čez grebene Alp in obstoječi krščanski vernosti in kulturi, se je v dvajsetih letih začelo mrzlično iskanje novih smeri in stez za slovensko bodočnost. Pogled na Vzhod med prvo svetovno vojno, ki je pretrgal večstoletno povezanost z Zahodom, ni prinesel oziroma izpolnil zaželjenih pričakovanj. SHS kot država ni nudila Slovincem potrebne svobode in pogojev za nemoten razvoj. Centralizem je pomenil verige na nogah in rokah, ki je omogočil samo nekaj kulturne svobode in nje razvoj do srednje stopnje. Vrhunskemu kulturnemu razvoju in študiju pa so bile postavljene ovire.

Tudi gospodarsko se Slovenija ni mogla razviti. Osnova, baza postavljena v bivši monarhiji je trpela od centralistične zavore; dohodki niso ostali v deželi, ki jih je ustvarila, ampak tujemu pohlepu. Zato tudi gospodarska stagnacija, brezposelnost, izse-ljevanje.

Vsa ta raznolikost situacij, vprašanj in pričakovanj je ustvarjala težko ozračje, enako kot pred nevihto. V mislih mnogih posameznikov so se pojavljala vprašanja, ali je bila odločitev povezave z vzhodom, z Balkanom pravilna, koristna, ali ne bi bila morda boljša južnoslovanska skupnost v podonavski federaciji, katere ideja se je pojavila tudi med drugo svetovno vojno. Bi prišlo do druge svetovne vojne, bi se vzdignil Hitler, če bi v osrčju Evrope obstojala močna federacija svobodnih enakopravnih narodov? Ni odveč tudi vprašanje: bi se večinska naroda, Avstrijci in Madžari odpovedali raznarodovanju Slovencev, bi priznali naše narodne meje? Ne bi pozabili na dano besedo? Bi kdaj dobili nazaj vsaj del Primorske, ki nam je bila odvzeta z londonskim sporazumom med prvo svetovno vojno? Tudi v drugi svetovni vojni poražena Italija ni vrnila Avstriji Južne Tirolske kot so pričakovali. Slovencem so vsaj nekaj vrnili, a brez Gorice in Trsta.

Skozi dvajset let so se na slovenskem nebu zbirali vedno temnejši oblaki. Podila sta jih dva vetrova, eden proti vzhodu, drugi proti zapadu. Križanja so bila stalna, enkrat je bil močnejši iz vzhoda, drugič iz zahoda. Vsaki oblaki so imeli svoje opazovalce in spremljevalce, vsi so računali, da bo sreča njim naklonjena in se bo uresničil njihov ideal bodoče Slovenije. Prva generacija, ki je Slovence pripeljala v kraljevino SHS, je bila prepričana, da je za obstoj Slovencev kot naroda, njegovo mednarodno varnost in gospodarski razvoj neobhodno potrebna. Druga generacija o tem ni bila več tako trdno prepričana in je imela v povojih zamisel samostojne slovenske države. To zadnje je bilo last maloštevilnih, grešna misel, kaznovana po obstoječem zakonu o zaščiti države.

Skozi dvajset let se je pričakovalo, da se bodo oblaki umaknili ali postali vsaj bolj svetli. Toda dvignil se je vihar, prinesel nevihto z gromom in točo, kar je zelo prizadelo narodovo bit, njene korenine.

TUJEC, NEVIHTA IN REVOLUCIJA

Idejna in politična razcepljenost v obstoječih strankah in na drugih področjih narodovega življenja, je slabila narodovo moč in prizadejala težke udarce. S tem se je nehote pomagalo skupinam, ki so s tem računale in imele izkušnje, da jim to pomaga do njihovega cilja. KPS je v odločilnem času to priliko izrabila. Skozi dvajset let večinoma ilegalnega dela se je s pomočjo navnežev ali ne dovolj previdnih in kritičnih odločujočih činiteljev infiltrirala skoraj v vse ustanove narodovega življenja. Za to delo je imela lastne dobro izšolane člane in sopotnike. Nihče ni vzel zadosti resno preroška opozorila nadškofa Antona B. Jegliča in Antona Korošca. Oba sta prestopila prag večnosti, preden je prišla nevihta in gorje.

V težki idejni in tudi splošno družbeni krizi je Slovenijo zajela tuja okupacija z razkosanjem slovenske zemlje. Ošabni zmagovalci so smatrali, da je plen dokončno njihov in izrekli smrtno obsodbo nad narodom, ki že 12. stoletij živi na svojem življenjskem prostoru. Za izvedbo obsodbe je vsak izmed okupatorjev izbral različno taktiko in sredstva, eden za postopne udarce, dva za takojšnji in dati zemlji sebi podoben obraz.

Vsaj po preteku enega meseca je vsak dorasel Slovenec lahko videl in vedel za okupatorjeve namene. Potrebna je bila edinost vse narodne skupnosti, a te ni bilo iz različnih razlogov. Na ozemlju, zasedenem po Madžarih, je bilo vse narodno zavedno takoj zatrto. Narodno zavedna inteligenca, laiki in duhovniki so bili pod strogo kontrolo, nekateri preseljeni v notranjost madžarske države ali konfinirani. Na štajerskem so morali v zapore ali v pregnanstvo. Na Kranjskem, ki sta si jo razdelila dva okupatorja, je Gorenjska v nekoliko milejši obliki delila usodo štajerske, Notranjska in Dolenjska pa bi naj postali italijanski, kot že dvajset let okupirana Primorska.

Praktično je bilo možno politično životarjenje in misel na delo za danes samo v kulturnem središču Ljubljani, ki je pripadala italijanskemu zasedbenemu področju. Vsi, ki so živeli v tem mestu, so imeli dolžnost, v kolikor je bila omogočena, da storijo vse, da se narodu olajša gorje, daje upanje v končno zmago demokracije in pokažejo pot v slovensko bodočnost, katere predhodnik bo med vojno trpljenje in ponižanje.

Samo možje na mestu vseh nekdanj legalno delujočih strank so pozabili na prejšnja različna pota in sklenili sodelovati pri prizadevanjih za narodovo svobodo. Temu skupnemu delu se kljub povabilu niso hoteli pridružiti komunisti, čeprav neznatna skupina, ker so računali na pomoč številnih sopotnikov. Izbrali so svojo pot in se odločili za boj za Sovjete. To je bil njihov cilj. Za Sovjete so hoteli pod tujo okupacijo okupirati slovensko zemljo in narod vklენiti v verige sovjetskega satelita. To bi naj bila bodočnost Slovencev.

Za uresničitev cilja so se poslužili marksizmu prirojenega machiavelizma – vse je dovoljeno, tudi umor človeka sonarodnjaka, ki hoče hoditi svojo pot borbe za svobodo. Z enim samim udarcem so hoteli odpraviti idejni in politični pluralizem, ki je terjal ob koncu preteklega stoletja velike žrtve. Pridružili so se okupatorju za uničenje slovenskega naroda.

Umori so rodili odpor, najpreje posameznikov, pozneje organiziran. Kot v stoletjih nazaj, v časih turških napadov, tako se je tudi sedaj slovenski človek v svoji vasi, pri svojem lastnem taboru odločil za samoobrambo. Ko je zmanjkalo lastnega skritega orožja, se je moral zateči k okupatorju, ki ni znal izvrševati svoje dolžnosti vzdrževanja reda, a ta je bil pripravljen pomagati samoobrambi z železom, ki mu ni služilo. Ker se preprosti ljudje niso mogli pogovoriti z okupatorjem zaradi nepoznanja tujega jezika, so jim v tem pogledu pomagali mlajši

duhovniki. Le tako se je lahko samoobramba nadaljevala na področju vsake vasi v nenaklonjenih okoliščinah.

Izvemši na Kranjskem, do tako velike idejne diference kot na Dolenjskem in Notranjskem ni prišlo na štajerskem in v Prekmurju. Ko so se pojavili partizani na štajerskem, niso pokazali pravega obraza. Do razjasnitve je prišlo ob nastopu četniškega štajerskega bataljona.

V Prekmurju je komunistična OF povabila k sodelovanju nekaj duhovnikov, ki so vodili razgovore s komunistom štefanom Kovačem. Med duhovniki so bili Ivan Camplin, Mihael Jerič in Daniel Halas. Bili so pripravljene sodelovati pod pogojem, da dobijo pristanek dekana Ivana Jeriča. Dekan jim je odgovoril, da duhovščina ne more sodelovati pri terorističnih dejanjih OF. S Kovačevimi ljudmi se v določenih stvareh strinja, toda sodelovati z njimi ne more. To zadržanje prekmurske katoliške duhovščine je vplivalo na to, da se v deželi ni organiziral protikomunistični odpor, ki bi naj bil voden iz Ljubljane (Ferdo Godina, Prekmurje 1941 – 45, Pomurska založba 1967, str. 57).

Iz povedanega je razvidno, da duhovščina v Prekmurju, v kolikor ni bila predstavljena v notranjost Madžarske, ni hotela sodelovati z OF, izjema so bili maloštevilni. Vsled tega OF ni mogla dobiti sodelavcev med ljudstvom. V nekaterih pogledih je OF sicer to tolerirala, prav tako pa ni hotela, da bi prišlo do organizirane protirevolucije.

S to navidezno nevtralnostjo med vojno se prekmurska duhovščina in ljudstvo ob koncu vojne in po njej ni podredilo novemu režimu. Pri prvih volitvah po končani vojni leta 1945. je enotna komunistična lista izgubila, ker je ljudstvo glasovalo proti, kar je med komunisti vzbudilo veliko ogorčenje. Takega primera ni bilo nikjer drugod v Sloveniji. Potem je precej duhovnikov sodelovalo pri stikih z emigracijo. Ko je bila mreža odkrita, so bili obsojeni na večletne zaporne kazni.

Sprejetje orožja preprostega podeželskega ljudstva za samoobrambo, za ohranitev življenja in domačije pred komunističnim in okupatorjevim nasiljem je bilo za komuniste največje izdajstvo. Ljudstvo je to ukrenilo na lastno pobudo, tako so bile Vaške straže in pozneje Slovensko domobranstvo ustanovljeno brez odobritve in sodelovanja političnih strank. Dejansko so dogodki prehiteli dejavnost strank in se jim je položaj takorekoč izmaknil iz rok.

Oborožen odpor proti komunističnemu nasilju s pomočjo okupatorjevega orožja je bil deležen obsodbe tudi krščanskih laikov in duhovnikov, ki so sodelovali z OF in komunisti. Pri tem pa preseneča dejstvo, da ti sopotniki komunizma niso z eno besedo in javno obsodili umorov in pobojev OF in partizanov, stotine oseb na deželi in mestih, ki so odklanjale sodelovanje z njimi. Če ne bi bilo tega nasilja in če bi zasedbene sile izvrševale vsaj svojo minimalno dolžnost za zaščito prebivalstva, slovenski človek ne bi nikoli sprejel niti enega naboja od sovražnika.

Dandanes mladi v domovini razpravljajo o teh dogodkih in pravijo, da razumejo, da so se demokratično misleči Slovenci uprli sovjetizaciji Slovenije, ne razumejo pa, da so sprejeli orožje od okupatorja. Vzrok za to je pomanjkanje informacije, nihče jim ni dosedaj povedal resnice, resničnega vzroka. Če komunisti ne bi pobijali prebivalstva, ki ni soglašalo z njimi, ker je šlo za stotine nedolžnih žrtev, ne bi bilo teh posledic, ki jih odklanjajo. Zaradi zdrave slovenske bodočnosti je mladim doma potrebno povedati vso resnico in mora končati doba kazanja posledic brez omembe vzrokov.

Komunisti in njihova OF so imeli resnične zveze z okupatorskimi oblastmi, z njimi sodelovali in prejeli orožje. To se je še posebej pokazalo ob kapitulaciji Italije 8. septembra 1943. Italijani in pozneje Nemci so jim naklonili „osvobojeno ozemlje“, na katero ni smela stopiti noga protikomunističnega borca. Na vsedržavni jugoslovanski ravni Vladimir Velebit, eden izmed visokih funkcionarjev komunistične revolucije, pripoveduje o pogajanjih z Nemci v Gornjem Vakufu 11. marca 1943. Udeležili so se jih Velebit s psevdonimom Dr. Petrović, Djilas s psevdonimom Miloš Marković in Koča Popović. Tekom pogajanj so obravnavali vprašanje izmenjave ujetnikov, priznanja partizanov kot vojskujoče se strani in pridobitve na času za preselitev ranjencev (Naši razgledi, št. 18, 1955., str. 550). Stike je vzpostavil Nемеc inž. Hans Ott, potem ko je bil ujet od partizanov v Livnu.

OF in partizanstvo sta bila heterogena skupina, za to je od časa do časa tudi prišlo do trenj in sporov. To je komunistično vodstvo zatrla s trdo roko in zahtevalo popolno podvrženost. Z Dolomitsko izjavo iz leta 1943. so se nekomunistične skupine v OF odpovedale svoji avtonomiji in sprejele absolutno diktaturo komunistov. Ker so si komunisti že prilastili vodstvo v političnem pogledu in s pomočjo političnih komisarjev v partizanskih odredih, so se napihili kot jež v brlogu, vse ostale pa potisnili v kot in prisilili v molk. „Demokratični sopotniki“ so na vse to hlapčevsko molčali.

Tudi v vrstah protirevolucije ni bilo edinosti. Ta je obstajala sicer v vodstvu strank, ki so se v začetku povezale v Slovensko zavezo in pozneje v Narodni odbor za Slovenijo. V posameznih strankah pa so bile v vsaki različne skupine in skupinice, ki so hotele hoditi svoja pota in voditi borbo na svoj način. Posebej še v krščanski skupnosti, ki jo je v Slovenski zavezi predstavljala SLS, je bilo najmanj edinosti in skupnega dela. Ta needinost je eden izmed glavnih vzrokov poraza, ki so ga protirevolucionarji doživeli na Turjaku v septembru 1943.

Kot ni bilo edinosti na terenu v direktni borbi z okupatorjem in partizanstvom, tako je ni bilo tudi v emigrantski jugoslovanski vladi v Londonu. Prepirali so se Srbi s Hrvati, Srbi s Srbi, Slovenci s Slovenci. Ta needinost je veliko pripomogla k priznanju Tita in njegovega partizanstva ob koncu vojne. Vladimir

Velebit, kateremu pripisujejo velike uspehe v komunistični diplomaciji za časa vojne, pripoveduje: „Čeprav so Britanci, ZDA in Sovjetska zveza leta 1944. narodno osvobodilno gibanje dejansko priznali za vojnega zaveznika, pa še vedno ni bilo politično priznано. Tudi tega nimam za svoj osebni uspeh, ker so bile pač take politične okoliščine. Vsi zavezniki so priznavali kraljevo vlado kot edinega političnega predstavnika jugoslovanskih narodov; in tudi ni bilo realno pričakovati, da bodo čez noč priznali za predstavnika jugoslovanskih narodov revolucionarno gibanje, ki ga vodi komunistična partija. Ta proces se je moral razvijati in zoreti, kar je zahvaljujoč omejenosti in politični nesprenosti uradnih in vladajočih jugoslovanskih politikov, tudi sorazmerno lahko uspelo“ (Pogovor z dr. Vladimирjem Velebitom, Naši razgledi, št. 18, 1985, str. 550).

Tako je needinost in politična nesprenost kraljevih jugoslovanskih vlad v emigraciji omogočila komunistom poleg vojaškega tudi politično priznanje in podporo. S priznanjem komunistične tiranije s strani zapadnih zaveznikov je bil tudi slovenski narod brez lastne krivde pahnjen v suženjstvo.

Borba med revolucijo in protirevolucijo ima tudi znake svetovno idejne orientacije in pripadnosti. Po letu 1917. so se mladi slovenski politiki začeli ozirati in naslanjati na vzhod in s tem prelomili tradicijo stoletij. Kot že rečeno, so smatrali, da je povezava z jugoslovanskim jugovzhodom varstvo za svoboden razvoj naroda. Pričakovanja se niso uresničila. Kljub neuspelemu poskusu dvajsetih let je hotela revolucija potisniti slovenski narod še bolj na vzhod v objem utopičnega marksizma prilagojenega leninizmu in stalinizmu, ali bolje rečeno, nadelala sta mu masko vzhodnega kulturnega divjaštva, ker sta že prej uničila pristno rusko kulturo. Tem namenom se je protirevolucija uprla, ker je hotela, da ostane Slovenija zakoreninjena v zahodnem kulturnem svetu v prepričanju, da bosta tudi kulturni divjaštvi fašizma in nacionalsocializma premagani istočasno z vojaško zmago demokratičnih sil. Tudi v teh pričakovanjih je bila ogozljufana, kar pa ni vzrok, da bi se prizadevanja opustila in uresničila v bodočnosti.

Marksistična revolucija vse od prvih dni ni skrivala svojega programa za povojno ureditev Slovenije. Nakazala je svoj program za bodočnost na način, ki je posebno segel do srca revnemu človeku. Niso skrivali, da bodo uvedli diktaturo nad proletariatom, ki jo bo izvrševal centralni komite KPS. Diktatura bo uničila tuji in domači kapitalizem po načelu: tovarne delavcem, zemljo kmetom, ki jo obdelujejo. Obljubljena je bila skrbstvena država, ki bo skrbela za človeka od zibelke do groba. Svoboda in demokracija bosta socialistični kot jo pojmuje komunizem. Razredni boj delavskega razreda bo najmočnejše orožje proti reakciji, da se tako čimprej zaključí predhodno obdobje in preide k uresničenju komunistične družbe.

ditev Slovenije. Kot glavni cilj je povdarjala borbo proti komunizmu, antikomunizem, obljubljala svobodo in demokracijo, vključitev Slovenije v povojno federativno kraljevino Jugoslavijo, brez navedbe kulturnih in družbenih reform ter programa bodoče ureditve. Slovenska delavska zveza kot sindikalna veja SLS, je pripravila program o stanovski ureditvi Slovenije v skladu z družbenim naukom Cerkve. Toda tega programa si ni osvojila Slovenska zaveza, niti poznejši Narodni odbor za Slovenijo doma med vojno, niti Narodni odbor oziroma Slovenski narodni odbor v emigraciji. Ker so kmečko prebivalstvo in intelektualci imeli večino med politično emigracijo, najbrže predstavniki političnih strank v skupnem narodnem predstavništvu niso čutili potrebe po pripravi in sprejetju takega programa niti imeti alternativo za nadomestilo komunističnega modela, ki se po 40. letih neuspešnih poskusov razkrajaja.

RAZDEJANJE PO NEVIHTI IN VIHARJU

Revolucije so krvave, večkrat bolj kot vojna. Tudi razdejanja so večja, enako moralna in tvorna. To je pokazala že francoska revolucija ob koncu 18. stoletja, ko je oznanjala enakost, bratstvo in svobodo. Tekli so potoki krvi predvsem nedolžnih žrtev. Veliko bolj krvoločna je bila boljševiška revolucija v oktobru 1917. v Rusiji. Svojo zmago je slavila v potokih krvi milijone nedolžnih žrtev. Kruto maščevanje nad preteklostjo in obstoječim bi naj bil uvod v nov družbeni red, ki ga bo uvedla komunistična diktatura proletariata.

Tudi zmagovita proletarska revolucija na Slovenskem s pomočjo zapadnih zavezniških sil in Sovjetske zveze je v maju 1945. slavila svojo zmago v potokih krvi. Podobnega krvoprelitja slovenski narod še ni doživel. Kot vse revolucije, je bila tudi ta pijana, slepa in gluha. Opijanjena od zmage ni pomislila na jutrišnji dan, na bodočnost, da je največja vrednota človek, je bila slepa, ker ni videla posledic svojega početja in moralnih ter tvarnih ruševin. je bila gluha, ker ni slišala krikov umirajočih, za prošnje in tožbe večine, ki je ljubila in ljubi svoj narod ter hoče živeti.

Revolucija je prezirala in zanikala preteklost. štetje let bi se naj začelo od dneva njenih grozodejstev. Družbena ureditev Slovenije mora slediti zgledu Sovjetske zveze. Ta naj bi bila najbolj človeško urejena dežela na zemeljski obli, vzgled vsem naprednim narodom. Časopisi so bili polni hvale Sovjetski zvezi in ponatisov člankov Lenina in Stalina o obnovi gospodarstva, predvsem industrije (Glej letnike Vprašanja naših dni, priloge Ljudske pravice 1946, 1947).

V govoru 9. 2. 1946. je Stalin učil, da je po sovjetski metodi industrializacije treba začeti s težko industrijo. Brez te lahko industrija le živetari. Socialistična industrializacija dežele je neobhodni predpogoj za družbeno-gospodarsko preobnovo poljedel-

stva. Likvidacija kulakov se razlikuje od likvidacije kapitalistov in industrijalcev. V industriji je ta problem rešen z nacionalizacijo proizvodjalnih sredstev po državi. Glede kulakov pa je mogoče rešiti to vprašanje samo na bazi totalne kolektivizacije, kajti tudi najmanjša blagovna proizvodnja stalno rodi kapitalistične elemente ter postaja baza za njihov nastanek in rast. organizacije poljedelstva, na osnovi kolektivizacije – združitve v kolhoze gospodarstev individualnih kmetov in gospodarstev srednjih kmetov... Zgraditev težke industrije je torej neobhodni pogoj za socialistično preureditev poljedelstva in likvidacijo kapitalističnih elementov (E. Lokšin, Sovjetska metoda industrializacije, Vprašanja naših dni, št. 1, 5. januarja 1947, str. 2-5).

Ta način industrializacije se je dosledno začel aplicirati tudi v Sloveniji, sicer nekoliko počasneje v poljedelstvu, ker niso hoteli takoj prevarati malih kmetov, ki so jih velikokrat podpirali med vojno. Čeprav so večje udarce prihranili za pozneje, so jim s prisilnimi dajatvami oziroma oddajami življenje onemogočili. Brez lastnih idej, brez lastne orientacije in intelektualne zrelosti so hoteli sovjetski družbeni sistem. To je pomenilo brezpogojno predajo nečloveškemu družbenemu sistemu, ki je spodrezal tisočletne korenine povezanosti z zahodno in krščansko kulturo, lastne tradicije in demokratične preteklosti. V ospredje je stopila zmagovalska ošabnost. (Jaca Ribnikar, Čas iskrene izpovedi, Naši razgledi po domovini, št. 11, 1965, str. 677-678). Zmagovalcem je zameglila razum dosežena oblast. Niso se zavedali, da je to najbolj nevarno mamilo za ljudi, strašen strup, ki ga lahko prenese samo najbolj odporen moralni organizem. Za to oblast se je žrtvovalo desetisoče življenj. Za zdravega normalnega človeka je samo ena smrt previsoka cena za stolček z naslonjalom oblasti (Jaca Ribnikar, istotam).

Hvaljenje, opojnost in ljubimkanje zmagovalcev je trajalo tri leta. Boljševizem Sovjetske zveze ni bil zadovoljen samo z izrazi vdanosti in hvalisanjem njegovega nečloveškega sistema, gledal je naprej v bodočnost. Hotel je, da bo ta bodočnost njegova in za to na vodilnih mestih kader oseb, ki mu bodo brezpogojno vdane. Pijani zmagovalci, ki jim je kruta realnost že začela greniti ure, niso izpolnjevali teh pogojev, bi morali zapustiti oblast. Tega niso hoteli, so se uprli sovjetom, ne da bi se odpovedali sistemu.

Kljub prisegam na Marxa in Lenina so bili izključeni iz sovjetskega paradiža. Nad njimi je bilo izrečeno rdeče prekletstvo Stalina, ki bi naj pomenilo smrtno obsodbo. Ta ni mogla biti izvršena, ker je Zahod ponudil rešilno bilko in željne oblasti rešil pogube. Niso se sramovali sprejeti pomoči od prej tolikokrat zaničevanega imperializma.

Začela se je pot samostojnega marksizma ovitega in zavitega v srebrn čokoladni papir. Samoupravljanje naj bi bilo nov tip socialistične družbene demokracije, ki ji načeljuje diktatura proletariata po zamisli Edvarda Kardelja (Glej Edvard Kardelj,

Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja, ČZP Komunist, Ljubljana 1978).

O socialističnem samoupravljanju je bilo izrečeno milijone in milijone besed, porabilo potoke črnila, tone papirja, doživelo veliko sprememb in dopolnil, a po 35. letih prakse nihče ne ve, kaj bi naj bilo. V resnici je utopija, svinčeni čevlji na nogah slovenskega naroda, ki mu onemogočajo korakati z demokratičnim in gospodarsko razvitim svetom v boljše bodočnost.

V zadnjem času (1985.) se priznava, da je orientacija številnih in zelo pomembnih ukrepov oziroma ureditev sistemske narave in tekoče ekonomske politike negospodarska. Kot primer se lahko vzame ustanavljanje TOZD-ov (Temeljnih organizacij združenega dela) v gospodarstvu ali samoupravnih interesnih skupnostih v družbeni dejavnosti in na področju materialne infrastrukture. Ustanovitev TOZD-ov je bila izpeljana z namenom, da bi se preprečilo kopičenje družbene moči v gospodarstvu. To je razdrobilo in ohromilo gospodarstvo prav v času, ko se je potrebovala njegova koncentracija, ki bi omogočila njegovo večjo konkurenčno moč na tujih trgih. Obenem je bil ustvarjen velikanski birokratski aparat, ki je hudo obremenil gospodarstvo. Podobno je bilo tudi s samoupravnimi interesnimi skupnostmi, ki so bile prav tako ustanovljene iz političnih razlogov, ustvarjen obsežen parastatalni organizem, ki je sam po sebi tudi hudo obremenil gospodarstvo v času, ko je bilo jasno, da ne zmore niti svojih dosedanjih bremen. Na ta način se lahko pregleda eno za drugo ureditev posameznih gospodarskih oziroma družbenih sklopov (npr. bančni in kreditni sistem, devizni sistem, trgovinsko poslovanje, davčni sistem itd.) in se povsod da ugotoviti, da ne temeljijo na orientaciji pospeševanja konkurenčnosti gospodarstva, marveč na negospodarskih kriterijih ideološke dogmatike, solidarnostnega prelivanja oziroma odvzemanja ustvarjenega dohodka za druge republike, administrativnega omejevanja gospodarstva itd., vztrajanja v negospodarski usmeritvi kmetijstva in ostalega zasebnega sektorja (Janez Šmidovnik, Kakšno državo in kakšno (državno) upravo potrebuje samoupravno gospodarstvo, Naši razgledi št. 17, 1985, str. 504).

Negospodarsko ravnanje je vodilo v gospodarsko krizo, ki vodi v vedno večjo stagnacijo in revščino. Končala se je doba navideznega goljufivega blagostanja. Nastopila je doba trde realnosti, ki zahteva resnega študija, premišljenih ukrepov, trdega dela in predvsem poštenosti ter moralne odgovornosti vodilnih činiteljev v gospodarstvu. štiridesetletna doba marksističnega družbenega sistema v dveh njegovih variantah je pokazala, da je nezmožna rešiti težave slovenskega gospodarstva, niti nima sposobnosti niti pogojev za njegovo usmeritev v bodoče.

Kot je zašla v slepo ulico gospodarska ureditev, tako je zašla tudi celotna družbena ureditev. Marksistična vzgoja in izobrazba v šolah in javna občila so duhovno osiromašili slovenskega

človeka, ga zastrupljajo in mnogim mladim jemljejo življenjski optimizem. Pregarjanje vere v začetnih letih in stalno zapostavljanje vernih so ustvarili nov družbeni razred v slovenski družbi. Ker se pravici do svobode ne more nikoli in nikjer zavezati ust, zato mladi rod, ki prihaja, zahteva resnično svobodo, demokratični pluralizem in resnico o dogodkih med drugo svetovno vojno.

Zmagovalska oholost je po končani vojni korakala korak za korakom v ospredje (Jaca Ribnikar, Čas iskrene izpovedi, Naši razgledi po domovini, št. 11, 1985, str. 677-678). Premagala je skrb za resnične človeške vrednote in pravičen demokratični družbeni red. Ta oholost je vodila k maščevanju in zatiranju. Začelo se je bresti in sebičnost. Oholost je bila luč na tej poti. Sebičnosti so bile najprej nedolžne, potem so se napihnile in spremenile v geslo: vsemi od življenja kar se da. Ta sebičnost je zmagovalce vodila v pogubljenje (Jaca Ribnikar, istotam). Sebičnost je izrabljala v svoj prid s krvjo pridobljeno oblast. Ker se je oblast dosegla po machiavelistični poti in vzdrževala z nasiljem in terorjem, je po nekaj letih lahko postalo vsakemu moralno zdravemu človeku otipljivo jasno, da oblastnikom ne gre za dobrobit naroda, za skupno dobro, ampak lastne osebne koristi in privilegije.

Po desetletjih sebičnosti, uživanja in oblastne oholosti so nekdanji zmagovalci postali utrujeni. Na to niso nikoli računali. Mislili so, da se zanje ne štejejo leta, da so večni. Po naravnem zakonu življenja se redčijo tudi njihove vrste, preostali so vedno bolj opešani, moči vidno popuščajo. Oglašja in grize jih vest. Ta jih preganja, a jo hočejo zadušiti. V ospredje prihaja nov rod, ki ne verjame več lažem, ampak išče resnico, ki pa ni resnica zmagovalcev ovita v lastno hvalo, ampak resnica krutega realnega življenja. Čas ji pomaga, da pride na svetlo. Čas je resnica in tudi iskrenih izpovedi. Mlade generacije znajo prisluhniti, brati in razumeti na svoj način. Vzele si bodo čas, da se soočijo in spogledajo z resnicami. Če ne danes pa jutri, ali pojutrišnjem (Jaca Ribnikar, istotam). Dogodki med revolucijo se bodo vedno našli opisani v knjigah obeh nekdanj bojajočih se taborov. Z vse večjo korajžo, a tudi čutom odgovornosti se bo to dogajalo tedaj, ko bo prestopila prag večnosti generacija zmagovalcev in tistih, ki se spominjajo njihove oholosti. Vzporedno prestopa prag večnosti tudi generacija premaganih, ki je šla z bolečino in gnevom na tuje ter se ji zadane rane niso mogle zaceliti.

Revolucionarji so dogodke med revolucijo zapisali v številnih spisih, slovenski knjižni trg so prenapolnili s samohvalo, polresnicami ali lažjo. Razsodni mladi rod je začel misliti, čemu toliko samohvale, čemu toliko sovraštva in besa, začel je dvomiti v pristnost ponujane resnice. Ko mu je omogočeno, da na ta ali oni način pogleda za kulise, odkrije, da se zadaj skriva bratomor, krvave roke namišljenih zmagovalcev, ki niso trpeli

niti spoštovali osnovne človekove pravice do lastnega mišljenja in odločanja za skupno dobro.

Protirevolucija zaostaja precej daleč z zapisi svoje resnice in opisi dogodkov med revolucijo. Dosedaj še ni zmogla ali znala zbrati moči in sredstev, da bi izdala obširen tekst o dogodkih med drugo svetovno vojno na slovenski zemlji. Samo nekateri posamezniki so čutili potrebo zbirati gradivo, ga zapisati in ohraniti za bodočnost. Aktivni udeleženci protirevolucije odhajajo v večnost ne da bi zapustili zapisane svoje doživljaje in dogodke, pri katerih so sodelovali. Marsikatera resnica lega z njimi v grob, za kar ostaja osiromašena ne samo sedanost ampak predvsem bodočnost. Vsled tega bodo razpoložljivi viri za mlade na tujem omejeni in se bodo morale mlade generacije zelo truditi, da se dokopljejo do objektivne resnice. Morda pa bo po sili lastne moči ob pravem času sama postala luč vsem, ki bodo iskali v megli ali temi. Njena luč je močna kot svetloba sonca.

ETČE BI DED NAŠ NE GREŠIL ...

(Brižinski spomeniki X. stoletja)

Mlade generacije doma v Sloveniji že iščejo resnico in jo bodo, dokler je ne najdejo, ker ne morejo razumeti sprtosti v narodnem občestvu. In če iskreno iščejo resnico, iščejo tudi spravo med sprtimi. V stalnem sovraštvu duševno zdravemu in normalnemu človeku ni mogoče živeti. Človek, ki je zakovan v maščevalnost in sovraštvo še ni svoboden (Vedno znova smo na začetku, Družina, št. 20, 19. 5. 1985.).

Spor je posledica človekove k slabemu nagnjene narave, za kristjana madež, ki izhaja iz izvirnega greha. Prvi človek se je sprl z Očetom Stvarnikom, Sin je s trpljenjem dosegel spravo. Vsak normalen človek, posebej še kristjan, išče v svoji vesti spravo z Bogom. Na ta ali oni način jo išče in potrebuje tudi neveren. Toda sprava ni mogoča, če se prej ne spraviš s človekom s katerim si sprt. In potreba po spravi je v slovenskem narodnem življenju postala nujnost. Brez nje ni zdrave in normalne slovenske bodočnosti.

Toda beseda sprava je ogorčenje, strah in trepet v vrstah revolucionarjev in protirevolucionarjev. Nekdanji revolucionarji kričijo v kolikor jim dajo pljuča, da z narodnimi izdajalci ni mogoča nobena sprava. Zaslepljeni so od sovraštva. To hočejo prenesti na mlade. Ob 40. obletnici konca druge svetovne vojne je to očitno stopilo na površje. Slovenska pokrajinska škofovska konferenca je čutila za potrebno, da izjavi: „Ob različnih in nasprotujočih si sodbah o preteklosti pričakujemo in upravičeno zahtevamo nepristransko in čimbolj popolno osvetlitev dogodkov. Odklanjamo črno-bela prikazovanja s katere koli strani. Kristusova beseda „Resnica vas bo osvobodila“ (Jn 8. 32) velja tudi za presojanje preteklosti. Vemo pa tudi, da so zgodovinske ocene nepopolne in začasne. V tej luči razumemo evangeljsko

svarilo „Ne sodite, da ne boste sojeni“ (Mt. 7, 1). Po našem krščanskem prepričanju je sodba o ljudeh in zgodovinskih dogodkov pridržana Bogu.“ (Ob 40-letnici konca vojne. Beseda Slovenske škofovske konference, Družina št. 19, 12. 5. 1985).

Mladi doma v Sloveniji iščejo spravo. Spomenka Hribar, Matevž Krivic in drugi na ta ali na oni način iščejo spravo. To razberemo iz različnih publikacij, večina pa to željo nosi v svojih srcih in je ne upajo ali ne morejo javno pokazati. Slovenija že danes, bolj pa jutri potrebuje miru, predvsem v dušah in srcih. „A če hočeš mir doseči, moraš najprej ustaviti sovraštvo. V vsakem primeru mora biti roka iztegnjena z obeh strani, sicer obstoja nenehno prazna dlan majhnih in tistih, ki dobro mislijo“ (Bogdan Pogačnik v Književnih listih, Delo 9. 5. 1985, citira Družina 19. 5. 1985).

Tudi v emigraciji, med katero se vedno bolj krčijo vrste udeležencev v protirevoluciji, se sliši mnenje in tudi odločen odklon, da sprava z vladajočimi doma in ostalimi revolucionarji ni mogoča. Obenem pa je viden trud, da bi se lastno trpljenje na tujem in gnev do režima, ki vlada v domovini, prenesel na mlade. V tem smislu je večkrat usmerjeno podajanje zgodovine dogodkov, le Cerkev opozarja na potrebo odpuščanja in sprave.

Vprašanje sprave je vedno bolj pogosto tudi kot predmet razpravljanja med emigracijo. Samo en primer: „z naše strani vidimo čimdalje bolj, da o spravi ne more biti govora, ker bi bil težak pljunek na mrtve“ (Tone Brulc, O vprašanju narodne sprave, Meddobje 3-4, 1984, str. 269). V nadaljevanju izgleda, da hoče to trditev omiliti, a je končno ne zanika. Priznava, da so mrtvi bili na obeh straneh: „Brez dvoma, da so se zagrešile velike napake, tako na eni kot na drugi strani, bila so osebna razpravljanja in zločini, vendar dejstva, da so komunisti pobili 12.000 razoroženih domobrancev... (Tone Brulc, istotam, str. 266). Pri tem pribije, da nobena stran ni brez krivde. Razlika bi bila samo v kvantiteti in kvaliteti krivde. Ne samo ena stran, to je protirevolucionarna, ampak tudi komunistična ima kaj odpustiti. In odpustiti je herojsko dejanje. Papež Janez Pavel II. je javno odpustil napadalcu, ki mu je stregel po življenju in ga obiskal v ječi.

Dokler kristjani molimo v veroizpovedi „verujem v odpuščanje grehov“ ne morem trditi, da je sprava nemogoča. Kristus je odrešenik za vse grehe preteklosti, sedanjosti in bodočnosti, če se jih je grešnik kesal, se kesa ali se bo kesal. Pri tem razpravljanju se moramo tudi vprašati, kdo pa ima dostop v notranjost sočloveka in ve, da se ni kesal, se ne kesa in se ne bo kesal? Samo Bog. In Njegove sodbe niso naše, vsakega bo sodil po njegovi vesti, vsi ljudje brez izjeme pa potrebujemo poleg Njegove Pravice in Ljubezni še posebej veliko Usmiljenja. Sprava je mogoča, a ni hotena z nobene strani. Končno to ni važno. Kot vemo vsi zemljani, „da dolgost življenja je kratka“.

bodo tekom let oboji, ki sedaj spravo odklanjajo, stopili pred Sodnika, spoznali svojo življenjsko realnost in prejeli plačilo. Takrat bodo rodovi, ki bodo živeli na slovenski zemlji in na tujem kot zavedni Slovenci spoznali, da je sprava mogoča in bo nastopilo obdobje resničnega sožitja, kot so to želeli vrnjeni in umorjeni, „da v slogi bratski hvali naj Boga vsa Slovenija“. Za kristjane, temeljni evangeljski kategoriji odpuščanje in sprave ne poznata nobenih časovnih omejitev (Vedno znova smo na začetku, Naš komentar, Družina št. 20, 19. 5. 1985, str. 3). Sicer bi v tem pogledu tudi v emigraciji bilo potrebno slišati besedo teologov in moralistov. Razmere in čas naravnost izživajo. Kot že rečeno, v stalnem sovraštvu ni mogoče živeti, še manj pa med brati iste krvi, ne glede na kraj, kjer se nahajajo.

SPRAVA, PREDPOGOJ ZDRAVE SLOVENSKE BODOČNOSTI

Za spravo je potrebna trdna hrbtenica, pokončna hoja in moralno močna, zdrava osebnost. Največje junaštvo je znati odpustiti bližnjemu, čeprav je morda največji sovražnik. Zgodovina nam nudi mnogo takih zgledov. (Npr. kronika reda Mercedarjev).

Ob 40. obletnici konca druge svetovne vojne so tudi slovenski škofje zapisali, da „naš pogled ne sme biti uprt samo v preteklost, temveč hkrati in še bolj v prihodnost. To pomeni, da nam ne gre za medsebojno obračunavanje, temveč za prizadevanje za človeka vredno sožitje in sodelovanje. Le če se osvobodimo bremen preteklosti, sovraštva in maščevalnosti, ki obtežujejo naše medsebojne odnose in skušamo preseči hudo, krivično in slabo z medsebojnim odpuščanjem in spravo, se nam odkriva pot v boljšo prihodnost. Odpuščanje in sprava sta tako temeljni evangeljski zahtevi, da se jima kristjan ne more odreči. Drugače bi bili nezvesti božjemu Učeniku in poslanstvu, ki nam ga je izročil. V tem duhu škofje v službi Cerkve na Slovenskem in v dobro vsega slovenskega naroda podpiramo vse plemenite težnje po osebni in narodni pomiritvi in sožitju. Mladi nikakor ne smejo dobiti dediščine starih sovraštev, temveč pristne etične vrednote, ki utrjujejo upanje v boljšo prihodnost... Prihodnosti ne moremo graditi na stalnih medsebojnih očitkih, krivici in sovraštvu, temveč na pravičnosti in ljubezni“ (Ob 40-letnici konca vojne. Beseda Slovenske škofovske konference, Družina št. 19, 12. 5. 1985).

To potrebo mladi v domovini čutijo, jo na različne načine in ob prilikah izpričujejo. Odklanjajo hipoteko sovraštva na bodočnost, ki jim bo dana živeti. Ta bo gotovo drugačna kot si jo pa zamišljajo revolucionarji. Hočejo drugačno družbo. „Današnja mlada generacija v naši družbi doživlja pravi konflikt v svoji družbeni in politični stabilizaciji. Od tod tudi njen konfliktivni odnos do obstoječega družbenega življenja, ki se najizraziteje kaže v eksplicitno politični sferi, v specifičnem sistemu vrednot in splošno-etičnem odnosu do politike (Danica Fink

Hafner, Mladi v družbi (oziroma v konfliktu), (Naši razgledi št. 1, 1986, str. 5-6). To oblastniki čutijo in kar neradi priznajo, da mladina ni „naša“ ampak „svoja“, hoče hoditi lastna pota. Tudi protirevolucija, predvsem v tujini, ne more prenesti svojih stališč na mlade, ki usmerjajo korake v bodočnost in prevzemajo vodstvo ustanov, ki jih je organizirala. Eden izmed teh mladih je na obronku domovine, na pragu matične Slovenije izpovedal: „Tako danes opažamo, kako se v matični domovini vedno bolj uveljavlja prepričanje, da ni nobena stvar tako črna oz. tako bela kot so jo nekoč prikazovali. Upamo, da bomo tako eni kot drugi prej ali slej prišli do nekih stičnih točk, da se bo spor poravnal, da bo lahko vsak poravnal svoje napake in prišel do tega, da smo vsi Slovenci in si lahko pomagamo na različne načine. Ne eni ne drugi ne moremo brez ostalih. Med mojimi sovrstniki si nekateri bolj prizadevajo za to, da pomagajo drugim ostati Slovenci, in zato manj sledijo dogajanju doma. Kljub temu pa lahko rečem, da je recimo ime Spomenke Hribar vsem dobro poznano“ (Pogovor z mladim Slovincem iz Argentine, Rast 26, Mladika št. 8, 1985).

Mladi si ne želijo samo sprave doma, ampak povezavo vseh Slovencev raztresenih po svetu. Ta povezava mora biti drugačna kot si jo v naših dneh zamišlja vladajoči režim, to je brez vohunstva, infiltracije, vsiljevanja marksistične ideologije. In v tem pogledu je mladi Slovenec izrekel željo za bodočnost da: „želi povezavo vseh Slovencev, ki živijo po svetu, ki pa naj ima oporo v celem narodu. Tako nekako, kot ima ena Nemčija po vsem svetu svoja društva, svoje tvrdke, preko katerih se človek drži svojega naroda. Če sodim po tem, kar se danes govori in piše v Sloveniji, lahko upam, da bo do tega prišlo. Sicer pa ima tudi vsaka stvar svoj čas“ (Pogovor z mladim Slovincem iz Argentine, istotam).

Tudi protirevolucija v emigraciji ne more reči, da so mladi „naši“, ampak za en del, da so „svoji“, niso „njihovi“, precej jih je pa „tujih“. Ti so se oddaljili od skupnosti, težko izrečejo slovensko besedo, še manj pa preberejo slovenski časopis ali revijo. Tudi občasni nastopi in ples v narodni noši ali pevskem zboru tega ne spremeni. Starši so zanemarili narodno vzgojo, mogoče jih skupnost ni dovolj podpirala ter jih je s svojimi opustitvami ali morda brezbriznostjo porivala v tuje okolje in asimilacijo.

Mlade generacije, potomci revolucionarjev in protirevolucionarjev, ki niso okuženi s sovraštvom in maščevalnostjo ter iščejo slovensko pot v svobodo, so v svojih srcih spravo že dosegli. Ne morejo je še uresničiti, ker ima „vsaka stvar svoj čas“. In ta čas še ni prišel. V njihovih srcih je zaželeni Obelisk sprave na častnem mestu. Zanj je večina Slovencev. Niso sanje, ker „Obelisk namreč že stoji. Ni ga sicer videti, ker je postavljen v tišini slovenskih src in humane etike. Nobena sila ga ne more odstraniti in poškodovati ali onečastiti; nobena

sila ne more prepričati, da se ob njem zbirajo misli, molitve in tudi načrti. Nevidni obelisk ima čudežno moč: ob njem se ustvarja sprava, ki je že dolga leta tlela v slovenski zavesti, pa ni imela idealnega žarišča ob katerem bi se zgostila in izkristalizirala. Zdjaj ga ima" (Pod črto, Mladika št. 8, 1985, str. 108). Ta obelisk je začela graditi, ga gradi in ga bo gradila ljubezen. In to je poročstvo, da se bodo uresničile želje umetnika slovenske besede Prešerna izražene v Zdravljici:

„Edinost, sreča, sprava
k nam naj nazaj se vrnejo,
otrok, kar ima Slava,
vsi naj si v roke sežejo ...“

Iz povedanega je razvidno, da sta sprava in mirna bodočnost slovenskega naroda odvisna od npravne obnove slovenskega človeka. Za krščene in verne to pomeni, da se vrnejo k virom večne Resnice, k dejavnemu in praktičnemu krščanstvu, za neverno pa, da se vrnejo k spoštovanju naravnega zakona človeške eksistence, ki je zapisal v srce vsakega človeškega bitja delaj dobro in varuj se hudega, kar ne želiš, da bi bližnji tebi storil, tudi ti ne stori bližnjemu.

SAMOSTOJNA DRŽAVA, DRUGI TEMELJ BODOČNOSTI

Po spravi in npravni obnovi vodi slovenska pot k ustanovitvi lastne slovenske države. To je naravna pravica vsakega naroda, tudi slovenskega in se ji v naših dneh še posebej ne more odreči. Je zgodovinska naloga sedanjih in bodočih rodov, da delajo za njeno ustanovitev.

Z ustanovitvijo lastne države, se ne zanika preteklosti niti obsoja prednikov, nosilcev funkcij v ustanovah slovenskega družbenega, posebej še političnega življenja. Dolžni smo verjeti, da so se v okoliščinah, v katerih so živeli, vedno trudili izvršiti svojo dolžnost.

Generacija leta 1848. je postavila idejo Združene Slovenije, a v danih okoliščinah ni mogla nakazati poti, kako to idejo uresničiti, ker so bile verige avstro-ogrsko monarhije premočne. Toda ideja ni zamrla. Klila je v slovenskih srcih, večkrat vzplamtela, potem pa zopet ponehala. Po sedemdesetih letih je zopet vzplamtela in generacija, ki je vodila politično življenje, je bila prepričana, da slovenska pot izpod avstro-ogrsko monarhije zaenkrat te ideje ne more uresničiti, da realnost priporoča združitve z drugimi slovanskimi narodi na jugovzhodu. Živeli so najbrže v veri, da slovenski narod v lastni državi ne bi mogel vzdržati pritiska iz severa, severovzhoda in zahoda. Ob koncu prve svetovne vojne, točno 29. oktobra 1918. so po razpadu premagane monarhije idejo povezave z slovanskim jugom uresničili, a ne na način in s pravicami kot so želeli. Na mesto prejšnjih je nastopila doba novih preizkušenj in težav. Nastala državna skupnost kljub vsem težavam

ni mogla zavreti kulturnega razvoja, postavila pa je močne ovire gospodarskemu in tvarnemu razvoju. Kljub temu se je to stanje skušalo opravičiti z varnostjo mejá češ, da jih Slovenija ni zmožna sama braniti v primeru potrebe, niti ni zmožna samostojnega gospodarskega življenja.

V hladnih aprilskih dneh 1941. se je pokazalo, da obstoječa državna skupnost ni bila sposobna izpolniti mišljenega jamstva in je prepustila Slovenijo razkosanju. Kljub izkušnjam iz preteklosti so si bili revolucionarji in protirevolucionarji edini, da se po končani vojni obnovi predvojna državna skupnost, a v različni obliki oziroma pogoji. Komunisti so jo napovedali kot satelita Sovjetske zveze, protirevolucionarji pa kot del federativno urejene kraljevine. Razlogi so bili isti kot leta 1918. in si niso upali nastopiti lastne poti v samostojno državno življenje.

Razlogi vodilnih politikov v protirevoluciji niso prepričali gotovega dela mlade inteligence, ki jo je vodil profesor in duhovnik Lambert Ehrlich. Ta skupnost je zagovarjala cilj samostojne slovenske države vključene v širšo skupnost držav po imenom Intermarium. Po končani vojni leta 1945. že v emigraciji se je zamisel te povezave opustila. Vztraja se pa že skozi štirideset let na ustanovitvi lastne samostojne slovenske države. Ta vztrajnost je veliko pripomogla, da je mlajša generacija SLS v emigraciji, prevzela to idejo in jo vključila v svoj program.

Misel slovenske bodočnosti izven jugoslovanske državne skupnosti ni bila spočeta samo v Sloveniji, ampak tudi v vodstvu takratne svetovne politike. Sava Kosanovič, minister kraljeve vlade v emigraciji v svojih spominih piše, „da je bila Jugoslavija obsojena na smrt. Churchill, Roosevelt in Stalin so težili k razbitju Jugoslavije“. Po Kosanoviču je britanska (Churchillova) politika od 1939 – 1945. hotela popraviti napake Versaillesa in doseči teritorialno delitev Jugoslavije in sicer tako, da se v britanski interesni sferi formira državna skupnost Podonavske federacije katoliških držav, ki bi vključevala Slovenijo in Hrvaško. Ta politika je posledica znanega moskovskega dogovora med Churchillom in Stalinom o delitvi interesnih sfer v Jugoslaviji v razmerju „fifty-fifty“. Za ta dogovor se navaja datum 9. 10. 1944. (Navaja Iztok Simoniti, „Vsi“ so bili proti obnovitvi Jugoslavije, Naši razgledi 27. 12. 1985., str. 749).

Nekateri povdarjajo, da z ustanovitvijo lastne države postane mo Slovenci državni narod. Najbrže gre za nesporazum. Narod se ne spremeni v državo. Država da samo politično življenje narodu, a mora spoštovati njegove naravne pravice (Jacques Maritain, *El hombre y el estado*, španski prevod, Editorial Kraft, Buenos Aires, str. 21).

Narod je občestvo, to je skupnost ljudi, ki jih vežejo duhovne vrednote, miselnost in izročilo. Je etično družbena skupnost oseb, ki jih veže pripadnost isti krvi po rojstvu, družinski tra-

diciji, kulturi, družbeni formaciji, zgodovini, trpljenju, pričakovanjem in hrepenenju in tudi razočaranju... Kot etična skupnost oseb se vedno bolj zaveda, da sestavlja skupnost, nezavestno duhovno povezanost, z lastno individualnostjo, voljo ter vztrajnostjo živeti skozi čas. Zavedajo se, kako so se oblikovali skozi zgodovino, se spoštujejo in ljubijo (Jacques Maritain, istotam, str. 17-18).

Država je popolna politična družba, katere naloga je vzdrževanje reda, upravljanje skupnih zadev in skrb za skupno dobro. Torej ni skupnost oseb, ampak skupnost ustanov, ki so potrebne za njen obstoj in delo. Zato je produkt človekovega razuma, umetnost upravljanja skupnih zadev v okviru ustavnih in drugih zakonskih predpisov (Jacques Maritain, istotam, str. 25-26).

Povojno obdobje štiridesetih let nam dokazuje, da je Slovenija kot država zmožna samostojnega življenja. Za to ni najbolj važna številčnost, ampak kvaliteta, moralna raven njenih prebivalcev. Slovenski narod ima te kvalitete, je sposoben jih ohraniti in stalno dopolnjevati primerno zahtevam časa in dobe. S svojo kulturo je na ravni evropskih narodov, pripada zapadno evropskemu kulturnemu in zgodovinskemu prostoru. Zmožen je samostojnega, lastnega gospodarskega življenja in se vključiti v mednarodno delitev dela. Čeprav dosedaj Slovenci nismo navajeni avtonomno odločati in vladati v lastni državi, ne potrebujemo pokroviteljstva in varuštva.

Največja naloga Slovencev v naših dneh je, da se pripravijo na ustanovitev lastne države. To velja za mlade generacije v osrednji Sloveniji, v zamejstvu in emigraciji. Če so se vsi Hrvati, ne glede na strankarsko opredelitev odločili, da ko pride čas, se ločijo od sedanje jugoslovanske skupnosti, potem ta ni več mogoča in zmožna življenja. To je tudi poleg lastne zavestne odločitve eden izmed važnih vzrokov, da se morajo vse slovenske demokratične stranke povezati in zediniti na skupnem programu ter pripraviti vse potrebno, da ob odločilni uri ne pride do presenečenj ali nesreče.

Ločitev mora biti prijateljska, brez sovraštva in prepirov. Ne sme se prezreti potrebe medsebojnega sodelovanja v bodočnosti. Pozabiti se mora na morebitne bridke trenutke, ohraniti pa v spominu vse dobro in plemenito, katerega tudi ni manjkalo. Slovenci moramo biti enako hvaležni hrvaškemu in srbskemu ljudstvu za bratski sprejem in pomoč, ki so jo nudili našim rojakom med drugo svetovno vojno, ko so jih nacisti pregnali iz rodne zemlje. V tej zavesti se mora misliti tudi na družbeno ureditev slovenske države.

NEKAJ MISLI O BODOČI SLOVENSKI DRUŽBENI UREDITVI

že od prvega katoliškega shoda naprej leta 1892. tudi krščanski Slovenci prizadeto iščejo primerne ureditve lastnega družbe-

nega življenja. Pred tem socialistični organizatorji industrijskega delavstva niso mogli zaorati na globoko, ker niso zajeli vsega delavstva, ki je bilo v manjšini, niti niso svojega dela prilagodili psihološkemu razpoloženju slovenskega človeka, ki je stopal ponovno v obdobje narodnega prebujenja in ga proletarski internacionalizem ni prepričal. Uspelo jim je ustanoviti postojanke v glavnih industrijskih središčih, izdajati borbena glasila, a so se umaknili v ozadje ob nastopu krščanskega gibanja, ki ni zajelo samo industrijskega delavstva, ampak tudi kmete in obrtnike. Pod vodstvom Janeza E. Kreka, je ta krščanski družbeni pokret izredno napredoval, zavrta ga je le prva svetovna vojna.

Med vojnama, 1918–1941, je krščansko družbeno gibanje obnovilo svojo aktivnost sledeč družbenim tokovom zapadne Evrope, a se ni moglo izogniti vplivu in infiltraciji, ki je prihajala v naše kraje kot odmev boljševeške revolucije in tudi njenih odtenkov v zapadni Evropi. Ta odmev je našel najbolj ugodno področje v socialističnih sindikatih, potem v krščanskem, bolj malo pa v liberalnem taboru, ker med delavstvom ni imel številnih pripadnikov.

Nihče ne more zanikati, da smo Slovenci vedno hoteli živeti v demokratični družbeni ureditvi. To nam priča Kocljeva panonska kneževina, Karantanija in volitve njenega vojvode, čigar način izvolitve je služil za zgled ameriškega predsedniku T. Jeffersonu (J. Felicijan, *The Genesis of the Contractual Theory and the Instalation of the Dukes of Carinthia*, Celovec, 1967). Tudi bodoča mora biti demokratična.

Vprašanje demokracije je eno zelo perečih v naši dobi. Mnogi jo razlagajo sebi v korist, čeprav so njihovo mišljenje, ideje in življenjska realnost, ki jo ustvarjajo, daleč od nje. Demokracija je samo ena, ali je pa ni.

V življenjski realnosti se ponuja več vzorcev demokratičnega življenja. Nekatere že preizkušajo daljšo dobo. Noben od njih ne daje polnega zadovoljstva, zato se raziskovanja med teoretičnimi mnenji in praktičnimi poskusi še vedno nadaljujejo. Dolžnost kristjanov je, da se udeležujejo teh raziskav ter urejanja življenja politične družbe. Človek kot družbeno bitje gradi svojo prihodnost v več posameznih skupnostih, ki nujno potrebujejo za svojo dopolnitev in nadaljni razvoj širšo družbo vseobsežnega značaja, to je politično družbo. V to razširjeno družbo mora biti vključeno vsako prizadevanje posameznih oseb, da prispevajo k skupni blaginji (Pavel VI. v *Octogesima advenians*, slovenski prevod).

Pri tem pa ima velik pomen vzgoja za življenje v družbi, ki poleg posredovanja znanja o pravicah slehernega človeka opozarja na to, kar je s pravicami nujno povezano: poznanje medsebojnih dolžnosti. Zavest in prevzemanje dolžnosti sta močno odvisni od premagovanja samega sebe, od sprejemanja bremen

In načinov, ki posameznikom in posebnim skupinam določajo meje svobode (Pavel VI., istotam).

Demokratičen družbeni red je pluralističen, v katerem morajo priti do izraza različna mnenja, ideje in pogledi. Toda to ne pomeni anarhije. Demokratična oblast v državi mora imeti moč, da vlada z resnično dejansko oblastjo. Spoštovati pa mora absolutni vir bitij in ciljev (Pij XII. v božičnem nagovoru o demokraciji leta 1944).

Slovenija mora biti zgled demokratične pluralistične države. Do izraza morajo priti vse ideje in programi političnih strank ter organizacij v okviru zakonskih predpisov. V ta pluralizem mora biti vključena tudi Zveza komunistov ali njena idejna naslednica. Napake preteklosti iz prve Jugoslavije, ko je bila izključena iz političnega življenja KPS in povojne dobe, ko je komunistična diktatura zatrla vse demokratične stranke, se ne smejo ponoviti. Ideje se ne premagajo z zatiranjem, ampak s svobodnim razpravljanjem in nesebičnim delom za skupno dobro. Če bodo demokratične stranke znale složno graditi družbo svobodnih ljudi, skrbeti za skupno dobro vseh, bo Zveza komunistov izgubila možnosti za svoje delovanje, priložnosti ter vzroke za konspiracije in izgrede.

Temelj demokratično urejene družbe je zdrava družina. Duhovno in moralno zdravje posameznika, človeške in krščanske skupnosti je globoko povezano s srečnim stanjem zakonske in družinske skupnosti (Koncilska konstitucija *Gaudium et spes*, slovenski prevod, tč. 57). Zato se mora spoštovati neločljivost zakona in svetost družine. Le taka družina bo spoštovala življenje še nerojenih in skrbela tudi za biološko rast ter urejen demografski razvoj.

Družina je šola za bogatitev človečnosti. Kristjani, ki oblikujejo sedanji čas in znajo razlikovati to, kar je večnega od spremenljivih oblik, naj vrednote zakona in družine vneta pospešujejo tako s pričevanjem svojega lastnega življenja, kakor tudi s složno dejavnostjo skupaj z ljudmi dobre volje; tako bodo odstranjevali težave in skrbeli za potrebe družine ter ji zagotovili tudi ugodnosti, ki ustrezajo novim časom (*Gaudium et spes*, tč. 63).

Ne sme se pozabiti, da v načrtu Boga Stvarnika in Odrešnika najde družina ne le svojo „identiteto“, se pravi to kar je, temveč tudi svoje „poslanstvo“, to kar mora in more „storiti“. Bog kliče družino, da v zgodovini izpolnjuje naloge, ki izvirajo iz njenega lastnega bistva in sodijo v njeno dinamiko in bivanjski razvoj. Vsaka družina odkriva in najde sama v sebi poziv, ki ga ni mogoče preslišati in ki hkrati označuje njeno dostojanstvo in odgovornost: Družina „postani“ to kar „si“ (Janez Pavel II. v apostolskem pismu *Familiaris consortio*, slovenski prevod, tč. 17).

Za družino je torej nujno, da se napoti nazaj k „začetku“ stvariteljskega božjega dejanja, če se hoče spoznati in uresničiti

v skladu z notranjo resnico svojega bistva in svoje zgodovinske dejavnosti. In ker je družina po božjem načrtu ustanovljena kot „globoka skupnost življenja in ljubezni“, je njeno poslanstvo v tem, da postaja vedno bolj, kar se pravi resnična skupnost življenja in ljubezni (Janez Pavel II., istotam, tč. 17). Družina je prva vzgojna ustanova, prva šola, prvo kulturno središče in temelj narodne kulture. Le v družini vzgojen in oblikovan človek vstopa v družbeno življenje.

Človek oblikuje družbeno življenje, je nosilec funkcij njenih ustanov. On jim nakaže smer delovanja, jih vodi, so takšne kot je on, ker jih oblikuje z dejanji in opustitvami. Ta človek ni angel, ima kreposti in napake, je skrivnost. Ne pozna sebe, a drugi trdijo, da ga poznajo do kosti. V njem soobstoja, jo kontradikcije in harmonije. Nezadovoljen je s samim seboj, z bližnjim, nerga, vendar se spočije le v ljubezni. Neredkokrat je slabič, a istočasno tudi močan. Ob padcih se pobere in gre naprej. Zaveda se, da razum ne zmore vsega, a kljub temu hoče vse vedeti, poznati in imeti. Ni zadovoljen, da je človek, a ne po lastni volji je krona stvarstva (Giorgio Gannini, *L'uomo, Libertas in veritate*, Roma 1945).

Človek je žival, ki misli, je zapisal Pascal, neznanka, pravi Carrel. Ustvarja kulturo in civilizacijo, se bori za svobodo, a je tudi tiran in uničevalec. V življenju pogosto pridejo trenutki, ko hoče poznati svojo realnost in si v globinah biti in duše postavlja vprašanje: zakaj sem ustvarjen, odkod sem, kdo sem, kaj je moje poslanstvo na svetu, kje je končni pristan. Vest ga opominja, večkrat ne pusti tudi spati, zakaj je slabič in ne dober, zakaj preklinja in sovraži, zakaj je nevoščljiv, zakaj pozablja na ljubezen (Giorgio Giannini, istotam).

Človeka z vstopom v družbeno življenje najprej oblikujejo duhovne, kulturne vrednote. K sami človeški osebi spada, da se do prave in popolne človečnosti povzpne samo po kulturi, to je z gojitvijo in razvijanjem naravnih dobrin in vrednot. Kjerkoli gre za človeško življenje, povsod tam se kultura in narava najtesneje povezujeta (*Gaudium et spes*, slovenski prevod, tč. 53).

S pomočjo kulture se človek spopolnjuje in razvija svoje duševne in telesne sposobnosti. Z znanjem in delom hoče svet podvreči svoji volji, a se mora zavedati, da je pravica omejena in mora paziti, da ne uniči okolja in naravnih zakladov, ki niso samo last sedanjih generacij, ampak tudi bodočih. Z napredkom v nravnem življenju, kar je predpogoj za preosnovo ustanov, postaja življenje bolj vredno človeka. Svoje znanje, izkušnje posreduje tudi drugim in tako ohranja v svojih delih velike duhovne zaklade in napore ter služi napredku mnogih, v blagoslov vsega človeštva (*Gaudium et spes*, istotam). Tem vzvišenim ciljem kulture in duhovnega bogastva morajo služiti vse ustanove izobraževanja, od najnižje do najvišje stopnje, enako tudi druge ustanove kulturnega življenja.

Človek si mora na svojem življenjskem potovanju prizadevati za izobrazbo v kolikor mu je to mogoče, prvenstveno se pa mora truditi za kulturo in bogastvo duha. Le duhovno obogaten človek zmore nesebično delo, da se z vsemi ljudmi dobre volje trudi za graditev boljše družbe in sveta. Če sta kultura in izobrazba tako pojmovani, dobivata svoje odlično mesto v človekovi poklicanosti.

Duhovno izoblikovan, kulturno bogat in poklicno usposobljen človek lahko uspešno sodeluje v gospodarskem in ostalem družbenem življenju. Gospodarstvo bo uspešno, če bo postavljeno v službo človeka. Spoštovati in pospeševati mora dostojanstvo človeške osebe in njeno celotno poklicanost za dobro vse družbe. Ne sme izgubiti iz vidika, da je človek začetnik, središče in cilj vsega gospodarskega življenja (*Gaudium et spes*, tč. 63).

Izhajajoč iz teh načel bo moralo slovensko gospodarstvo najprej urediti vprašanje lastništva proizvodjalnih sredstev in razlaščenih zemljiških posestev. Sedaj je vse to podržavljeno in vodeno po osebah brez čuta odgovornosti v službi vladajočega marksističnega režima. Iskanje rešitev in novih oblik lastništva mora izhajati iz tradicije slovenskega zadrugištva. Slovenska zgodovina se ni začela leta 1941. kot mislijo današnji oblastniki. Če pogledamo nazaj in dobro preštudiramo preteklost, zadrugištvo služi za zgled pri reformi in reorganizaciji sedanjega samoupravljanja, kar pomeni, opreti se na lastno pamet, lastne sile, lastne izkušnje, brez posnemanja tujih vzorcev.

Doseči se mora ravnovesje med vsemi panogami in aktivnostmi gospodarskega življenja. Vse se morajo razvijati harmonično v skladu s potrebami narodnega gospodarstva. Posebej dosedaj zapostavljenemu kmetijstvu se morajo nuditi vse možnosti za pospešen razvoj, mu vrniti potrebne delovne moči, ki so mu bile vzete z zvijačo ali prisilo. Na slovenski zemlji se mora pridelati dovolj hrane za vse prebivalce s presežkom za izvoz. Kot je potrebno najti ravnovesje med različnimi panogami gospodarstva, se mora doseči tudi med različnimi pokrajinami narodne skupnosti. Manj razvitim je potrebno nuditi pomoč, da dosežejo potrebno stopnjo razvitosti in tako nudijo prebivalcem človeka vredne življenjske pogoje.

Kot že rečeno je človek začetnik, središče in cilj gospodarskega in družbenega življenja. To mu mora služiti in pomagati, nikoli pa ovirati, k končnemu življenjskemu cilju. Človeško delo, ki se ukvarja z proizvodjanjem in izmenjavo dobrin ter izvrševanjem drugih gospodarskih storitev, je nekaj višjega kot ostale prvine gospodarskega življenja, ker le te imajo značaj orodja ali sredstva.

Delo, pa naj ga kdo opravlja na svojo roko ali pa najet od koga drugega, izhaja neposredno iz osebe, ki naravnim stvarnostim vtisne svoj pečat in jih podvrže svoji volji (*Gaudium et spes*, tč. 67). Je podlaga na kateri se snuje družinsko življenje, ki je naravna človekova pravica in poklicanost. Zato je

pogoj, ki omogoča ustanovitev družine, saj le ta zahteva sredstva za preživljanje, ki si jih človek vedno pridobiva z delom (Papež Janez Pavel II. v okrožnici Laborem exercens, slovenski prevod, tč. 10).

Ključni problem družbene etike v gospodarskem življenju je pravično plačilo za opravljeno delo. Pri sedanjem stanju ni nobene pomembnejše oblike, da se uveljavlja pravičnost med delavci in delodajalci, kakor prav plačevanje dela. Ne glede na to, če je to delo opravljeno v zasebnem lastništvu proizvajalnih sredstev ali v sistemu kjer je lastništvo podvrženo nekakšni „socializaciji“, se razmerje med delodajalcem in delavcem ureja na podlagi plače, s pravičnim povračilom za opravljeno delo. Pravičnost določenega družbeno-gospodarskega sistema pa moremo presojati po tem, kako v njem najde povračilo človeško delo. Tukaj pa se znova znajdemo pri osnovnem načelu družbeno-etičnega reda, namreč o načelu o skupni uporabi dobrin (Janez Pavel II., istotam, tč. 19).

Pravično povračilo za opravljeno delo pa ne določa razlika med ceno na tržišču in proizvajalnimi stroški, ampak potreba za dostojno vzdrževanje osebe in družine. Plača ali mezda mora biti družinska in kriti vse potrebe za normalno življenje. V pravični družbi mora biti zajamčena taka plača ali mezda vsem brez izjeme in šele potem pridejo v poštev razlike z ozirom na funkcijo, izobrazbo in vodstveno službo v gospodarskem življenju.

Pravična in zadostna plača za kritje življenjskih potreb je eden izmed glavnih pogojev spoštovanja človekovega dostojanstva v podjetju in družbi. Vendar s tem vprašanje dostojanstva še ni rešeno. Po ustvarjeni naravi človek težko prenaša podrejenost. V naši dobi je to resno psihološko vprašanje in ga družba mora upoštevati. V pridobitnih ustanovah se namreč združujejo osebe, svobodni in svojepravni, po božji podobi ustvarjeni ljudje. Zato je potrebno najti potrebne načine za dejavno soudeležbo vseh pri upravljanju podjetij. Pri tem pa je treba upoštevati različne naloge, ki jih ima vsak v podjetju, bodisi, da je to lastnik, delodajalec, tehnik, administrativni uslužbenci ali ročni delavci. Vedno pa mora ostati nedotaknjena enotnost delovnega vodstva (Gaudium et spes, tč. 68).

Ustanove za socialno skrbstvo so avtonomne enote subsidiarnega značaja. Pravično plačan delojemalec je dolžan sam skrbeti za svojo družino in sebe. V kolikor ne zmore in v kolikor so nekatere vrste socialnega zavarovanja vzajemnega značaja, le te dopolnjujejo njegova lastna prizadevanja in skrb. Tako se pri posamezniku in v skupnosti utrjuje čut odgovornosti obenem pa podpre svoboda osebnosti in ne da priložnosti za zlorabo ustanov družbenega skrbstva v morebitne politične namene.

Slovenija kot samostojna država se mora vključiti v mednarodno delitev dela. Za to je potrebna primerna gospodarska razvitost, znanstveno in tehnološko raziskovanje, nove iznajdbe,

inovatorstvo. Za vse to ima potrebne pogoje, mora jih pa znati izkoristiti pravilno, in ob pravem času, da ne bo zaostajala. Za razvojno preobrazbo gospodarstva pa ne zadostujejo samo misli posameznikov. Sodelovati mora vsa družba, vsak mora doprinesiti svoj delež (Lojze Sočan, Pot v gospodarsko razvitost, Ljubljana 1978). Razvitost pa ne sme biti sama sebi namen. Podrejena mora biti skupnemu dobremu danes in tudi bodočim rodovom.

Če Slovenci hočemo ostati kot narod v skupnosti narodov, moramo biti vedno moderni in napredni, mirni in strpni, toda odločni v zavesti, da smo otroci svoje zemlje, svojega naroda, da imamo svoje korenine v preteklosti, čeprav živimo v sedanjosti za prihodnost; iz take zavesti se rodi ponos, ki človeka varuje napačnega hlapčevstva, ponižnosti v razmerju do drugih narodov, se rodi zavest odgovornosti pred zgodovino, skrb za usodo domovine in naroda. (Zmaga Kumarjeva, navaja J. Z., Kaj snuje slavna Idrija, Družina št. 42, 1985, str. 13). V vseh okoliščinah in vsakem času moramo spoštovati zapoved ljubezni do bližnjega, tudi do sočloveka, čeprav se moti, odpovedati se maščevalnosti. Bodočim rodovom se naj vedno predaja vse kar je plemenito, napake pa naj bodo opozorilo in klic, da se nikdar več ne ponovijo.

TETRALOGIJA SLOVENIJE

Nagradni natečaj SKA za leto 1987 si želi v besede prelite jasnosti na temo: Povezava Treh Slovenij. Pričujoči esej sicer tvega s svojo štiridejansko Slovenijo naklonjenost razsojevalcev, a piscu teh vrstic se zdi važnejše od morebitne nagrade temeljno razčiščenje pojmov, zapletenih v povezavo samo treh Slovenij. Da se razumemo že v naslovu: tetralogija (iz tetra = štiri, in logos = beseda, govor) je starim Grkom pomenila predstavo v enoto povezanih štirih dram, treh izmed njih tragedij. G. von Wilpert-ov „Pojmovni slovar književnosti“ (Stuttgart 1979: Sachwörterbuch der Literatur v A. Kröner-jevi založbi) navaja tudi moderne ustvarjalce tetralogije: G. Hauptmann-a. E. G. Kolbenheyer-ja, Th. Mann-a (str. 823 sl.). Raba te besede v naslovu je nalična; osnova te naličnosti pa je v tem, da gre navsezadnje le za eno samo Slovenijo, ki jo na prizorišču svetovnega dogajanja predstavljajo ne tri, med seboj prostorno ločena občestva Slovencev, ampak – štiri. Osnova naličnosti predpostavlja prvotno stvarnost, ki jo primerjamo; oglejmo si to stvarnost tako, da jo bomo dojeli v luči tega, kar je tako, da ne more biti drugače, da se tako kar najbolj približamo resnici: „kadar pravilno razstavimo stvari v čisto prve bitne sestavine, je pomota v umevanju enostavno izključena“ je bil uvidel že Tomaž Akvinski (O resnici – De ver. – 1. 12).

Uvodnik celovške „Naše luči (februarja 1987) deli Slovence na tujem „v dve vrsti, v zdomce in izseljence. Glavna razlika med obema skupinama je v tem, da se je zdomec naselil v tujini le začasno, izseljenec za stalno. (Prim. Leksikon Cankarjeve založbe, Ljubljana 1973).“ Potem ugotavlja, da se vedno več „tistih, ki so prišli na tuje, z namenom da ostanejo zunaj le nekaj let, ... odloča, da ostanejo tukaj za zmeraj. Iz zdomcev postajajo izseljenci.“ Izseljence deli v ideološke (n. pr. oni v Angliji) in ekonomske (n. pr. oni pretežno v rudarskih revirjih Belgije, Holandske, Francije in Nemčije). Nadaljno razliko pa vidi le še v načinu bivanja z ozirom na čas: zdomci „se bodo končno le vrnili v domovino...“, izseljenci pa bodo ostali vedno na tujem“. Slovenci so; pravica pripadanja slovenskemu narodu vsebuje temu primerno odgovornost v tujini ali zgodovinsko poslanstvo; pri „zavestnem uresničevanju našega poslanstva v tujini gre predvsem za ohranjevanje in poglobljanje vere in kul-

ture... Seveda se oboje oplaja iz novih okolij in oboje tudi oplaja nova okolja. a v dobi nekaj rodov ne smejo slovenske korenine usahniti.“

Če bi pravkar navedeno razlikovanje tako držalo, kot ga na prvi pogled razumemo, bi zares lahko govorili le o treh Slovenijah kot predstavnicah tega, kar imenujemo slovenski narod; prvo Slovenijo bi predstavljala matična Slovenija, drugo Slovenijo bi tvorile strnjene slovenske manjšine na stičnih, a tuje-državnih ozemljih, izseljenci – tako ekonomski kot ideološki – pa bi dajali življenje tretji Sloveniji. Toda pojem takšne Tretje Slovenije je – pomota.

Najprej neke vrste opomba pod črto: zdomci ne tvorijo posebne vrste Slovenije, ker ostanejo tesno povezani z matično Slovenijo, v katero se nekega dne vrnejo, da v njej – kot to upa v primeru katoličanov ista „Naša luč“ – nadaljujejo „svoje krščansko in slovensko življenje“. Lahko pa se – in v zadnjem času dejansko – pridružijo v prenekaterem primeru izseljencem. Ali se pridružijo ekonomskim izseljencem, ki ostanejo – kot so bili kot zdomci – vsaj strpni do vladajoče komunistične ideologije doma? Ali pa se pridružijo ideološkim izseljencem? Med obema vrstama izseljencev je večja razlika kot jo daje slutiti zgoraj navedena razčlemba „Naše luči“ – razlika je tako velika, da utemeljuje ne le tretjo, ampak tudi nujno še četrto Slovenijo. Ekonomski izseljenec je prvenstveno gospodarsko motiviran Slovenec. O njem bi lahko rekli, kar je Robert Heilbroner rekel, ko je ugotavljal skupni duševni imenovalec pri gospodarstvenikih zadnjih dvesto let: „Politike odnosno miselnih tokov niso spregledovali; na vsakem zgodovinskem križišču so se srečavali z odločilnimi vlogami, ki sta jih igrala sila meča in moč peresa. Toda zanje je še večje važnosti moč denarnice.“ (Posvetni filozofi – *The Wordly Philosophers* – Življenje, časi in misli velikih gospodarstvenikov. Penguin 1980. str. 240.) Gospodarsko motiviran Slovenec-izseljenec ne poseblja nujno tkzv. „gospodarskega človeka“, kakor so bili opredelili klasični angleški gospodarstveniki človeka, ki se ozira edinole na osebni dobiček; cela vrsta gospodarsko pogojenih odločitev lahko izvira iz sveta negospodarskih vrednot, n. pr. družine ali kulture; vendar je nagib na zaslužek tako prevladujoč, da takšnega Slovenca ne moremo istovetiti z ideološkim izseljencem. Kot priden in pošten „človek dela“ zasluži priznanje vsakega resnega človeka: „že naši davni predniki,“ ugotavlja Fritz E. Schumacher, „so vedeli – in Tomaž Akvinski je to izrazil z besedami –, da namreč ni veselja v življenju, ki ne pozna veselja do dela. Ta resnica zasluži, da se zamislmo: vedeli so, da lenarjenje dela človeka žalostnega.“ (Delo kot vrednota – *Good Work* – Harper Colophon 1979, str. 118.) Ali kakor pravi švicar Conrad Biedermann: „Moderni človek je izgubil pravi smisel za delo, ne more ga pravilno vrednotiti. Družine in delovna mesta so polna nezadovoljnejšev – često zato, ker ljudje ne znajo več

ceniti ne lastnega ne tujega dela. In zakaj ga ne vrednotijo pravilno? Ne morejo videti, kaj delo je in kaj daje... Delo je prvi pogoj za ustvaritev civilizacije, blaginje in kulture.“ (O smislu dela – Vom Sinn der Arbeit –. Rex, Luzern 1944, str. 75 sl.) Prvenstveno – v določenih okoliščinah – gospodarsko motivirani slovenski izseljenec se še zmeraj lahko opredeli za to ali ono vrednoto odnosno sistem vrednot, v kolikor mu to delo dopušča; zmeraj je tudi zapleten v tiste tri oblike, v katerih se človeštvo zgodovinsko najočitneje udejstvuje: „v narodnost, državnost, in mednarodnost“ (Emile Callot: Sociološki eseji – Essais Sociologiques –. Gardet, Annecy, 1967, str. 228), vendar ga vse to ne dela ideološkega izseljenca.

Ideološki izseljenec je nekaj čisto drugega. Kot množičen pojav po Drugi svetovni vojni je nekaj novega v zgodovini Slovencev. Za takšen pojav je izraz „ideološki izseljenec“ površen: izseliti se pomeni več ali manj nenasilen izhod iz domovine; možno je, da se kdo izseli iz Slovenije, ker se ne strinja s politično linijo vladajoče KP, a kljub temu ostane prepričan komunist. Kogar imenuje zgoraj omenjeni uvodnik „Naše luči“ ideološkega izseljenca, bi bolje označili z izrazom „politični izgnanec“ odnosno „politična izgnanka“: zmaga komunistične revolucije leta 1945 v Sloveniji je tisočerim Slovencem vsilila beg v tujino, da se izognejo skoraj gotovi nasilni smrti, kot je doletela z zvijačo vrnjene in brez pravega sodnega postopka nasilno usmrčene tisočere domobrance. Edinstvenost teh ideoloških ali političnih izgnancev plastično katalogizira Andrej Fink takole (v tržaški Dragi 5. septembra 1987): „...izrabljajoč okvir Druge svetovne vojne /je/ marksizem-leninizem v najpristnejši verziji izrabil kritični trenutek, da je začel bratomorno socialno revolucijo, ki je ljudstvo ni potrebovalo, še manj želelo. Vsiljena mu je bila, in kar je najhuje, vsiljena s Slovincem najdražjo besedo svobode. S pretvezo osvobojenja se je sprožil najbolj okruten boj za oblast, kar jih pomni naša težka zgodovina. Turki so bili tujerodci, tako kot fevdalci, ki so kruto zatrli kmečke upore, a med revolucijo je z enako krutostjo postopal do Slovencev Slovenec. In to zgolj, da doseže oblast v službi mednarodne, še več, protinarodne ideologije. V Sloveniji leta 1940 ni bilo očitnih družbenih krivic... Kljub vsem pomanjkljivostim pa stanje še daleč ni opravičevalo prelivanje krvi, ki ga je spočela komunistična partija in to še posebej pri krvavečem poldrugem milijonskem narodu... Vse, kar je bilo izven partije in njene kontrole, je bilo proglašeno za izdajalsko, protinarodno, kolaboracionistično...“ (Svobodna Slov. 5. 11. 1987, str. 4.) Obenem istotam navaja Franceta Bučarja trditev, ki je izšla v 57. številki sedanje ljubljanske „Nove revije“, da sta bila boj „za narodno osvoboditev in socialna revolucija... dve povsem različni stvari. Ljudstvo v socialni revoluciji v pretežni, skoraj absolutni večini med NOB ni sodelovalo, saj take revolucije v tem smislu sploh ni bilo. Socialno revolucijo je izvajala KP šele po vojni... v razmerah ostrega nasilja in diktature... Ali

je (diktatura) potrebna, če se s tistim, kar naj bi uveljavila, strinja pretežna večina ljudi?" Na takšnih dejstvih sloni in gradi politična emigracija „in povezuje z nasiljem pretrgano slovensko pot k boljšemu jutri. Oklevetana in opljuvana, ranjena na telesu in čustvih, oddaljena in izruvana iz slovenske grude sicer prostovoljno, a pod silo najhujših razmer, neprestano izveduje svojo zvestobo načelom, ki so usmerjala ravnanje prvotnih njenih članov med državljansko vojno, in zvestobo programu, ki se je izoblikoval v času zdomstva. Po nagnjenju in prepričanju smo odločeni, da branimo in gojimo svobodo, kakor je zrasla iz krščanskega pojmovanja osebe in se izoblikovala v zahodno-evropskem parlamentarnem sistemu. Ta predragoceni dar narave posameznikom in skupnosti z ljubosumno čuječnostjo varujemo zase, tako kot ga spoštujemo pri vseh drugih. Prav zato, ker v domovini ni prave svobode, vztrajamo v zdomstvu, ker čutimo, da danes lahko domovino bolje ljubimo na tujih tleh pa svobodni.“ (Svobodna Slov. 12. 11., str. 4.)

Toliko besed za opredelitev ideološkega ali političnega izgnanstva ni odveč, ker odkriva edinstven značaj te slovenske skupnosti, ki ni omejena le na tovrstno slovensko-argentinsko občestvo.“ Posebno naša zdomska skupina, ki živi v svobodi,“ poudarja Fink, „z njo pa tudi mnogi Slovenci po svetu, in tudi doma se zavedamo, da izhajamo iz boja za slovensko svobodo, iz mučeništva deset tisočev. Vsi smo njih dediči, torej v današnjih okoliščinah nadaljevalci tistega, kar so oni začeli... Njihov lik pa zažari tudi iz nasprotja, ki se nam kaže ob opazovanju sedanjega stanja v domovini. Znaki vsestranskega razkroja družbe kažejo, kaj so znali ustvariti zmagovalci in kakšne vrednote so jih ves čas vodile. Opazamo vedno hitrejši razkroj komunistične jugoslovanske umetne tvorbe.“ (Svobodna Slov. 12. 11. – str. 4.) Na istem mestu dr. Fink navaja Draga Jančarja priznanje, ki ga je javno izrekel v že omenjeni „Novi reviji“ (št. 57, a brez datuma): „Samoslovenstvo se je ... izkazalo za mogoče in čvrst temelj obstoja neke človeške skupnosti. To samoslovenstvo je utemeljeno na tragičnosti, na žrtvah, na trpljenju, na dvanajst tisoč mrtvih, ki so jih brezumno pobili njihovi bratje.“ In Jančar razbira iz te osnove še dve združujoči silnici: krščanstvo in kulturno izročilo.

Slovenski narod predstavljajo torej štiri Slovenije: Slovenija matične domovine, Slovenija stičnih ozemelj, Slovenija izseljenec, in Slovenija ideoloških ali političnih izgnancev. To, kar povezuje te štiri Slovenije v en sam slovenski narod, je vez s tisto živo zgodovino našega naroda, v kateri je s krščansko-katoliško resnico oplemenitil prirojeni dar lastne govornice in dar močnega čuta za demokratičnost svojega občestva in v kateri ju je znal varovati več kot tisoč let, tudi za ceno tistih strašnih žrtev, ki mu jih je vsilila komunistična revolucija članov lastnega naroda sredi tragedije Druge svetovne vojne. Besedo „varovati“ je treba v tej miselni zvezi razumeti v vsej širini kulturnega življenja in napredovanja (prim. A. L. Kroe-

ber in Clyde Kluckhohn: Kultura – Culture – Kritični pregled pojmov in opredelitev. Vintage Books, New York 1952, posebno str. 81-142, ki nudijo razgled na pomembne različice pojma „kultura“). V teku več-kot-tisoč-letne zgodovine je varovanje teh narodovih vrednot obstajalo iz golega prenosa v nosilce naslednjega rodu, tako silen je bil pritisk sovražnih narodov; kjer pa je bilo razmeroma dovolj svobode, so se varovane osnove lahko razvijale v smeraj bogatejše kulturne razsežnosti.

Koristno je in včasih celo nujno, da se znova zavemo oblikovalnih sil svoje narodnosti.

„Tudi površen pregled slovenske zgodovine potrjuje, „piše R. Susel iz ZDA v Katoliškem Glasu od 9. 7. 1987, „da je bila... slovenska beseda skoro vedno pod pritiskom sovražnika, številčno močnejši tujec ni nikoli bil naklonjen tej besedi, na različne načine jo je skušal uničiti. Zadal ji je hude udarce, ozemlje, na katerem živi slovenski narod, se je skozi stoletja krčilo. A tuji sovražnik ni nikoli dokončno zmagal. Slovenski narod se je obdržal, obdržala se je tudi slovenska beseda. In zato je danes ta slovenska beseda priznana kot enakovredna z drugimi razvitimi jeziki sveta... Tudi dandanes je slovenska beseda v krizi“, ki je zadela samo Slovenijo. „Na pohodu v današnji Jugoslaviji so... stalinistične, centralistične in celo unitaristične sile. Moči in vztrajnosti tega pritiska na slovensko besedo in narod ne bi smeli podcenjevati.“ (Članek nosi naslov „Slovenska beseda danes“ in je na uvodnem mestu.) V uvodniku Ameriške Domovine – American Home – od 9. 10. 1987 beremo pod naslovom „O ljubezni do materinega jezika“ te zmeraj pomembne besede škofa Antona Martina Slomška: „Materin jezik je najdražja dota, ki smo jo od svojih prednikov prejeli. Skrbno smo ga dolžni ohraniti, olepšati in svojim mlajšim zapustiti... Kdor svoj materni slovenski jezik pozabi, je lenuh, ki svoj talent zakoplje. Bog nas bo nekoč sodil. Vsi zaničevalci svojega poštenega jezika bodo potisnjeni v zunanjo temo!“ Slomšek se ne boji pogledati resnici v oči, da mu je v tem močnejše vodilo: „Kdo je ponemčil naša slovenska mesta, v katerih so stari častitljivi meščani sicer znali nemško besedo, pa poleg radi lepo slovensko govorili, do sedanjega rodu po slovensko molili in poslušali božjo besedo? Sedanja mladina se uči poleg nemške besede pogosto tudi francosko, svojega domačega jezika pa ne zna, kakor bi bil izvžek med spoštovanimi jeziki! Od hišnih služabnikov so se nekoč gosposki otroci igrave naučili slovenščine, sedaj pa se pri nemškutarjih sinovi slovenskih roditeljev vsi ponemčijo!“ Ta oktobrski uvodnik v A. D. za angleško govoreče Slovence je pravzaprav ponatis, ne posebej naveden, članka v „Naši luči“ septembra t.l. na 2. str., ali pa brošure, ki je obema služila za izvornik: „Slovenski kristjan, narodova kultura in škof A. M. Slomšek.“; avstralske Misli so septembra t.l. ponatinsile isto snov, a s tremi različicami: besedam „v celotnem narodnem življenju“ sledijo besede „doma, v zamejstvu, v zdomstvu in izseljenstvu“; in besedi „ponemčijo“

- tudi tukaj navedeni - sledi „Vsebina teh Slomškovich besed ni le...“ namesto „To ni le...“; in stavek „to je živa resničnost“ se glasi „to je še danes živa resničnost.“) Imamo naravno pravico do lastnega jezika, ki nam nalaga tudi odgovarjajočo dolžnost. Dostikrat poudarjamo le pravico, a brez takorekoč otipljive dolžnosti ostane pravica sama brez pravega stvarnega življenja. Z vsako naravno pravico je tako; vsako nadzoruje dolžnost, da pravica ostane v službi blaginje občestva. Z zane-marjenjem dolžnosti lahko zapravimo od narave načrtano mož-nost in zmogljivost, kar oboje predstavlja pravica. To velja tudi za ostali narodovi pravici, za pravico do izbire vere in za pravico do lastne ureditve političnega življenja.

Ko smo Slovenci nekoč izbirali med vero poganskih prednikov in katoliškim krščanstvom in se v teku petsto let končno kot narod odločili za katoliško krščanstvo, nas je o njegovi resnici dokončno prepričala Cerkev sama, segajoč po tradiciji do apo-stolov in Kristus; ni nas prepričala odnosno prisilila ne ta-kratna država in ne takratna fevdalna gospoda. Priključimo si v spomin nekaj zadevnih zgodovinskih podatkov. „Misijonarje-nje v Karantaciji se je začelo sredi 8. stoletja. šele kakih petsto let pozneje je bilo pokristjanjenje Slovencev zares končano in njihovo ozemlje se je vključilo v Krščansko Zahodno Evropo. Na podlagi listin iz te dobe... smo lahko videli, kako so misi-jonarji prihajali iz različnih središč, se skušali na različne na-čine dokopati do Slovencev, oznanjevali v raznih jezikih in se spoprijemali z raznolikimi okoliščinami. Morali so premagovati velike ovire, ki so jih ustvarjale politične razmere, družbena in gospodarska struktura srednjeveških občestev pa tudi raz-mere v Cerkvi sami. Vse to je vplivalo na delo misijonarjev in to na ozemlju, kjer je neprestano vrelo od političnih ambi-cij in pohlepa. Toda kljub včasih odločilnim vplivom te vrste je Cerkev v vsej tej dobi obdržala versko in svetno premoč. Država odnosno fevdalna plemstvo sta igrala le posredno vlo-go.“ (Aloysius L. Kuhar: Spreobrnjenje Slovencev in German-sko-Slovanska narodopisna meja v Vzhodnih Alpah - The Con-
version of the Slovenes and the German-Slav Ethnic Boundary in the Eastern Alps. - League of C. S.A., New York in Washing-
ton 1959, str. 213.)

Kaj nam ve povedati ostala zgodovina? „Kjer so ljudje zapu-ščali slovensko besedo, posebno pa še domačo slovensko moli-tev, tam so bili kmalu za naš narod in tudi za vero izgubljeni. Slovenska vaška Cerkev je bila več kot tisoč let najodličnejši hram slovenske omike, iz nje pa se je selila slovenska beseda, slovenska zavest, slovenska zvestoba in tudi ponos - čeprav čisto veliko preveč ponižno - v slovensko kmečko hišo.“ (Od-lomek iz zgoraj navedene brošure „Slovenski kristjan, narodova kultura in škof A. M. Slomšek.“) Kot narod smo bili prejeli milost katoliškega krščanstva in ne carigrajsko tkzv. pravoslav-je in ne luteranstvo nam je nista iztrgala. Poučno v tem oziru je, kar piše v svoji potopisni reportaži Hanzl Tomažič v koroš-

ki Nedelji (16. 8. 1987. Pri Lužiških Srbih v Vzhodni Nemčiji. 2. del. Najmanjši slovanski narod med zvezdo in križem): „Dvojezične table ne morejo prikrivati rekviema za evangeličanske Lužiške Srbe.“ (Str. 6.) Tomažiču odgovarja na vprašanja ena izmed starejših, v lužiškosrbsko narodno nošo odetih evangeličank: „Od druge svetovne vojne naprej gre navzdol. Mladi hodijo v tovarno, pa hitro pozabijo svojo materinščino.“ In evangeličanski pastor Jürgensohn izreče to, kar smo v zadnjih dneh slutili in videli: 'Lužiškosrbski narod, ločen od vere in pod pokroviteljstvom komunističnega režima, ne more uspevati!'“ Kako drugače je pri katoliških Lužiških Srbih. „Navezanost na narod in Cerkev se kaže v obisku nedeljske božje službe (do 85%) in v raznih običajih“, je zapisano v uvodu k 2. delu reportaže (na isti 6. strani).

Tako carigrajsko pravoslavje – v katerikoli narodnosamostojni obliki – kot luteranstvo – v katerikoli ločini – ne posedujeta cele krščanske resnice in sta zato ranljiva, a to ranljivost je mogoče v začetku le dogmatično ugotoviti, šele zgodovinsko dogajanje jo polagoma odkriva v vsej njeni tragičnosti. Še zmeraj nam je v spominu, kako je klonilo nemško luteranstvo pred nacistično ideologijo; in kako si je sovjetski komunistični aparat usužnjil pravoslavje.

Katoliška vera nas je Slovence usposobila za boj proti komunizmu – ki bi bil lahko le boj proti nacizmu in fašizmu, ako bi nam slovenski komunisti ne vpadli v hrbet – in „protikomunistični borci (so se) že takrat zavzemali za red, v narodnem in svetovnem okviru, kjer bi bile duhovne vrednote navzoče in spoštovane brez vsakega 'ideološkega ekskluzivizma'... zdovski Slovenci, pa ne samo argentinski, (smo) prav zato, ker ljubimo Boga, svobodo in domovino, neizprosni nasprotniki komunizma v vseh njegovih enačicah, ker je v bistvu brezbožen, usužnjač in breznaroden. Naše stališče nasproti komunizmu izhaja iz dejavne zavzetosti za vse tiste najvišje vrednote, ki jih komunizem napada in uničuje... Ker sprejemamo krščanski svetovni nazor, odklanjamo vsako miselnost, ki bi zaničala duhovnost in presežni cilj človeka, pa naj bo to filozofski liberalizem ali katerakoli varianta svobodomornega desničarstva.“ (Dr. Andrej Fink: S Prešernom pod Južnim Križem. Svob. Slov. 19. 11. 1987, str. 4.)

Papež Pij II., z rodbinskim imenom Aeneas Silvius Piccolomini, je leta 1458 izdal knjigo z naslovom Papeža Pija Splošen Opis Evrope – *Cosmographia Pii Papae de Europa* –, kjer obravnava s humanističnim navdušenjem slovensko ustoličenje na Gospo-
svetskem polju. Osemnajst let pozneje je govoril o tem – za fevdalno in absolutistično Evropo edinstvenem – pojavu francoski družbeni filozof Jean Bodin v svoji knjigi „šest knjig o republiki“ – *Les Six Livres de la Republique* –. In „to je knjiga, ki jo je prebiral Thomas Jefferson in je baje vplivala na pisanje njegove Declaration of Independence. Nekatere Bo-

dinove strani je Jefferson zaznamoval z začetnimi črkami, tako n. pr. str. 129, ki govori o karantanskih knezih; poleg začetnih črk je na tej strani zabeležil nekaj obrobni opomb.“ (Angleško pisani članek v A. D. od 24. 4. 1987, str. 12: Slovenska zamisel Dogovora priklicana v spomin, ko Amerikanci kritično ocenjujejo svojo ustavo – Slovenian ‘Contract’ Theory Recalled During U.S. Review of the Constitution –.)

Dogovor je v tem, da ljudstvo izroči najvišjo oblast vsakokratnemu zastopniku za dobo vladanja nad ljudstvom. „Ustoličevanje in za njim Poklanjanje novemu vladarju izključno v slovenskem jeziku in po karantanskem izročilu... je ustavnopravno dejanje, kakor je bilo po drugih deželah kronanje: simbolična podelitev izvršne oblasti od kmeta, predstavnika ljudstva oz. dežele, kar je v zgodovinskih izročilih vsaj za stopnjo višja oblika ustavnega dejanja v primeri s kronanjem... S tem dejanjem vladar prizna Karantaniji in njenemu ljudstvu lastna kulturna izročila, politično samobitnost ter narodno življenje. Prej kot samo politično pravno dejanje izbire novega vladarja, ki se ni več vršilo, je morala biti prav ta simbolična... vsebina obreda vzrok, da je Enej Silvij Piccolomini lahko zapisal o Ustoličevanju svojo ugotovitev, da gre za obred, ki mu ni para na svetu.“ (Dr. Jožko Šavli: Knežji kamen in njegova simbolika. Glas Korotana 1986, št. 11, Dunaj. Str. 7.) Zanimivo je, kar lahko trdi dr. Šavli v istem eseju: „Knežji kamen in obred na njem sta... izvirno karantanska oz. slovenska in nimata primerjave pri drugih ljudstvih, ne pri germanskih ne pri slovanskih, kakor bi za vsako ceno hoteli tuje ideologije.“ (Str. 11. Podrobna analiza češkega ‘dednega stola’ in ruskega ‘očetnega stola’ razodeva le površno sličnost.)

Gre torej za izvirno slovensko narodno potezo. „Ustoličevanje karantanskih vladarjev, kasneje koroških vojvod, nima primere v evropski in v svetovni zgodovini. Izhaja zagotovo še iz predkrščanskih časov... Nekatero sestavino v njem, kakor objezda, prisotnost bika in konja ali kresovanje, so očitno še predkrščanske, vendar ne v nasprotju s kasnejšimi predstavami srednjega veka. Prav tako bi bili lahko še predkrščanskega izvora tudi meč, palica, požirek vode, lahek udarec in tudi tkim. kmečka obleka, saj se bistveno ne razlikuje od stare antične oprave pastirja, s torbo in rogom vred. Te slednje sestavine pa so močno prežete s svtopisemsko simboliko, tako da bi jih lahko uvedlo tudi pokristjanjenje... Veličastna mistika, ki preveva ustoličevanje, ima lahko svoj izvor samo v Panoniji, kjer sta sv. Ciril in Metod zapustila bogato krščansko prosveto (870) ... prof. Franc. Grivec, svetovno priznani učenjak za ciril-metodijsko obdobje (pravi): ‘Branje in prepisovanje glagolskih cerkvenoslovanskih knjig se je v Panoniji tako razširilo, da so mogle prestati najstrašnejše viharje in seči daleč v zahodno Karantanijo. Cirilovo književno delo je ugladilo in spopolnilo prve okorne slovenske poskuse, jih navdihnilo z do-

mažim duhom in miselnim poletom...“ (J. Šavli istotam, str. 36 sl.) Šavli analizira ustoličevalni slog kot „preprost, slikovit, ljudski, poln zgledov iz domačega življenja in narave, t. j. sve-topisemski, cirilovski. Samo kot takšen se je mogel obdržati v 9. in 10. stol., ko so na Zahodu uvedli cerkveni obred kronanja in trebili ostanke poganskih navad.“ (Str. 37.)

Na koncu svoje 40 strani obsegajoče razprave odkriva dr. Šavli, kako važno je pravilno pojmovanje tega našega prirojenga demokratičnega čuta, ki bi nas pravzaprav moral navdajati s ponosom v družini narodov sveta. „Zavedam se,“ pravi, „da pričujoči spis prevrača vrsto ukoreninjenih postavk o slovenski zgodovini... V bistvu jih lahko povzamemo v en sam stavek: Slovenci, narod brez zgodovine, narod hlapcev in dekel. V vzdušju, ki ga takšno gledanje ustvarja med slovenskimi ljudmi, se kar sama od sebe ponuja 'rešitev': slovenski človek naj se ponemči ali poitalijanči, da bo prost hlapčevstva... prav v tem stoletju (se je) odrešilo v ponemčenje samo na Koroškem okoli 100.000 slovenskih ljudi; približno toliko tudi na Primorskem, zlasti v tržaškem mestu. Vzrok temu ni zapostavljenje in pritisk tujih političnih sil. Gre predvsem za občutek manjvrednosti nasproti drugim, kot posledica omenjenih hlapčevskih modelov, ki so jih za svoje zakulisne cilje ustvarile ideologije.“ In tudi v sami Sloveniji igra čut manjvrednosti svojo vlogo; v šavlijevi ugotovitvi: „Tudi v matični deželi zaveje, kadar centralistični krogi pridobijo na veljavi, ideološki veter o socialističnem narodu ali o mednarodni družbi, kar je le prikrita poteza za prehod v jugoslovanstvo. Odkrita zavest pripadnosti slovenskemu narodu pa je podvržena tihemu zastraševanju o slovenskem 'nacionalizmu'.“ (Str. 42 sl.)

V 77 strani obsegajoči razpravi „Vojvodski stol: spomenik slovenske državnosti.“ (Korotan 1987, št. 12) prihaja do podobnega zaključka glede zgodovinsko utemeljene slovenske narodne zavesti: „Če bi (slovenski človek) poznal resnično zgodovino svojega naroda, bi bil na svoje poreklo ponosen in s tem pripravljen, da se svoji narodnosti in jeziku ne odpove. Unitarizem je dodelil vsled tega zgodovinopisju, v svoji težnji za pojugoslovanjenjem, ključno vlogo: ohraniti v javnosti poniževalno predstavo o hlapčevskih Slovencih!“ Kaj pa tuji znanstveniki? Komaj kdo se zaveda, pravi dr. Šavli, „da se tuja znanost v svojih raziskavah slovenskim vprašanjem posebej ne posveča, tako da bi hotela priti slovenskim problemom do dna, temveč preprosto prevzema razlage uradne slovenske znanosti. In tako je 'cirkulus vitiosus' sklenjen, saj znova pristanemo pri razlagah uradnega slovenskega zgodovinopisja, ki so ideološko pogojene.“ (Str. 83 sl.)

Če primerjamo – kolikor nam okoliščine omogočajo – štiri slovenska občestva med seboj z ozirom na živo vez z zgodovino več-kot-tisoč-letnega slovenskega naroda, vidimo zavest te vezi najbolj izkristalizirano v četrti Sloveniji; ni izključno v njej,

a je v njej najbolj izkristalizirano, kar dr. Andrej Fink v zgoraj omenjeni kritični študiji tako razčlenjuje: „Zakaj je naše samoslovenstvo utemeljeno na tragičnosti in na poboju 12 tisočev? In zakaj je pravzaprav ta tragičnost danes za nas element slovenstva? Smisel neprestane navzočnosti teh žrtev je ohranjanje tiste vezi z živo zgodovino, ki jo mi kot del naroda v svobodi vedno znova vzpostavljamo. Vse to je za nas seme za nadaljnjo rast. Mi v zdomstvu in vsi tisti, ki to hočejo sprejeti, smo prejeli od vseh padlih za slovensko in krščansko stvar bogato dediščino, ki jo ne samo čuvamo in gojimo, temveč jo tudi vsak dan obnavljamo in aktivno nadaljujemo v današnjih okoliščinah. Nemogoče bi bilo namreč misliti, da se je z njihovo smrtjo vse končalo. Dogajanja in pisanja zadnjih let in mesecev kažejo ravno nasprotno. Njihova smrt je začetek še močnejšega prizadevanja za svobodo našega naroda... Njihov genocid je svoje vrste milost, duhovna sila je, ki se pretaka po narodovem telesu in se ponuja, da jo vsi uporabimo. Ta tragedija... je brez dvoma ena najmočnejših korenin za prihodnost. Zgodovinska nit od takrat vodi vse do danes in še naprej. Posebno naša zdomska skupina, ki živi v svobodi, z njo pa tudi mnogi Slovenci po svetu, in tudi doma, se zavedamo, da izhajamo iz boja za slovensko svobodo, iz mučeništva deset tisočev... nadaljevalci tistega, kar so oni začeli.“ (Svob. Slov. 12. 11. 1987, str. 4.) V povezavi s to živo zgodovino – ki je žrtvovala življenje tudi pod strašnimi mukami, da ohrani slovensko demokratičnost, slovensko krščanstvo, slovensko besedo – tolmači dr. Fink program te četrte Slovenije: gre ji „za vrednote, ki so obenem univerzalne in slovenske.“ Živo se zanima za konkretno Slovenijo, a še bolj ji leže na srcu tiste vrednote, ki bi delale Slovenijo takorekoč „večno“, to je, tisto, ki ni podvržena zgodovinskemu spreminjanju ampak so jo Slovenci začeli uresničevati od vsega začetka izpričane zgodovine. Tu najdemo krščanstvo kot vrednoto „zraščeno“ s slovenstvom in njegovo zgodovino“. Tu najdemo družbeni red „urejen po načelih krščanskega nauka“, ki ga cerkveno učenje neprestano preučuje. Tu najdemo svobodo, čisto svobodo, pravzaprav že „tisočletni sen o svobodi“, ki po Cankarju izključuje, „da bi se glasila tuja govornica po teh krajih“. Lahko bi rekli, da dr. Fink vse povzame v vprašanje: „Kaj terjamo danes?“ in vse povzame v odgovor: „V prvi vrsti svobodo.“ in navaja iz 57. številke „Naše revije“, kjer pogumna Spomenka Hribar vprašuje celo Slovenijo doma: „Kdo med nami se pravzaprav počuti kot svoboden človek?... zaradi boljše logike in prevelike 'naslonitve na Sovjetsko zvezo' (smo) izgubili Trst in Koroško in s tem morda zapravili edinstveno priložnost za uresničenje Zedinjene Slovenije...“ (Zadnji del Finkove kritične študije je izšel v Svobodni Slov. 26. 11. 1987, str. 4.)

Pravilno umevana zgodovina in pogumno tja do senčnih strani priznana zgodovina Slovencev je tista naravna vez, ki povezuje vse štiri Slovenije, v kolikor smo Slovenci pripravljeni, da

se otresemo usužnjajočih vezi brezboštva, nedemokratičnosti, in zanemarjene slovenščine. Toda piscu teh vrstic se zdi, da je sicer tako čudovito razpletena Finkova analiza in sinteza brez dovolj konkretnega programa; da bi morali odgovoriti na slavno vprašanje celovškega kaplana Matije Majarja leta 1848: „Kaj Slovenci terjamo?“ ali na Finkovo vprašanje: „Kaj terjamo danes?“ (Zgoraj omenjeni peti del razprave) z odgovorom: svobodno slovensko državo. Zahteva po svobodni slovenski državi bi morala oživljati vsa naša stremjenja, v kolikor zadevajo naš slovenski narod; v obliki prošnje za njeno uresničenje bi morala oživljati naše molitve; oživljati bi morala besede tistih izmed nas, ki imajo dostop do svetovno-političnih vplivnih ljudi, da jih – morda neskončno potrpežljivo, a vendar – prepričajo o potrebi in možnosti in politični koristi za druge narode, da se ustvari svobodna slovenska država; oživljati bi morala, vsaj od časa do časa, da ne pozabimo, prispevke v naše tako številne časopise in revije v svobodnem svetu. Naš tisočletni sen o svobodi je v zahtevi po svobodni slovenski državi konkretno izpričan. Da ne pozabimo: „Tako predznanstveno kot čisto človeško mišljenje je v veliki meri konkretno. Zato se mora posluževati konkretnega sloga vsak, ki skuša ne le prepričati svoje poslušalce, ampak jih nagniti k dejanjem... Značilnost konkretnega mišljenja je, da se ne osredotoči le na pojme, ampak tudi na to, kar jim odgovarja v obliki ureditev in posamič dojetih predmetov.“ (Walter Bruggen in Kenneth Baker: Filozofski slovar – Philosophical Dictionary –. Gonzaga U. P., Spokane, Wash. 1974, str. 70.) In Nova Filozofska Enciklopedija (J. Grooten in G. Jo Steenbergen, prevedena iz holandščine pod naslovom New Encyclopedia of Philosophy, Philosophical Library New York 1972, str. 81) uči, da je v nasprotju s konkretnim „abstraktno to, kar dojemamo kot čisti pojav ali vidik resničnosti, ki pa kot takšen ne more bivati izven uma“.

Uresničiti moramo – in kot katoličani prosimo polni upa, da s pomočjo odločilnega Božjega Vodenja sveta uresničiti zmoremo – svobodno slovensko državo: naša zahteva po svobodi odnosno njeni konkretni obliki svobodne slovenske države izvira iz naše naravne pravice do državne oblike naše skupnosti in iz v njej zapopadene dolžnosti, da se trudimo za uresničenje te pravice. Naravni red vesolja ne pozna pravice brez odgovarjajoče dolžnosti: najprej odgovarja pravici posameznika odnosno skupnosti dolžnost ostalih posameznikov odnosno skupnosti, da to pravico priznajo, sicer neha biti pravica (v trenutku, ko bi nehale vse pravice bi izginila razlika med dobrim in zlim in tudi človeški um bi postal odveč); drugič je s pravico povezana še ena dolžnost – dolžnost nosilca pravice–, da uresniči svoboščino, ki mu jo daje pravica, v skladu s celotnim moralnim redom, ki stremi zakarseda občo blaginjo. „Vrednota, ki jo človek kot oseba predstavlja,“ povzema na primer vati-kanski dokument „Cerkev in človekove pravice“ (The Church

and Human Rights. Vatican City 1975. Od papeške komisije *Justitia et pax*, Str. 25), „podeljuje vsakomur pravico, da dejansko sodeluje pri javnih zadevah in doprinese osebni delež k obči blaginji.“ Kjer te pravice ne poznajo ali nočejo poznati, jo je treba zahtevati; od svojega nosilca pa zahteva pravica, da se poslužuje te svoboščine na moralno odgovoren način – pravica ne more spremeniti človeka v Boga, ki je Edini brez dolžnosti.

Slovenci imamo pravico do svobodne slovenske države; ne le, ker je državni ustroj naravno popolna oblika narodovega življenja – že po Aristotelu je država tista naravna skupnost, ki „stremi po blaginji v večji meri kot pa katerakoli druga naravna skupnost“ (prim. Mortimer J. Adler: *Velike Zamisli – The Great Ideas – II.* 1952, str. 83 oa) –, ampak tudi zato, ker smo v teku več kot tisoč let – lahko bi rekli: v samem izkustvenem laboratoriju zgodovine – se izkazali kot narod, ki je zmožen suverene neodvisnosti. Kljub strahotnemu pritisku smo bili zmožni, da obdržimo potrebno fizično ozemlje, fizično-biološko podlago neodvisnega bivanja in razvoja. Kljub enako strahotnemu pritisku stoletij trajajočega sovraštva smo bili zmožni, ne le da svoj jezik obdržimo, ampak da ga tudi razvijamo do tiste dovršenosti, ki danes usposablja Slovence širom sveta, da – takorekoč z lahkoto – izražajo znanost in umetnost v slovenščini odnosno vanjo prevajajo mednarodne dosežke. Kadarkoli nam je zgodovinski položaj naložil boj z orožjem, smo se znali pogumno bojevati; poučna v tej zvezi je najnovejša zgodovina protikomunističnega vojskovanja med drugo svetovno vojno, ko so se zavest branitve resničnih vrednot, prirojena nadarjenost za strategijo in taktiko pa naraven pogum strnili v zmagovito vojskovanje kljub nakanam tudi s strani nacističnih in fašističnih nasprotnikov – tako da je dr. Fink mogel povzeti to dobo z besedami: „Glede zmagovitosti NOBa naj bo pa tudi povedano, da je že prej na terenu ni bilo in bi zmage ne bilo tudi ne po končani vojni, če bi ne bilo Jalte. V Jaltskih dogovorih je bila zapečatenata usoda Slovenije za teh preteklih 42 let...“ (Sv. Sl. zgoraj omenj. 19. 11. 1987, str. 4.). Naša tisočletna težnja po neodvisni slovenski državi, ki bi bila resnično naše občestvo in za naše občestvo, z najbolj zmožnimi na čelu, je neizpodbitno znamenje našega prastarega čuta za demokratičnost, ki se je znal uveljaviti celo v visokem srednjem veku kot nekaj embrio poznejšega pojma o državljanstvu, kar zgoraj omenjeni dr. Šavli tako razčlenjuje: „Biti Karantanec tedaj... (pomeni) pripadati rodovnemu pravu (Stammrecht) Karantanije. To rodovno pravo pa je bilo slovensko in tudi v letih 827/28 ni bilo odpravljeno. Človek mu je pripadal že po rojstvu, lahko pa si ga je tudi privzel s 'professio juris'. Rodovno pravo preide v kasnejših stoletjih v deželno (teritorialno) in predstavljajo ga deželni stanovi. Postopek pa je ostal isti: dokler nekdo ni bil sprejet med deželne stanove, je ostal tujec, tudi če je imel v deželi svoja posestva. Danes govorimo

v tem pogledu o državljanstvu, ki ga nekdo ima, ne glede na jezikovno pripadnost.“ (Vojvodski stol, itd. zgoraj om., str. 68.) Zvestoba katoliškim načelom, mučeniško preizkušena med komunistično revolucijo v dobi Druge svetovne vojne, je porok, da se v morebitni neodvisni slovenski državi ni treba bati za pravice ne nekatoličanu ne Neslovincu; na misel prihajajo besede papeža Pavla VI.: „Kar zadeva vrednotenje človeške osebe, je ni antropologije, ki bi se mogla primerjati s tisto, ki jo je razvila Cerkev... Lahko bi sestavili cel zakonik pravic, ki jih Cerkev zaznava v človeku...“ (V zgoraj omenj. brošuri „Cerkev in človekove pravice“, str. 27 sl. Besede so bile izgovorjene 4. 9. 1968.)

Kaj pa o gospodarski zmogljivosti svobodne slovenske države? „Če človek premisli,“ opozarja N. N. (iz Francije v pismu, ki ga je objavila „Naša luč“ oktobra 1987 na 33. strani), „da Balkan Slovenijo že skoraj 70 let nezaslišano izčrpava in ovira v razvoju, da je pa kljub temu še vedno nekako na gospodarski ravni srednje Evrope, si lahko misli, kakšen red in blaginja bi tam nastala že takoj po prvih letih državne neodvisnosti, seveda pod pogojem, da bi bil zunanji mednarodni položaj pogodbeno urejen in da ne bi prišlo do notranjih, strankarskih zapletljajev.“

Ali je slovensko ozemlje premajhno za državno skupnost? Isti N. N. lepo odgovarja tudi na tak morebiten ugovor: „Velika slovenska napaka je, da imajo Slovenci sebe za premajhne. To kljub temu, da je vsaj 60 neodvisnih članic Združenih narodov po številu prebivalstva (kaj šele po stopnji industrijske razvisti!) enakih ali celo neprimerno manjših od Slovenije. Poleg tega... ima (Slovenija) tisočletno zgodovinsko in popolno gospodarsko tradicijo... v teku življenja prve generacije (bi neodvisna slovenska država) (dosegla) raven kakšnega sedanjega Luksemburga (če se bi vojaško vezala na Zahod) ali Švice (če bi razglasila vojaško nevtralnost).“ (Istotam; pismo nosi naslov „Slovenska državnost.“)

Šele ko postane Slovenija neodvisna država, lahko na koristen in potreben način razmišlja o svojem odnosu do ostalih narodov sedanje Jugoslavije. Sedemdeset let izkušnje državnega življenja s temi narodi nas je Slovence moralo strezniti vsaj v tem smislu, da v takšnem državnem sožitju za nas ne more biti prave svobode – to je, svobode za vedno večji razmah in razvoj doslej državno brzdanih narodovih sil. Neodvisna slovenska država pa ima takorekoč vse adute v rokah, da na podlagi medsebojne suverenosti sklene kar se da ugodne mednarodne dogovore; človek se nehote spomni tkzv. ABC dogovorov, ki so leta 1899 povezali Argentinijo, Brazilijo in Čile in jim, kot bloku, omogočili odločilno posredovanje v nevarnem sporu med ZDA in Mehiko leta 1914. Med narodi je skoraj tako kot med posamezniki: kdor razpolaga z določeno močjo, lahko v tej razsežnosti zahteva spoštovanje do svojega stališča. Podobno na-

čelo zastopa n. pr. Hans Josef Horchem z ozirom na problem ekstremizma v demokratični državi (Ekstremisti v samozavestni demokraciji – Ekstremisten in einer selbstbewussten Demokratie –. Herder, Freiburg i/B 1975): „Demokracija se bo lahko uspešno soočala z ekstremisti le takrat, ko bo nastopala samozavestno, obenem pa umerjeno. Da demokracija funkcionira in da je v tej ureditvi njena premoč, se mora kazati tudi v tem, da predstavniki demokracije odklonijo taktiko rabe ekstremističnih idej.“ (Str. 126.) S tem, da odklanjamo Jugoslavijo Slovencev, Hrvatov in Srbov, ne preziramo ne hrvaškega ne srbskega naroda, ki ju sestavljajo odlični posamezniki, a sedemdesetletna grenka izkušnja na polju enodržavnosti nas je napravila v tem oziru politične realiste; enodržavnost s Hrvati in Srbi sprostí politične činitelje, ki jih mi Slovenci – in najbrž tudi Hrvati – ne moremo nadzorovati v svojo narodno blaginjo.

Ali ne bo neodvisna slovenska država prej ali slej plen močnejših sosednih držav, ki bi oklevale z napadom na Jugoslavijo kakih 20 milijonov ljudi, ne pa z napadom na državico kakih 2 milijona ljudi? Za odgovor lahko položimo na tehtnico na eni strani dejstvo tistih več kot 60 držav v sklopu ZN, ki je vsaka morda še bolj kot Slovenija izpostavljena pritisku sosedov; na drugi strani tehtnice je dejstvo sicer šestmilijonske švice, tako dobro organizirane in psihološko združene, da se je Adolf Hitler ni upal napasti – devetmilijonska Belgija in trinajstmilijonska Holandska, pa osemmilijonska švedska mu niso bile kos. Katerokoli stran tehtnice izberemo – tehtnica ostane v ravnotežju, ker se oboje utemeljevanje staplja v uvid, da površina ozemlja in število prebivalstva nista edino odločujoča dejavnika. Kakor rečeno: neodvisna slovenska država lahko z vrsto med-narodnih dogovorov ustvari evropsko-balkanski blok, veliko uspešnejši od sedanje Jugoslavije, ker bi ga ne slabilo medsebojno nezadovoljstvo članic-sopodpisnic.

Ali ne bo neodvisna slovenska država nenehna nevarnost za tiste države, kjer bivajo več ali manj strnjeno slovenske manjšine? Ne smemo pozabiti, da bo neodvisna slovenska država osnovana na krščansko-demokratičnem pojmovanju, ki pozna le obrambno vojno. Da bo dobro organizirana, močna in uspešna svobodna slovenska država navdajala z utemeljenim ponosom Slovence onkraj svojih meja, je pričakovati; to se neprestano dogaja med narodi in je doprinos k tistemu tekmovanju, ki se zdi, da ga narava sama načrtuje, v kolikor nudi vpogled v različno uspešne vzorce uresničenja obče blaginje. Porast prebivalstva tudi še ne pomeni pritiska na obstoječe meje, da se razširijo; 72% japonskega ozemlja je za bivanje nerablljivo; leta 1985 je Japonska imela 120 milijonov prebivalcev, po statističnih računih jih bo okrog leta 2000 130 milijonov – pritisk prebivalstva je eden izmed glavnih vzrokov, da Japonci iščejo

zmeraj novih rešitev v znanosti, tehniki, in umnem gospodarjenju.

Ali zavisi uresničenje svobodne ali neodvisne slovenske države izključno od političnih interesov odločujočih velesil? Ne! „... evropski Zavezniki so na koncu Prve svetovne vojne podprli težnje narodov Avstro-Ogrske in manjšinskih narodov Rusije, odločno pa so se uprli podobnim težnjam v sebi podvrženih kolonijah; glede ozemlja, ki je nekoč pripadalo Turčiji, se niso mogli nedvoumno odločiti – vse to je bila v veliki meri posledica njihovih lastnih narodnih in imperialnih interesov; kako pa je pocesarska Rusija, in še bolj ZDA, takrat ravnala z narodnostnim problemom, za to so bili najbolj merodajni ideološki oziri. In tudi dandanes, ko se večje države odpovedujejo svojim kolonijam na način, ki naj jim predvidoma koristi v areni mednarodnih kosanj in tekmovanj, bi lahko pravzaprav le slepec trdil, da čustvo in ideologija ne izvajata pritiska v isto smer... V vseh teh stvareh se države obnašajo kot posamezniki, delujoč iz mešanih nagibov; ko na eni strani priznavamo vlogo koristoljubja pri odločanju politike, na drugi strani ne zapiramo oči pred mogočnim vplivom, ki ga izvajajo čustveni in ideološki nagibi. Zato je le delno res, da je politika velesil odgovorna za vlogo, ki jo igrajo tuji in mednarodni elementi na začetku narodnostnih gibanj, odgovorna za obliko njihovih zahtev in za morebitni uspeh; resno moramo obenem računati z vplivom ideoloških nagibov...“ (Benjamin Akzin: Države in narodi – States and Nations – Anchor Books, Doubleday, New York 1966, str. 211-213.) Isti izvedenec v mednarodni politiki (ko je izdal to knjigo, tudi v Anchor Books seriji, je bil predsednik Izraelskega Društva za politično znanost in dekan pravne fakultete Hebrejske Univerze v Jeruzalemu) se izrecno dotakne problema tkzv. 'balkanizacije'. „Besede 'balkanizacija' (balkanization) so začeli rabiti v zvezi z mednarodnimi navzkrižji, ki so nastala vsled novih neodvisnih držav na Balkanskem polotoku. Besede ne rabimo v smislu golega dejstva, da je zdaj več držav tam, kjer je bila prej le ena; uporabimo jo le v primeru, ko nove države ne morejo živeti v medsebojnem miru in kot magnet privlačujejo mednarodne spletke ter tako večajo nevarne situacije in nadležnosti mednarodni skupnosti. Zato je v tem poniževalnem smislu ne omenjamo, ko govorimo o ločitvi Belgije od Holandske, Norveške od švedske, Islandije od Danske, pa Združenih Držav in starejših dominiov od Velike Britanije... najbrž lahko opravičimo njeno rabo v zvezi z nekaterimi novimi državami, ki so vstale na ruševinah britanskega, francoskega in turškega imperija v Afriki in Aziji... vse to kaže, da so razmere, ki jih istovetimo z 'balkanizacijo', možna a ne nujna posledica razpada večnarodnih imperijev v manjše in precej enovito narodne države. Je pa resna nevarnost, ki se je mora mednarodna skupnost zavedati, ko se v njej množijo suverene države. Vendar lahko po pravici dvomimo, ali so ljudje prepričani, da je ta nevar-

nost res tako velika odnosno da preži od vsepovsod, tako da bi se morali odpovedati za zmeraj načelu samoodločbe... In tudi ni mogoče dati splošno veljavnega odgovora na vprašanje, ali takšne manjše narodne države odločilno vplivajo na svetovni mir." (Istotam str. 213 sl.)

Kako važna je v zvezi z vprašanjem neodvisne slovenske države naša narodna zavest in naša narodna pripravljenost, lahko razberemo tudi iz naslednje Akzinove analize ne še tako stare zgodovine: „Moralno sta se Chamberlain-ova in Daladier-jeva politika v dobi Godesberg-München opirali na prepričanje, da svetovnega miru ne smemo tvegati zaradi Češkoslovaške – to prepričanje Čehov ni prepričalo, a na žalost so se mu podvrgli. Eno izmed dejstev mednarodne politike je to, da se države poslužujejo ene vrste merila za žrtve, ki jih pričakujejo za svoje svetovne interese – od drugih, in druge vrste merila, ko gre za žrtve, ki jih morajo same doprinesiti. Klasičen primer nam daje obnašanje ZDA, ko je Egipt pomenil grožnjo tako za britanske in francoske interese kot za obstoj Izraela v letu 1956 – in ko so se ZDA čutile ogrožene tako od razvoja na Kubi 1962 kot od onega v Vietnamu 1964/65.“ (Istotam, str. 215 sl., op. 4.)

Slovenci vseh štirih Slovenij smo povezani med seboj, v kolikor smo zmožni, da se priznavamo k živi zgodovini naroda, ki so ga ozemlje, govornica, demokratični čut in katoliško krščanstvo uvrstili med značilne in enakovredne narode sveta, in ki z vso svojo narodno zmogljivostjo teži po naravni dovršenosti, ki mu jo nudi le neodvisna slovenska država. Kot naša slovenska država se ne sme izneveriti narodu, ki daje konkretno obliko našemu demokratičnemu čutu, naši združujoči govornici, in našemu oživljajočemu krščanstvu. Uresničenje neodvisne slovenske države na takšni ustavi je tista vez, ki nas združuje na poti v bodočnost; a moramo se je zavedati in si jo zavestno prisvojiti – kot bitja umske in samoodločujoče narave –, prisvojiti si jo moramo za pravec, po katerem lahko sodimo koristnost odnosno škodljivost ostalih povezav med Slovenci štirih Slovenij. Povezani z živo zgodovino svojega naroda – in v kolikor se čutimo povezane s to več-kot-tisočletno zgodovino – ostanemo proti usužnjevalnemu totalitarizmu kakšne KP, smo proti privilegiraniosti in vsakršni obliki, smo proti mrtvenju, ki ga predstavlja poganstvo v stari ali moderni obliki. Tudi ta stališča – „proti“ nas združujejo. Ali se je poštenemu Slovencu treba bati takšne svobodne slovenske države?

NA PRAGU TRETJEGA TISOČLETJA

Najbrž je doslej izšla redkokatera knjiga, v kateri bi bilo tako malo ideološke polarizacije, kakor jo je v zborniku Mohorjeve družbe Na pragu tretjega tisočletja, kljub temu, da jo je spisalo petindvajset pisateljev. Skoraj bi nam služila kot primer dezideologizirane knjige, kjer se je skoraj vsa ta pisateljska skupina otresla ideologije, da nam pokaže, da jim gre res samo za eno.

Menda je Renan dejal, da so skupna slava v preteklosti in skupna volja v sedanosti, skupna velika dela in želja takšna dejanja ustvarjati še naprej, bistveni pogoji, da lahko govorimo o narodu. Naslov zbornika bi bil lahko „Slovenski narod na pragu tretjega tisočletja“, če ne bi kdo ob takem naslovu takoj pomislil na nacionalizem in šovinizem, katerih pa v knjigi ni.

O zborniku bi lahko rekli, da so ga pisale avtoritete slovenskega naroda, čeprav bi tudi pri tem pripomnil, da bi lahko kakšno stvar dodali, kakšno pa tudi brez velike škode izpustili. Na pragu tretjega tisočletja piše o programu, kakršnega naj bi imel slovenski narod, avtoritete pa se ustvarjajo s programom in skupno voljo, z vizijo prihodnosti. Kri, jezik in preteklost, morebiti spremenimo brez velike škode vrstni red, pa so skupna načela. K tem bi dodali še skupno kulturo, zavest slovenstva in voljo vse to ohraniti do praga tretjega tisočletja in še čez.

So stvari v knjigi, ki ne dobijo pravega imena, včasih imamo vtis, da jih premetavajo iz roke v roko kot vroč krompir, vendar tudi ta se ohladi končno toliko, da si ga od vseh strani mirno ogledamo in začnemo jesti. Ni pa v njej groženj, malo očitkov in dolžitev in kljub temu še vedno toliko dobre volje, da se doprinese vsaj nekaj k rešitvi perečih vprašanj sedanosti. Tudi političnih opredeljevanj ni ali zelo malo, čeprav so vsi ti petindvajseti iz različnih mišljenjskih taborov.

Zbornik je pisan optimistično, kljub današnjim težkim razmeram; slovenski intelektualci še niso obupali, bo moral vsakdo priznati, ki bo zbornik prebral. Seveda ga ne sme začeti brati z vnaprejšnjo opredelitvijo, češ, ta bo pisal tako, ta pa tako, ker pač pozna nekaj avtorjev po nekaj delih. Ne smemo jih opredeljevati po že znanih paradigmah: naš—mnaš, krščanski—marksistični, pravoveren—nepravoveren, bel—rdeč, komunist—nekomunist itd.

Pri vseh nas preseneča mera odkritosti, iskrenosti in zavzetosti, da dokažejo svoje teze. Te morda res včasih nasprotujejo našim že ustaljenim nazorom, toda to nas naj ne moti — tudi z nami je večkrat kaj narobe! Upal bi si trditi, da zbornik izpolnjuje vse tri pogoje dialoškosti: različnost, enakopravnost in soodgovornost pri dialogu, če ga vzamemo kot pisan dialog. Predvsem bi ga morali vzeti kot komunikacijsko sredstvo, kot pripomoček pri vzpostavljanju enakopravnosti.

Jože Strgar pravi v uvodu: Najprej je bila Beseda-Misel, zato moramo besedovati-misliti. Slovenci smo nekoč imeli „slovo“ za besedo, zakaj in kdaj se je slovo izgubilo, se še ne ve, vendar je bilo še v Brižinskih spomenikih. Hetitski predlog be z glagolom sedh — prisesti, nam bi dalo „prisesti“, da se pobeseduje. Pobeseduje o pragu tretjega tisočletja, na katerem se je znašel narod. To dela teh petindvajset avtorjev. Ker družba, narod, svet še niso dodelani, dokončani, vsak izmed njih skuša tisto nedodelano, nedokončano dodati, kar se mu zdi, da manjka. Da bi se vsaj približali tej končnosti, nedodelanosti, če je že ne moremo doseči.

Različnost je dar — če tega nismo vedeli prej, se moramo zavedati sedaj. Zbornik naj bi obdaril vse s svojo različnostjo in jih spodbudil v njihovi individualnosti. Vsak premišlja svojo misel, vsak jo sporoča drugim, vsak s svojega zornega kota, iz svojih izkušenj, spoznanj, miselnega sveta.

„Pisana paleta želja in mnenj, ki naj vodijo k skupnemu dobremu“, pravi Strgar. Pisana v pomenu raznovrstna, raznolična, kajti „pisan“ ima vsaj še par pomenov: pisan—napisan, pisano ga je pogledal—sovražno ga je pogledal, pisana mati—mačeha itd.

O istih stvareh mislimo različno, glavno je, da se išče pot v nove in boljše čase in to skupno.

Zbornik začčenja z zgodovinarji in zgodovino: kako smo se oblikovali, kaj smo dobili že ustvarjenega, česa smo se polastili, kaj so nam dali, kaj smo vzeli sami, kaj so nam vsilili, česa nam manjka, kaj nas otežuje. Vsega tega je dosti, čeprav nismo veliko govorili o tem. Morda smo nekatere stvari pretiravali, druge zamolčevali, nekaterih nismo poznali, drugih nas je bilo sram in smo jih skrivali.

Več kot o preteklosti je govora o sedanjosti, še več pa o prihodnosti. Spregovorili so vsi Slovenci: iz matice, iz zamejstva, le iz zdomstva ne, čeprav je bil prispevek poslan, pa se je kot zanalsč izgubil. Usoda? Njen posmeh? Če bi bili fatalisti, bi že zdaj vdano sklonili glave: Zdomstvo nima, noče, ne ve kaj povedati!

Manjka česa zborniku? Bolj pičlo so obdelani cerkveni problemi, politični še manj, najmanj pa tehnični, če ti spadajo sploh v te vrste knjigo.

Če rečemo, vsi so sodelovali pri zborniku, si moramo te „vse“ kar našteti, kljub temu, da smo govorili o dezideologizirani knjigi: komunisti, socialisti, krščanski socialisti, liberalci, katoličani. Zabisane so meje med njimi, vsaj zabisane naj bi bile, ko gremo v tretje tisočletje. V tem se ta zbornik Mohorjeve družbe razlikuje od drugih

dveh, ki sta izšla pred njim: Bomo preživel? in Ustvarjam, torej sem! V slovenskem pravopisu se sedaj ne postavlja več ločilnega znamenja za naslovi, vendar za prvim bi šel vprašaj, za drugim klicaj, ker nekaj zatrjujemo, za tretjim pa pika, ker samo ugotavljamo in dal Bog, da se pri teh ugotovitvah ne bi zmotili. Tudi v prvih dveh so pisali „vsi“, vendar na drugačen način, v drugem času, v drugačnih razmerah. Pri „vseh“ bi mogoče pogrešali še generale, sindikaliste, zdravnike, diplomate, administratorje, kemike, agronome, fizike — toda kdo ve, če imajo ti kaj novega povedati, ali če bi se odzvali na povabilo? V večini primerov so že drugi posegli na njihova področja, saj je zbornik interdisciplinaren in jih najbrž ni bilo treba vabiti.

Je golo naključje, da v zborniku sodeluje samo par starejših pisateljev, ki so v drugi svetovni vojni bili že odrasli in imeli že svoj poklic?

Je slučajno, da je več kot ena tretjina sodelavcev zbornika študirala v tujini? Da jih je veliko tudi v tujini diplomiralo in da so imeli in še imajo stike s tujino ali celo službo v tujini? Da gre za neobremenjene, neobtežene z medvojnimi dogodki? Vprašanja! Že samo to, da je Mohorjevi družbi uspelo za svojo 35-letnico obstoja zbrati slovensko miselno elito, je velika stvar.

— — —

O slovenski zgodovini vemo že precej, vendar še ne vsega. Za to je poskrbel dr. Vasilij Melik z razpravo „Slovenci skozi čas“. Na dvajsetih straneh je nasul drobnih osebnih gledanj in opažanj, ki jih v uradnih zgodovinah ne dobimo. Ni prvič, da se govori, kaj smo dolžni Slovenci staroselecem — halštatski kulturi; pred kratkim je izšla celo v nemščini pisana knjiga, ki nas prikaže ne samo kot dediče, ampak kot piave potomce te kulture. Res bo komu razbil s tem v šoli pridobljenega malika, vendar najprej je resnica.

— — —

Prof. Alojzij Rebula „O izviri slovenske duhovnosti“ začne s stavkom: „Slovenska duhovna pokrajina, danes, ob prehodu v tretje tisočletje, položena v sredorečje krščanstva in marksizma — kako naj jo opišemo?“ Najbrž je mislil reči družba-duhovna pokrajina ne vem, kako bi se vjemala z marksizmom, ki duh zanika. Le če bi se slovenski marksizem toliko spremenil, da bi priznal metafiziko, transcendenco, potem bi ga lahko postavili v duhovno pokrajino, če ne pa res spada v sredorečje družbe. Morebiti se je res toliko spremenil, da bi ga bilo treba krstiti, saj gre za naš, slovenski marksizem z razliko od klasičnega?

V blešččem slogu napisan esej, optimističen kljub vsemu, včasih res zaide v pretiravanje, vendar iz ljubezni do slovenstva, iz občudovanja naših velikih mož-velikanov duhá! S tem ni rečeno, da ne vidi, ali da ne prikaže naših napak. Še kako udari po njih!

298 Ker ga poznamo kot vernega občudovalca Kocbeka, se tudi tokrat

ustavi ob njem in njegovi vodilni vlogi v OF. Ker se z istim ukvarjata tudi Rupel in Hribar, bi bilo odveč pisati o tem, le krščansko-marksistični sinkretizem bi omenil kakor nekaj novega, vendar samo kot izraz.

Kako nas je zaznamenovalo krščanstvo, kako nemštvo? se sprašuje Rebula. Smo postali res humanisti, pohlevni in razmeščani kot pravi Pahor? Rebula prizna nemštvu celo dober vpliv, kar je redko pri nas: resnost, natančnost, organizatorična zmožnost — vse to so zanj značilnosti Srednjeevropejcev in če se Slovenci oziramo po Srednji Evropi, je to zaradi teh lastnosti, katerih ne dobimo v sedanji politični ureditvi.

— — —

„Kaj je pravzaprav narod?“ se sprašuje dr. Ivan Urbančič. Zgoščeno prikaže problematiko naroda oziroma nacije danes. Pričakovali bi, da bo po tako dolgem razdobju v socialističnem taboru to vprašanje že zdavnaj rešeno — razred bo stopil na mesto naroda. Vendar prav dogodki sedanjosti dokazujejo nasprotno. Urbančič je to vprašanje pri Slovencih načel že pred desetletji. Za njegova izvajanja lahko rečemo, da so dalekosežna in da narod-nacija obdela na vseh področjih in dobah, ki so, ali ki še, še bolj pa bodo v moderni dobi prišla do pomembnosti. Že njegov poseg v zgodovino in prihodnost nam ga predstavi kot kritika, usmerjevalca in načrtovalca narodne bodočnosti. Zanj jugoslovanska federacija ni rešila tega vprašanja za Slovence, ostali smo še bolj ogroženi. Ne dolži drugih za naše stanje — slovenski lažni univerzalizem je imel dober del krivde pri tem.

Zanj je nastala doba modernih nacij, ki vključujejo novo znanost, trgovsko kulturo, industrijske družbene razrede, jezike nacij. Nacija v pomenu enkratnega zgodovinskega sistema, ki povezuje v celoto, enoto, predvsem zaradi ovedenja sopripadnosti, različnosti in razločnosti. Poleg jezika je bistvena samozavest naroda, to pa je zedinjevalna sila ljudstva v narod. Politična revolucija prinaša genezo naroda in ustanovitev države. Urbančič se sprašuje, zakaj se ni isto zgodilo tudi pri nas. Da se ni, dokazujejo zadnji dogodki. Morebiti je moral priti poseg od zunaj? Ugotavlja, da smo še vedno podrejeni, nesamostojni, zatirani, nezgodovinski in še vedno na prehodu iz naroda v nacijo. Imamo narodni jezik in kulturo, le sovisnost, ki jo omenja Urbančič v zvezi s politiko, bi lahko kar imenoval odvisnost.

Marksističnih trditev, da je narod neka razredna družbena skupnost, da je zreduciran na ekonomistično vlogo, da je ostanek kapitalistične epohe, da je razredno-buržuazen pojav, se Urbančiču ne zdi vredno obravnavati. Kljub temu, da je Urbančič znanstvenik-strokovnjak, je zanj narod nerazgrnljiva skrivnost. Tudi Kardelj in drugi teoretiki marksizma so imeli probleme pri definiciji naroda, ko so iskali njegovo „družbeno vlogo“. Najbrž zato ne more izginiti z revolucionarnim dejanjem subjektivnih sil, ker mora po Urbančiču prej prehoditi etapo razvojnega procesa proizvajalnih sil.

Tudi za Urbančiča Slovenci še nismo prišli do svoje lastne, suverene države, smo še vedno v dobi narodnega gibanja in narodne renesanse in se pred našimi očmi vrši revitalizacija naroda.

Tudi iz eseja dr. Dimitrija Rupla „Vaje, naloge in popravni izpit iz slovenskega narodnega vprašanja“ razberemo, da še nismo prišli, ne dosegli, kar bi morali. Še vedno smo na prelomnici družbe. V uvodu beremo, da se posveča inventarizaciji prvin, ki jih dobimo v naslovu. Če bi bila samo inventarizacija!

Rupel pravilno poudari predvsem slovensko katoliško misel, ki jo je našel pri tem in onem, ves esej pa izzveni nekam otožno, tožeče, obtožujoče zanjo, kar pri njej ni pogosto.

Najprej odgovarja najbolj zagrizenemu dogmatiku dr. Stipetu Švarvarju na obtožbe izkoriščanja, narodnega vprašanja pa se loti na izviren način, protipostavljajoč razredno in narodno identifikacijo. Slovenci smo se zavedli, da sta ogrožena jezik in narodnost, to pa je povezano s priseljevanjem, ki ga je treba omejiti. Škoda, da ni pokazal in razčlenil tudi vzroke priseljevanja. Z ubijalsko logiko dokazuje, da Slovenci nismo izkoriščevalci, ampak izkoriščani, prav tako pokaže na protislovni Memorandum Srbske akademije znanosti in umetnosti.

Ostro nastopi tudi proti dr. Vekoslavju Grmiču, članu predsedstva RK SZDL, zaradi izraza „praznine“ in ne samo izraza, ampak dejanske praznine, ki da je nastala in ki jo skuša zapolniti Cerkev. Torej je po Ruplu institucionalizirana Cerkev partner partije — se pravi, da se partija in Cerkev dopolnjujeta. Cerkvi še vedno očita, da se med NOB ni zadržala kot bi se morala. Če pa je Cerkev služila narodu s slabim uspehom, kako naj bi imela sedaj kar nanekrat dolžnost, da mu služi pri njegovem osvobajanju! Kaj naj zopet Cerkev uporabi ljudstvo za svoje namene? Zopet ga hoče pahnuti v resnični klerikalizem!

Pod Ruplovo lečo sta institucionalizirana in neinstitucionalizirani Cerkvi — konjički in vrtički — Gril in Grmič. Pokazati hoče obema, kje je njuno mesto. Rupel pravi, da mu je za dialog, tega pa ni in ga ne more biti med „enako mislečimi“ — Partijo in Cerkvijo. Grmiča udari celo z očitkom, da je „partijski svetovalec“.

Ruplov prispevek in ugotovitve premikov v slovenski družbi in Cerkvi je eden izmed vidnejših zbornika. Ta je tudi v nasprotju s trditvijo Potrča, ki ga je že pred letom obsodil, češ da hoče oblast predati katoliški Cerkvi.

Marjana Rožanca so že zelo zgodaj, ko so bili oporečniki redki, šteli mednje, sedaj ko je oporečništvo že tako množično, je postal eden glavnih stebrov Nove revije. Kot smo pri njem že vajeni, da ne ostane nikdar v sredini, tudi v „Slovenskem modelu naroda v Jugoslaviji“ postavlja odkrito pike na i-je. Čeprav že uvodoma postavlja slovenski model v jugoslovanski okvir, se že v isti sapi

sprašuje, koliko so ga drugi narodi voljni sprejeti, kako so zavzeti, kako pripravljene na spopad z vladajočimi. Najprej opazi, da je partija že odstopila od razrednega (morebiti slovenska začasno, kaj pa druge?) pojmovanja naroda. Za to mu je dokaz enotni kulturni prostor, ki ga zamenjuje s skupnim in da se je etnično že prebilo v ospredje. Dogodki v juniju 1988 so dokazali, da je veliko retorike v tem, v kolikor ne nastopa partija kot zastopnik lumpenproletariata, mu mora pa vsaj ugoditi. Rožanc je precej črnogled in ni mu zameriti, saj je preizkusil, kaj je Goli otok in ve s kom ima opraviti. Njegov model ni omejen na kulturo — posega v gospodarstvo in v politiko, v tem bo njegov greh pred oblastniki. V teh vidi regres, če ne stagnacijo, vsekakor pa oviro za vstop v moderno družbo tretjega tisočletja. Rožanc ločuje med gospodarskim in političnim liberalizmom; prvi je škodljiv, drugega smo imeli premalo. Če bi ga imeli, bi bil resna ovira, če ne nasprotnik socializma. Meščanski politični pluralizem ni po volji Rožanca, po civilni družbi Bučarja in Mastnaka se mu toži. Zdi se mu, da bi se izrodil v dualizem Partija-Cerkev, v dvojni totalitarni klerikalizem. Tudi on je upal, da se bo z ločitvijo Cerkve od države prva zrušila, prizna pa, da se je dvignila prečiščena, močnejša, rešena zemeljskih spon. Toda slovenskega kulturnega modela naroda ne bi sprejel noben drug narod Jugoslavije, pravi Rožanc. Res škoda, da iz tega ne poišče vzrokov in ne napravi zaključkov. Nekaj jih res napravi in jih pri Srbih izvaja iz želje po centralizmu, pri Hrvatih iz dogmatičnosti hrvaških komunistov, kot da bi ti predstavljali voljo narodov. Ali ne vidi ali ne mara videti, da gre samo za prestiž in izkoriščanje, za katero je jugoslovanstvo prava topla greda. Sploh pa so vzroki nezadovoljstva Srbov in Hrvatov neveljavni in slabo razčlenjeni. Čudno je tudi, da se Rožanc vtika in daje nasvete Srbom, Hrvatom in Bosancem, kjer nismo Slovenci nič izgubili. „V usodi slovenskega kulturnega modela naroda v Jugoslaviji je kljub njegovi preverjeni resnosti nekaj samotnega in borečega, nekaj trpko romantičnega“, zaključuje Rožanc. Res je morda tudi nekaj utopičnega, bi lahko dodal. Toda utopije imajo to lastnost, da se uresničujejo tudi v socializmu, od katerega Rožanc še toliko pričakuje.

„Slovenija doma in na tujem“ je naslov prispevku dr. Jožeta Pučnika. Za določanje slovenstva je vzel stopnjo zavezanosti slovenski kulturi, življenjskim vprašanjem ljudi te kulture in boju-prizadevanju za osnovne možnosti njenega utrjevanja in razvoja.

Izseljenci, emigranti in zdomeci so tri kategorije, s katerimi zajame Pučnik vse Slovence izven matice. Seveda je Pučnikov izseljenec in zdomec drugega pomena kakor emigrantski.

Izseljenci so tisti, ki so začetka druge svetovne vojne morali zaradi pomanjkanja kruha in izkoriščanja zapustiti domovino. Kaj pa po začetku socializma?

Emigrant je še vedno psovka. Pojem je povezan s protipartijsko, protidržavno, izdajalsko, politično in vojaško dejavnostjo. Kdor je

zapustil Slovenijo po vojni, je kriv. To je bila sodba leninističnega tipa kolektivnega značaja. Pučnik je posledice te sodbe lahko opazoval v šoli, službi, pri delitvi štipendij, zaposlitvi. Naš—nenaš. Šele zadnja leta se to popravlja in še to počasi. Izseldenstvo je Pučniku pokazatelj, da družba ni bila zmožna omogočiti ljudem dôma. Prav kulturo primerja dômu, ki je prijeten, če se počutimo dobro in odtujen, če imamo občutek nezadostnosti, podrejenosti in oviranosti. Takrat ga zapustimo, pravi kratko Pučnik. Nič nas ne veže nanj. Vsakdo pa svojo kulturo nosi po svetu. Odhajanje v tujino je slab znak odtujenosti, veliko jih je odtujenih doma, v tem je Pučnikova kritika leninizma. Preprečili bi jo lahko s spremembo političnih razmer, nato družbenih. Represivnost leninizma je zožila in zacementirala pojmovanje kulture, gospodarstva, izobraževanja, znanosti in uprave. Daleč smo še od civilne družbe in političnega pluralizma. Slovenci na tujem kot deficit naše kulture je naslov enemu izmed poglavij Pučnika. Vzroki niso le gospodarski, to so le posledice, nevzdržnost je v političnem sistemu, ki je monopolen, zato je tudi kriza popolna. Ta deficit skrivamo — sram nas je. Morebiti je tudi nekaj strahu pri tem. kajti če bi se ljudje zavedli, Bog ve kaj bi bilo. Ljudi podarjamo tujini, jih produciramo zanjo. In to visoke kakovosti. Vse svoje predloge Pučnik naveže na spremembe v Sloveniji.

O „Koroških Slovencih na pragu tretjega tisočletja“ piše dr. Reginald Vospernik. Devet od vsakih desetih Slovencev je izgubila v dvajsetem stoletju Koroška, vendar Vospernik ima kljub temu še vero, da ne bo še prišlo do labodjega speva. V analizi razmer in odnosov do matice, zamejstva in nemštva v Avstriji vidi možnost, da se spozna pospeševalne in oviralne momente na poti do suverene samozavestne enakopravnosti. Iz zaprtega marksističnega kroga v večjo odprtost. Večjo solidarnost in povezavo med skupinami istega naroda, čeprav obstojajo različne poti. Seveda je Koroški potrebna zaslomba matice, da nastopi bolj trdo proti koroškemu Heimatdienstu in drugim neprijaznim in sovražnim elementom v Avstriji.

Kontaktna leča — Kontaktlinse — je zvezna gimnazija v Celovcu, ki nastopa s svojimi prireditvami na Dunaju in Salzburgu ter daje Slovence v poznanje Nemcem.

Vospernik gleda trezno na politično emigracijo, ker pozna njeno delo in pomoč Koroški, zato pravi, da bi jo morali tudi drugi bolj poznati. Stična točka pri tem bi bila slovenstvo, ne pa politični nazor. Zaenkrat je vindišerija in germanizacija izgubila privlačnost, porasla pa je samozavest in okrepila sta se kulturna in politična volja. Nemci niso v defenzivi samo zaradi tega, temveč tudi ker spoznavajo bogastvo plurikulture.

Osrednja tema prof. Borisa Pahorja je „Ogroženost skupnosti (manjšin) na prelomu tretjega tisočletja“. Pahor uporablja izraz „manjši-

na" tako za jezikovne, etnične in narodne manjšine, medtem ko se je v matici že ustalila raba „narodnosti“, ki obsega vse tri vrste manjšin. K naslovu pripomni, da ne gre za manjšine, ker koder živijo strnjeno, gre dejansko za večino. Kot poznavalec vprašanja manjšin, pravi, da nekatere doživljajo pravo renesanso in da se položaj večine njih izboljšuje. Zakaj?

Porast samozavesti narodnosti pripisuje Pahor predvsem nagonskemu, samogibnemu, podzavestnemu odporu, nekakšnemu izzivu proti anonimnosti.

Čeprav Pahor navaja, da se KPI (Komunistična partija Italije) zavzema za globalno zaščito slovenske skupnosti v deželi Furlaniji-Juljski krajini in da ni uspešna, ker je v opoziciji, takoj odkrito pokaže na krivdo zmotne ideologije komunizma, ki je tudi eden izmed vzrokov, da je slovenska zavest bila v osipu. Seveda je to že bilo obdelano, krivda dokazana, vendar ni odveč, če se še enkrat ustavi ob tako tehtni zadevi. Navodila KP Slovenije so bila nestvarna, posledice navodil porazne, nastala škoda zaradi delitve sil, velike. Primorska in Koroška naj bi bile samo orodje KP Slovenije za eksportacijo ideologije v Italijo in Avstrijo. Škodo za zapravljeni čas in ugled Slovencev bodo nosili še rodovi.

Pahor navaja Bojana Štiha: „Jedro manjšinskega problema je vedno v matični državi in ne v manjšini“. Oba sta videla, da prepuščanje Slovencev sosedom, zanašanje na dobro voljo ali na mednarodne pogodbe ni zadosti. Bila sta učenca, ki sta se res nekaj naučila od zgodovine.

Tudi Pahorju uide „enoten slovenski kulturni prostor“ za skupnega. Biti bi moral očičen vseh ideologij, res slovenski, ni pa nujno, da bi bil enoten, zadosti bi bilo, da bi ga vsi Slovenci sprejeli za skupnega. Kdo bi ga pa hotel enotnega, pa vsi vemo in tudi zakaj. Kosovelova „slovenska kulturna sinteza“ je prav lep primer za to: glasovi vseh Slovencev se slišijo v zboru in zbor bi bil popoln, čeprav ne bi imeli vsi enakih glasov. Prav v tem je očarljivost harmonije. Pot do nje vidi Pahor v dialogu, cilj pa bi moral biti politični pluralizem, obema pa stoji na poti matični ekskluzivizem čeprav se na zunaj zdi, da je vse v najboljšem redu.

Most? Most da, toda ne enosmeren ali most samo za izvoljene. Pahor pokaže tudi na pozitivno plat manjšin; so lahko posredovalke kultur sosedov, vendar bi jih morala matica podpirati tudi če ne bi bile ogrožene, saj tudi s tem vrše svoje poslanstvo.

Če je lansko leto dr. France Bučar govoril v evropskem parlamentu, je znak, da je imel kaj povedati o Slovencih. „Slovenci v Evropi“ je tudi tokrat naslov njegovega eseja. In začne ga s stavkom: „Seveda smo Slovenci evropski narod“, kakor da bi mu že prej do-povedovali, da nismo. Za svoj obisk evropskega parlamenta je dobil psovko „izdajalec slovenskega naroda“ najbrž prav od teh, čeprav je skoraj istočasno prišel v prvi zvezek Slovenske enciklopedije kot pomembna osebnost.

Dolgo je že tega, kar je Bučar opazil, da je komunizem vzhodnjaška ideologija, le težko sprejemljiva za Slovence in Hrvate, ki smo bili nekoč del Srednje Evrope. Dvoje različnih kultur, dvoje različnih vrednotenj človeka. V prvo Jugoslavijo nas je zapeljalo navdušenje in nepoznanje politike, v drugo so nas zapeljali in tudi, če bi šli prostovoljno, se nam je že ohladilo navdušenje zanjo. Preprosto nismo vedeli, da je boljše vizez tak, sedaj ko vemo, premišljamo, ali ostanemo v Jugoslaviji ali si izberemo drugo pot. To bi bilo bistvo Bučarjevega prispevka.

Bučar ne trdi, da smo Slovenci „motilni dejavnik“ v Jugoslaviji, ko govori o malih narodih, ko se upirajo večjim, ki naj bi bili vzorec za male, kakor je Sovjetska zveza za vse. Ti motilni dejavniki se samo upirajo poenotenju, totalitarizmu in centralizaciji, ker je nevarnost zanje večja v socializmu, da izginejo, kakor pa je bila v kapitalizmu. Bučar je pravnik, vendar govori jezik gospodarstvenika in politika. Moti ga vloga partije kot razsodnika, kadar ni konsenza. Menda je prvi spoznal nevarnost vpeljave zbora združenega dela v vezno skupščino, kjer bi se odločalo po večinski odločitvi. Če je v razpravi o ustavnih spremembah Bučar še zagovarjal stališče, da naj se temeljna načela, ki zagovarjajo monopol partije ne spremenijo, v tem esaju terja odpravo vodilne vloge partije in zahteva politični pluralizem.

„Kot narodu so nam spodrezane ekonomske prvine, hkrati pa neposredno prihaja pod udar tudi naša kulturna in jezikovna različnost.“ Hladno razumsko izvajanje Bučarja, iz katerega potegne zastrašujoče zaključke: zaostrovanje krize, zaostajanje za razvitimi, povečano gospodarsko izžemanje.

V gospodarstvu ne vidi poti iz krize, ampak samo ciklično nihanje med liberalizacijo in ponovno restalinizacijo — torej samočasne mere, ki ne rešijo bistva krize. V primerjavi z Zahodom, ki se je reformiral, partija vztraja na stoletnih gospodarskih teorijah in hoče obenem veljati za nositeljico napredka. Bistvenega pomena zanj, za preživetje malih narodov je povezovanje in združevanje, ne glede na državne meje. Čeprav ni navdušen za multinacionalke, prizna, da so te že zdavnaj prekoračile meje nacionalnih držav, vendar s tem ni izginila narodna zavest — nasprotno — poživila se je in sanje starih socialistov in komunistov o internacionalizmu so šle v prah. Za Bučarja in Slovence je na tehtnici še ena, morebiti že zamujena prilika — samoodločba! Ne možnosti, ki je priznana v ustavi, ampak odcepitev. Čudno da pri tem ne citira Kardelja: „...da ima pomen Jugoslavija za Slovence samo toliko in dotlej, dokler bodo v njej in z njo zavarovani slovenski narodni interesi“. Slovenci v Jugoslaviji ne moremo slediti procesu tehnične in organizacijske modernizacije Evrope, zato tudi ne moremo razviti svojega narodnega potenciala. Kaj ni imel prav Kardelj?

Bučarjev nasvet, evropeizirati Jugoslavijo, je zaenkrat samo utvara, saj slovenska beseda čedalje v njej manj velja, več pa je vreden premislek, „da za Slovence kot narod pomeni obsodbo“ neevropska Jugoslavija. Prav tako nima vrednosti očitke, da se Cerkev po voj-

ni ni zavzela za demokratizacijo, za človečanske pravice, za sodno preganjane, za svobodo tiska, javne besede, civilno družbo in da je stala ob strani. Iz statistik vemo, da je bil več kakor vsaki deseti duhovnik ubit in da je več kakor polovica njih šla čez komunistične zapore. Cerkev se ni mogla zavzeti za druge, ker je bila sama potisnjena na rob, na robu se pa človek samo tako ohrani, da se drži. Je pa v tem očitku tudi zopetna želja, spolitizirati Cerkev, sedaj za socializem s človeškim obrazom, za socializem po človeški meri, kar pa bi bila ponovna klerikalizacija, ki jo Cerkev odklanja.

V „Prihodnosti kot želji in resničnosti“ dr. Matjaž Kmecl išče vzroke slovenskemu preživetju v preteklosti, da bi morda služili tudi za prihodnost. Te najde v mimikriji, ki je po njegovem nekakšno prilagajanje okolju in skritje obenem — potuhnjenje! Da smo ostali, smo se potuhnili, tako so nevihte šle čez nas in obstali smo. Res da smo podlegli obvladovalni težnji po združevanju v prvi svetovni vojni, sedaj preživljamo na prelomu drugo stopnjo razlikovanja, ki pomeni v sociologiji babilonizacijo, v politiki balkanizacijo, dodal bi lahko še albanizacijo — namerno izolacijo. Različnost je premagala združevalno socialnost.

Bodočnost je odvisna od nas samih, kakšna bo. Do te mere zdrave samozavesti pride Kmecl. Preseči je treba Slovencem poenostavljene obrazce o „nevarnostih“ (v navednicah!) komunizma, rekatolizacije, liberalizma in napraviti sintezo iz vsega dobrega, kar smo dobili. Trmasti navznoter, dejansko odprti v svet, toda ne tarnati in oznanjati naših šibkosti drugim, to bi bil nasvet politika Kmecla.

Razprave o pravni državi so izhajale v večjih slovenskih revijah zadnja leta, torej je slovensko družbo žužil čovelj prava, bolje rečeno neprava ali nepravnega prava. „Pravna država — cilj ali utopija?“ dr. Janeza Kranjca naj bi osvetlil to vprašanje za prihodnost. Pravna država je zanj tista, kjer je državna oblast vezana na pravo in zakone, v kateri smejo neodvisna sodišča preverjati delovanje državnih organov in drugih nosilcev oblasti. K tej definiciji pravne države bi dodal še, da namesto smejo, morejo in morajo, saj za to so sodišča. Kaj pa če so zakoni krivični, če upoštevajo samo del družbe, če so bili sprejeti v korist enega ali nekaterih? Vprašanje je staro skoraj dvatisočpetsto let in od grške polis naprej je ostalo nerešeno do danes.

Za Kranjca je odgovor v legalnosti (legalnost je vezanost na zakon) in legitimnosti (legitimnost je imeti pravico dajati zakone). Pravna država ne pozna prava, ki je orodje vladajočega razreda ali stranke. Niti politično neoporečnega sodnika ne pozna, pozna pa nepristranskega sodnika. Skoraj vsi zakoni so dobri, dokler jih ne uporabljamo, ko jih pa uporabimo, so skoraj vsi slabi, da niso niti za vezanje piskrov.

Kranjc ni optimist, kar se tiče pravne države. To primerja okolju, to pa je osmrnjeno in uničeno. Študiral je namreč na Dunaju.

Večpomenski naslov „Od samovolje k svobodi“ dr. Antona Stresa opisuje nekaj, kar se godi pred očmi vsake generacije, včasih tudi večkrat. „Vprašanje svobode je vprašanje razmerja, vprašanje odnosov“, pravi Stres. Pojem svobode zastavi med področje zavesti spoznanja — racionalistična scientifična skrajnost — in nezavestno iracionalističnim hotenjem — nekakšno nagonско samovoljo človeka. Tako se te skrajnosti odražajo tudi v človeških institucijah, v medčloveških odnosih. Razprava Stresa je izpopolnjena z novimi pogledi iz psihologije in sociologije, obenem pa je tudi kritika in zgodovina filozofske misli prejšnjega in našega stoletja.

Nekakšen manifest in protest neodvisnih je esej dr. Tineta Hribarja „Duhovna prostost Slovencev“. Trditev: „Nad nas sta prišli krščanska teologija in komunistična ideologija. S pomočjo Slovencev samih sta zavladali nad slovenskim narodom. Najprej prva, potem druga. Zdaj imamo obe za svoji. Čeprav neradi, sta privolili v koeksistenco. Med katoliško Cerkvijo (RKC) in komunistično Partijo (ZKS) se dogaja bolj ali manj tiha delitev oblasti.

A tu smo tudi tisti, ki ne pripadamo nobeni izmed institucij. Ki iščemo svojo pot. Pot duhovne prostosti...“ Tako v uvodu!

Nadaljevanje je prikaz oziroma opravičitev teh trditev, zakaj se je skupina marksistov ločila, se je res ločila? od nadoblasti Cerkve in komunizma in začela iskati svojo pot. Pot duhovne prostosti! Hribarjevega očitka, da se je Cerkev povezala s Partijo, najbrž ne bo vsak razumel. Dekodifikacijo sintagme „samoupravne socialistične družbe“, kjer ni omenjena ne Cerkev ne Partija, prižene do nedognanih in nerazumljivih zaključkov, čeprav je precej jasna; Cerkev je sprejela družbeno ureditev takšno kakor je, skušala jo bo izboljšati, če družbi ne ustreza, držala se bo opor sožitja: miru, kulture in dialoga. To je pa tudi vse! Če pa se spremeni družbena struktura, potem se bo morala oprijeti pač nove, čeprav bo še naprej iskala poti za njeno popolnost. Ali tega ne bi smela storiti? Ali gre to proti duhovni prostosti vernika-državljana? Največ kar bi ji pri tem očitali, je, da skuša doseči enakovrednost kristjana s komunistom in da je našla pot za vplivanje katoliškega socialnega nauka. Odločitev zanj pa je svobodna za vsakega državljana. Čudno je, kje je našel Hribar makiavelistično načelo: Cilj posvečuje sredstva! V priročnikih Katoliške akcije? Militantne slovenske Cerkve?

Tudi Kocbeka ne obravnava preveč ljubeznivo; pokaže ga, kot da se vse življenje ne bi mogel izmotati iz klerikalnih plen. Poleg naivnosti mu očita tudi topoumnost, več kakor si je do sedaj kdo upal. Ekskluzivisti krščanski socialisti, ekskluzivisti iz KA, ekskluzivisti

komunisti! Torej je Kocbek le pripomogel k strahoviti radikalizaciji državljanske vojne.

Dialog med Cerkvijo in komunisti? Hribar nam razloži, da ne gre za dialog, ampak pogajanja. Da se Partija obdrži na oblasti, je prisiljena, da nekaj te odstopi Cerkvi, vendar je pri tem Partija izigrana.

Hribar zazna premike v slovenski družbi, ki jih drugi še niso, nanje pa ne gleda s simpatijo. Ne Cerkev ne Partija nista bili voljeni, ne more se govoriti o dveh strankah ne o demokratičnem pluralizmu, njegov zaključek bi bil: Cerkev bo še naprej omejevala duhovno prostost, Partija pa bo še naprej gnjavila državljana z njeno pomočjo. Seveda je izražen z mojim jezikom.

Dr. Vlado Sruk se v „Slovenskem šolstvu na pragu tretjega tisočletja“ dotakne vprašanja, ki je pereče že desetletja in ki so ga imeli že za dokončno rešenega s šolskimi reformami. Sruk ni sam — pri obrambi svojih stališč se opre na množico slovenskih šolskih strokovnjakov, ki vidijo porazno stanje šole in univerze enako ali v še bolj temni luči (prof. Janko Kos, dr. France Bučar, dr. Veljko Rus, prof. France Križanič i. dr.). Ne gre samo za zastoj, nazadovanje — po njemu gre celo za ogroženost naroda, zaradi pomanjkljivosti v šolstvu. Vrh in obrezglavljenje slovenskega šolstva je Rus poimenoval industrializirani marksizem, ki iz duhovne aristokracije producira neduhovni proletariat. Kriza družbe se nujno mora odražati tudi v krizi šolstva in to ni samo slovenski pojav, rekel bi celo, da slovenskega šolstva ni tako prizadela kakor druge, ki jih imamo priliko opazovati. Vprašanje, ki se nam stavi ob Srukovi razpravi je samo, zakaj se niso mogli temu izogniti in kdo je krivec za to. Šolstvo naj bi na pragu tretjega tisočletja prestalo z indoktrinacijo in vzelo bolj v poštev želje, zanimanje, talente in potrebe otrok, učitelj naj bi bil samo svetovalec otrokom, ne pa posiljevalec svojih nazorov, ki nimajo nič opraviti z vzgojo. Sruk je kritik današnjega šolstva, vendar pokaže pot iz krize.

Prof. Justin Stanovnik je obdelal temo „Kultura v narodu“ na doslej še nevpeljan, nenavaden način — iz življenja in življenjskih odnosov med ljudmi. Svojo razpravo začne z Andričevo hvalnico Sloveniji in Slovencem; pota, steze, mosti, brvi, slovenska odprtost, gostoljubje in spoštovanje so Andriča tako očarale, da je Stanovnik na tem občudovanju zgradil cel esej. Vse te posebnosti nam je moral pokazati tujec, Stanovnik jih nam samo odkriva kot še ne vpoštevane kulturne komponente. Tako žive, takšni smo Slovenci, takšni so bili Slovenci — obredi nedolžnosti so utonili, ni jih več. Stanovnik vidi v naravnosti in odpornosti Slovencev njihovo bistvenost, tem pa stojijo nasproti politične institucije, katerim se morajo podrežati. Ne bi smele nasprotovati — vendar prav te človeka spreminjajo, vplivajo nanj v toliki meri, da potlačijo naravnost in škodljivo vplivajo na njegovo odpornost.

V spremembah, ki jih je opazil pri Slovencih, je laž na prvem mestu. Lagalo se je tudi prej, toda sedaj ljudje lažejo z umitim obrazom, izkušeno, profesionalno, kot da bi opravljali svoj poklic. Ob laži je nesmiselno govoriti o resnici — dialog je nemogoč, pot je zaprta. Morebiti še bolj velja za Slovence Frommovo naročilo: Nič več lagati! ali Solženicinov program: Ne večajmo volumna laži! kakor za druge narode. Ustalila se je že raba, izkrivljanja resnice namesto: Lažeš! Stanovnik prav v pomanjkanju resnice vidi zatekanje Slovencev v privatništvo, toda tudi v njem sodobnik ne najde miru in se zateka k samomoru in alkoholu. Smo res koinonía — od narave zgodovine in načina mišljenja legitimirana skupnost, različna od drugih?

Stanovnik je kristjan, zato pride do krščanskega zaključka, ki ga je nekoč družba poznala in priznala: Za vztrajanje na Termopilah je potrebna vera v zmago življenja, pa tudi upanje in ljubezen. Nad temi stvarmi pa človek nima moči, razen da zanje moli.

— — —

Marko Ivan Rupnik v „Umetnost terja alternativo v narodu“ zastavi pri osnovah: Človek išče resnico. Človek išče lepoto. Ob osnovah, splošnoveljavnih resnicah v preteklosti, čeprav izhaja iz vzhodne teološke misli, ki pa veljajo tudi za Zahod in danes. Od tod tudi nenavaden besednjak, ki se ga poslužuje. Rupnikov pristop k umetnosti temelji na filozofsko-psihološki osnovi. V umetninah, pravi, gre za čutno svetenje ideala, zato so umetnine lahko samo lepe ali pa sploh niso umetnine. Telesnost morda pri njem ni niti lepa, lepota je v ideji kot skladni enotnosti njegove realnosti in bistva. Ponotranjeno bistvo pa je še najbolj mogoče izraziti v slikarstvu. To izrazi človekovo bolečino, ljubezen, obup, pričakovanje, zvestobo, hrepenenje v največji meri — jih približa gledalcu.

Iz zgodovine Egipta, Grčije, Bizanca in obdobje renesanse na Zahodu nam pokaže pojmovanje umetnosti raznih dob, navezано na verovanje. Tudi Rupnik pešanje umetnosti pripisuje prisili, strahu, zakonski omejitvi, ki ne bi smele posegati vanjo. Umetnost v našem narodu terja kulturno sintezo, ker smo na prostoru človeške sprtosti, zaprtosti, napadalnosti, ogroženosti, človeških sanj in upov, joka in pesmi. Kot teoretik nam Rupnik podaja novo definicijo umetnosti, še več, nov program in vlogo umetnosti za nas.

Kot lep primer povezave vere in umetnosti bi samo še pogrešali ob tisočletnici pokristjanjenja Rusije Andreja Vrubljova, ki ga je vzhodna Cerkev letos prištelala k svetnikom.

— — —

Obtožbe in očitke slovenski Cerкви najdemo v prispevku Vlada Habjana pod naslovom „Slovenska cerkev iz časa v čas“. Zgodovinski sestavek opisuje splet zamujenih prilik, ki naj bi jim botrovala slovenska Cerkev. Ali res samo Cerkev? Recimo nekateri cerkveni voditelji na Slovenskem, drugi manjši del, je od teh očitkov izvzet. So upravičeni Habjanovi očitki? Kakršni ljudje, taki duhovniki, bi

bilo lahko prvo, kar bi mu odgovorili. Vemo in on najbrž tudi, da je bil slovenski duhovnik steber slovenstva v tuji državi, v lastni pa, ki je ustavno ateistična, pa je moralo skozi ječe skoraj polovica duhovnikov, tako da odgovor ni potreben.

Večina očitkov gre na račun cerkvene ureditve na Koroškem in Primorskem. Ti pa so seveda odvisni od avstrijske in italijanske cerkvene pokrajine in tujcev, torej naslov Slovenska cerkev ne bi spadal k sestavku. Zagovornik in napadalec slovenske Cerkve je Habjan ob istem času. Ne pove, da je še po triinštiridesetih letih prepovedano praznovanje božiča, da se še vedno ne dobi dovoljenja za pozidavo porušenih cerkva med revolucijo — seveda ne od tujcev!, da je Cerkev pognana v župnišče in zakristijo in da ji očitajo vse, kar je in kar ni zagrešila. Bruna v svojem očesu ne opazi, opazi pa pezdri v tujem!

Brez dvoma ima Habjan v večih stvareh prav, že če vzamemo idejo samostojne slovenske škofovske konference, tudi oglejska patriarhija bi bila ostvarljiva, če ne bi upoštevali očitka obrobnosti. Škoda je le, da je že vnaprej določil vodnika v obljubljeni deželni.

Dr. Huberta Požarnika „Za nov civilizacijski in kulturni načrt“ je pravzaprav razkrivanje prikritih in gnojnih ran. Zaenkrat se jih še sramujemo, zato pravim prikritih. Bolje pa bi jih bilo odkriti, tako se ne bi več gnojile, tak bi bil naraven proces. Alkoholizem, razporeke, splavi, samomori in stres so te rane. Požarnikovo razkrivanje teh ran in ocenjevanje je strokovno, zdravila zanje pa so tradicionalna in konzervativna. Na vzroke pa pokaže že preveč odkrito: „Toda dejstvo je, da so bile umetnost, kultura in religija vse čase korektivi, ki so humanizirali človekovo bivanje. In prav v tem je njihova moč in naloga“. Torej ne rojevajo proizvodni odnosi nove kulture — precej voda je moralo preteči pod mostovi, preden smo prišli do tega spoznanja.

Dr. Lojze Gosar v „Virih za naše preživetje“ skuša razvozljati nasprotujoča si vprašanja, kako naj se Slovenija razvija, kaj sploh razvoj je, kakšni naj bi bili posegi človeka v prihodnosti, da bi zanamci bolje živeli. Gosar je urbanist, ekolog, je pa tudi sociolog in gospodarstvenik in to z mednarodno izkušnjo.

Na vprašanje, kakšen naj bi bil razvoj, odgovarja s papeško okrožnico *Populorum progressio*: skladen, pravičen, celosten, za vsakega človeka, za razvoj vseh njegovih zmožnosti. V tem je obsežna kritika samo gospodarskega razvoja, od katerega človeštvo pričakuje največ.

Populacijski premiki v Sloveniji so v zadnjih desetletjih pokazali, da podeželje izumira, naravni prirastek pada, večja se število starejših, opuščajo se višinske kmetije, izgubljajo se njive, travniki, pašniki, slabša se kakovost življenja. Živimo od nenadomestljivega kapitala, ki ga napačno obravnavamo kot dohodek, je Gosarjev oči-

tek pozidavanju kmečke zemlje po industriji. Modrosti nam manjka, ne vidimo, da trenutni dobiček lahko pomeni stoletno izgubo, je njegov zaključek. Ta je pravzaprav pa spet vzet iz papeške okrožnice.

— — —

O „Perspektivah biotehnične revolucije“ dr. Jožeta Mačka lahko rečemo, da je kritika sedanjosti in program prihodnosti. Kar očita Maček oblasti so „nespametni dogmatični politični ukrepi, ki so kmetom pripisovali vlogo razrednih sovražnikov in jim za dolga leta onemogočili normalno kmetovanje na svoji zemlji“. Poleg tega pokaže tudi na izkoriščevalsko vlogo politikov, ki so zahtevali, da kmetijstvo prispeva k primarni akumulaciji za industrijo, obenem pa da daje industrijskemu proletariatu poceni hrano. Slepo posnemanje sovjetskega zgleda je prineslo tudi nam iste rezultate. S predpisom zemljiškega minimuma se je zaprla pot tudi za tehnično revolucijo; medtem ko se na Zahodu kmetije večajo, se pri nas drobe, na teh pa ni možno spoprijeti se z biotehničnimi ukrepi. Mačkove napovedi za slovensko kmetijstvo so precej mračne. Če bi kdo iz emigracije zemljiški minimum samo omenil, bi to že bilo zagovarjanje bogatašev in buržujev, tako pa...

— — —

„Mali evropski narodi si bodo lahko ohranili obstoj v prihodnosti samo z vrhunsko proizvodnjo“, zatrdi dr. Marko Kos v razpravi „Tehnična revolucija sedanjosti in prihodnosti“. Iste besede dobimo v „Stebrih vzajemnosti“ dr. Marka Kremžarja, ki je izšla letos v Buenos Airesu. Obema gre za preživetje slovenskega naroda. Vrhunsko produkcijo moramo vzeti kot kvalitativno najboljšo, ki pa zahteva gojitev znanstvene in inovacijske elite. Pričakovali bi od raziskovalca Kosa, da bo na vse pretege hvalil razvoj v socializmu, toda nakaže nam psihološke in sociološke vzroke, zakaj je vzhodni socialistični blok zaostal za zahodnim, kapitalističnim. Vrašcanje in prilagajanje v socialistični kolektiv je okrnilo ustvarjalnost, uničilo kritičnost in zmanjšalo radovednost, prav te pa so potrebne za vrhunsko proizvodnjo. Razviti osebnost, je zapoved časa in tehnologije, od te pa je odvisen razvoj. Tega pa je za leta, če ne za desetletja porinila nazaj izobraževalna reforma in Kos odkrito pokaže na njenega krivca dr. Stipeta Šuvarja. Resnična škoda je, da obravnava razmere v Sloveniji v jugoslovanskem okvirju, vendar ima tudi to svoje dobro — posledice realsocializma so povsod enake. „Vsi politični sistemi, ki ovirajo svobodno razvijanje človekovih idej in misli, so zato reakcionarni in človeštvu škodljivi, ker zavirajo evolucijo.“ V političnem sistemu so krivci, to je, kar nam hoče povedati Kos. Ni možno enačarstvo (egalitarnost — nov slovenski izraz!).

Prvič v zborniku se srečamo tudi s trditvijo, da je samoupravljanje ovira razvoju, ker sloni na enakosti, sodelovanju, samoodločanju in konsenzu, vse to pa zahteva ljudi z visoko zavestjo in moralo.

Torej samoupravljanje bi dalo rezultat, toda potrebno je spremeniti človeka, človeško naravo.

Vrhunska proizvodnja in njeni produkti, ki bi prišli v poštev za Slovenijo, je odvisna od velike organiziranosti, veliko vložnega znanja in energije ter malo materiala. S tega stališča bi bilo tudi lažje predvidevati bodoči razvoj, prav tako morebitno preusmeritev v proizvodnji in trgu.

Gotovo je Kosova razprava izhodišče in odgovor na veliko vprašanj, ki so se in se še pojavljajo v slovenskem prostoru. Med njegovimi zadnjimi ugotovitvami je še ena, ki se mi zdi velike važnosti: „Eni bodo imeli veliko možnost, da se zaščitijo pred propadanjem okolja, drugi bodo prepuščeni onesnaževanju, prevzeti bodo morali tiste proizvodnje, ki jih razviti ne bodo marali imeti pri sebi, ker prinašajo preveliko nevarnost za njihovo okolje“. Kos-ekolog je spregovoril! Kot strojnemu inženirju bi mu bilo težko kaj povedati izključno iz svoje stroke, vendar v povezavi z vzgojo, gospodarstvom, družbenim vedenjem, tehniko in ekologijo, je to blesteč esej in eden najboljših o slovenski prihodnosti.

Naceta Polajnarja „Družina, družba, narod — kam nas vodi pot?“ ni romantični klic vrnitve k zemlji, kakor smo jih bili navajeni pred petdesetimi leti. Zemlja! Zemlja, ki družbi, ustvarja nove vezi med sosedi, sodelovanje, pomoč, solidarnost, zdravo tekmovanje, vir veselja, je sončna stran Polajnarjevega prispevka. Druga, senčna, je opuščanje nje, preračunanost, koliko nam bo zemlja dala, razdeljenost, ločenost od nje, dvoživost med industrijo in zemljo, bahavost, kdo ima več, vdor meščanskih navad v vas, uničevalnost meščansko industrijske mentalitete, ki je vzrok izumiranja družine in naroda. Vse to poimenuje Polajnar s pravim imenom — moralna degradacija našega naroda, povzročena po družbeni praksi. Ta pa izvira od druge svetovne vojne, iz družbenih in gospodarskih sprememb, ki so imele samo razredni, ne pa tudi narodnostni vidik: brezformni proletariat versus naravni narodni družbi. Družina ne more biti socialistična, je lahko samo zdrava ali bolna. In logični zaključek je, da je današnja družba bolna zaradi bolezn družine. Podrta je bila naravna hierarhija, podprta s stoletno izkušnjo in dobili smo, česar nismo iskali.

Današnja družba ni naklonjena družini, še manj pa družini z več otroki. To naziranje ni prišlo od nekod zunaj, prinesel ga je proces razvrednotenja človeka, ki vidi v njem samo eno delovno silo več. Spremenili so se odnosi med možem in ženo, med otroci in starši in to imamo za demokratizacijo, ki je v družini odvečna. Vendar razmerja, ki nastajajo v današnji družbi, se gotovo ne bodo oddaljila od tradicionalnih, ker ta izvirajo pač iz narave.

O nizki nataliteti pri Slovencih, posebno še v zadnjih desetletjih, je bilo že dosti napisano. Pater Edo Kovač se sprašuje „Ali bomo

še rojevali otroke?" Vprašanje je zanimivo, ker ga postavlja nadaljevalec personalistične etike, teolog in filozof, v česu ko je nizka rodnost že prsegla mejo umrljivosti. Resnica ne prihaja samo iz človeka, pravi Kovač. Morda je vrtoglavost dosežkov moderne medicine, genetike, zmešala pojme etični zavesti človeka. Gre za nov pojav, s katerim se srečuje človek, zato mu manjkajo načela, usmeritve in spoznanje, kaj je prav in kaj je slabo.

Kovač izhaja iz nauka Cerkve, vendar se tudi ta ni še izrekla v vseh primerih. Iz Salomonove Visoke pesmi navaja vzklík neveste: Oh, če bi bil ti moj brat! v potrditev in dokaz, da je poroka in zakon več kot zgolj ljubezen. Vsak otrok je dar, je dar božji in poseg v ustvarjanje daru je nedovoljen.

— — —

Zadnji v zborniku nastopa dr. Alojz Šuštar s „Kristjanom v procesu humanizacije“. Kristjan je v posebnem teološkem pomenu človek prihodnosti, pravi Šuštar že v uvodu. Torej je razlika med kristjanom in nekristjanom že v tej kratki definiciji tako velika, da se ne more skozi ves esej odtrgati od nje. Še v zadnjem stavku jo najdemo poudarjeno: „Zato se toliko bolj čuti solidarnega in sogovornika, sopotnika in soiskalca z vsemi, ki iskreno iščejo in si prizadevajo, da bi svet postal bolj človeški na poti v konec drugega in v tretje tisočletje“.

„Bolj človeški“ je šuštarjev izraz za proces humanizacije, ki je pot bližanja človeka h kraljestvu božjemu — civitatem Dei — popolnosti katere ne bomo dosegli na tem svetu. Vendar v iskanju te, ki je „kraljestvo resnice in življenja, kraljestvo svetosti in milosti, kraljestvo pravičnosti, miru in ljubezni“, se kristjan loči od nekristjana samo v tem, da sprejema njen celotni program in pripomočke za njeno dovršitev, medtem ko nekristjan te izpušča, če ne zanika naravnosti svetosti in milosti. Bog nam ne vsiljuje božjega kraljestva, kakor nekaj, kar naj bi prišlo od zunaj, za njegov prihod nam pusti svobodno voljo, sodelujemo naj z Njim pri tem, soustvarjamo naj ga.

Razhajanje med kristjanom in nekristjanom izhaja tudi iz odkrivanja človeka v njegovi bogopodobnosti. Prizadevanje zanjo je smisel humanizacije, katere ne more in ne mara priznati materialistično in marksistično pojmovanje človeka. Teološka antropologija Drugega vatikanskega cerkvenega zbora je ta vidik humanizacije samo še potrdila.

Ni človek sam v procesu humanizacije, Bog mu je že s tem, da ga je ustvaril, dal možnost sodelovanja, z odrešenjem pa se je začelo popolnoma novo razmerje med njim in človekom, saj je poslal svojega ljubljenelega sina, da se ta proces ne samo humanizira, ampak divinizira. V tem je pomembnost Boga-človeka.

Začetek dialoga med Bogom in človekom pomeni novo obdobje za človeka, pravzaprav bi se moral že takrat začeti tudi resnični dialog tudi med ljudmi. „Stari so vam rekli, jaz pa vam pravim“, pomeni novo dobo, novo gledanje na sočloveka. Če so stari imeli

dekalog, ta ni bil spremenjen, poudarjena sta bili samo prva in druga božja zapovedi, prav na teh dveh pa temelji prav humanizacija človeka in ga približuje bogopodobnosti. Sta prvi, ker so vse druge le njih podaljški in izvajanja.

K resnični humanizaciji pomaga poznanje zgodovine, kulture in sveta. Prav za majhne narode je to še bolj pomembno, če hočejo ohraniti svojo samobitnost. Človek je vraščen v narod, dan mu je jezik, ki je sredstvo dialoga in pripomoček za humanizacijo. V dialogu se pa odkrijejo prav svetle in temne točke na poti k humanizaciji in zato dialog ni samo odkrivanje, ampak tudi produkt, kako priti k njej.

Že zbornik „Na pragu tretjega tisočletja“ je velik korak k zblizanju, spoznavanju in zakaj ne po vsem tem tudi odločitvi, kakšno naj bo to tisočletje. Obenem pa je prav dokaz strpnosti, možnosti dialoga med različnomislečimi, vsem pa je vidna zaskrbljenost za narod ob vstopu vanj.

V Meddobju 1-2/XXIV so se na strani 5 vrinile razne pomote in se mora poezija Franceta Papeža KNJIGA ČASA glasiti v celoti tako:

Čas je knjiga,
ki jo prebiramo vse dni.
Strani rumenijo
in bledijo za nami,
stavki so zapleteni, podčrtani
ali brez pomena
in zgodi se, da pade solza
na to in ono mesto.
Med listi knjige najdemo včasih
posušeno rožo,
ki smo jo utrgali bogve kdaj.
Morda jo je tja položila roka ljubeča
v prejšnjih dneh
in nas hotela pozdraviti
v poznih straneh knjige.

Kako so minila povojna leta!
V knjigi manjkajo mnoge strani,
cela poglavja;
iztrgani so najlepši članki,
sveži opisi ljubezni
in grajenja,
imena prijateljev
in znancev.
Manjkajo slike
moje domovine.
Med tujo prozo
se zdaj ustavlja oko
le na slovenskem tekstu
in na straneh,
kjer je še ohranjena poezija.

Traducciones de Gregor Papež

JANEZ MENART

BALADAS MEDIEVALES SANGRE

En el salón subterráneo, vigilado por guardias dormidos,
tras la mesa de piedra duerme el canoso rey Matías.

Detrás, en la amplia cueva, duermen generales y soldados
con las manos aferradas a las lanzas.

Frente al rey, sobre una mesa blanca resplandece una copa de
y lentamente de las estalactitas gotea sangre dentro de ella. [oro
Y cada séptimo año, cuando la séptima gota cae,
el rey sale de sus sueños y pregunta al silencio de la sala:

"¿Escucháis, guerreros, esta sangre caliente sobre nosotros
que desde el otro lado de la tierra gotea, nos llama y nos despier-
¡Ensillad los caballos, hermanos, ya presiento aquel tiempo [ta?
en que la sangre rebasará la copa, en que a la batalla he de
[guiaros!"

En la oscuridad se enciende la antorcha, se oye el ruido de las
mas, a esto, ya de nuevo una gota cae en la copa. [armas,

Y el rey Matías más bajo, más bajo recuesta su cabeza
y la antorcha otra vez se apaga y la batalla otra vez se duerme.
En la oscuridad y el silencio envejece el rostro del rey en paz
y mide el tiempo con cada caída.

IVAN MINATTI

RECUERDO

Tú fuiste el alba en la orilla susurrante
y el olor a pinos y a rocas
y a verdes llanuras marinas.
Fuiste el grito de las gaviotas.

Fuiste tarde y noche
y azuledad entre los olivos ardientes
y el agitar de las velas
y la melancólica canción de los marineros
a la luz de la luna.
Tú fuiste el infinito del cielo
y de las profundidades del mar -
yo, viento que no tuvo dónde descansar.

BOGOMIL FATUR

DE PROFUNDIS

de profundis
ad te clamavi
cada uno es su propio job
cada uno es su propio jeremías
fui como una oveja
y balaba mi canto,
miserero y desnudo canto,
la vida me tiró por la borda
mastiqué el miedo y el dolor
triste genio de mi supervivencia
lágrima que se asombra de sí misma
hasta tal extremo incomprensible
hasta tal extremo vivida
ad te clamavi
de profundis

RAFKO VODEB

NO TE ES SUFICIENTE

¿No te es suficiente
este grano
y este pájaro
y este puñado de verdes estrellas
en un cielo acerado

¿No te es suficiente
el amor
y la muerte?,
buscas bebidas más fuertes,
el sabor a la última ceniza
y no sabes
que sólo eres un hombre.

DANE ZAJC

TU FUISTE...

Tú fuiste la última esperanza
en una vida que me aplastó contra el suelo.
Pasaste a mi lado, fresca y joven,
y dijiste: Ama y volverá la juventud.

Pasaste a mi lado y sonreíste
(así como en primavera nos cantan las aguas)
¡Vamos, sonríe! ¡Sonríe! me dijiste
y a través de las lágrimas yo te sonreí.

Y pensé: La juventud volvió,
el perfume del amor, trajo consigo,
cuando ya, una inesperada fuerza de la vida,
para siempre de tí me separó.

GUSTOV JANUŠ

DOCUMENTOS

Entre la muchedumbre en el mercado
perdí mi billetera
en la que había algo de dinero
y mis documentos, donde consta
que soy Gustav Januš
y que nací en Sela.

Si alguien encuentra mi billetera
ruego que me devuelva al menos los documentos,
porque sin estos documentos,
pues, no sería Gustav Januš.
Sería sí, un hombre,
pero no, un ciudadano.
Sería como el caracol o el conejo,
en algún lugar de este mundo
y no el que debería ser - Gustav Januš.
Viviría salvajemente,
en algún lugar y en todas partes estaría mi hogar
y finalmente moriría
sin nombre.
En mi lápida sólo pondrían:
Aquí yace un hombre.

Pero me devolvieron los documentos
y otra vez soy Gustav Januš
nacido en Sela.

SVETLANA MAKAROVIČ

FUI ENTRE LA GENTE

Con la linterna apagada
fui entre la gente.
Nadie se fijó en mí.
Me enredé
con las cortinas de la lluvia
para que no vieran mis lágrimas.
En el oscuro zaguán
intenté prender otra vez la linterna
pero mis manos
estaban heladas
y mojadas por las lágrimas.
No se prendió.
Nunca más se prenderá.

Bajo el tapado llevo
la linterna apagada.

YO TE LLAMO MADRE

Yo te llamo madre
porque soy tu hijo
y porque tienes el corazón tierno
de una madre.

Te llamo madre
porque tienes lágrima para mi tristeza
y risa para mi alegría.

Te llamo madre
porque eres mi hogar
y me consuelas en horas difíciles.

Te llamo madre
porque tienes pan para mi hambre
y cama para mi enfermedad.

Yo te llamo madre -
¿Cómo llamarte sino, patria?

DOLORES TERSEGLAV

VIA CRUCIS

QUINTA ESTACION: SIMON DE CIRENE AYUDA A JESUS
A LLEVAR LA CRUZ

Durante más de treinta años me ayudó
Simón de Cirené a cargar con la pesada cruz.
¿Piensas que le fui agradecida?
Ni un poco.
Sentía que junto con la cruz
me estaba quitando la libertad,
pero apenas aflojaba
de nuevo yo llamaba en su auxilio.
Después hacía muecas
¿cómo que "este Cireneo" se atreve a llevar sobre sus hombros
mi cruz elegante, exclusivamente hecha para mí?

Ahora no está más.
Sola arrastro adelante mi cruz.
En ella ya no hay más nada de especial.
Cada vez es más parecida a la cruz de toda la vieja
y solitaria gente.
Y a Ti, te pido, retribúyete al Cireneo
y a mí no me castigues muy severamente
por mi ingratitud.
A él le dolería.

VLADIMIR KOS

BUENAS NOCHES, TOKIO

Hace tanto tiempo. Nació
un Hombre nuevo
que dio sentido a todas
estas calles vacías. No obstante,
Tokio,
¡buenas noches!

De la oscuridad emerge, entre
labios de mil y una sonrisas,
con el apenas entreabierto farol debajo de las cejas
y me susurra: señor...

¿Cuánto cobras?
Sólo mil yenes. Y vamos,
juntos,
esperando que en la palma le hunda los mil yenes.
Esta noche no debes pecar.
Esta noche es santa noche.

Ven, señor, conmigo
sin pagar. Y vamos,
yo a la estación
y ella a la parte más oscura de la ciudad, volviéndose,
llevándose mi corazón.

Novi Literarni Natečaj SKA

Slovenska kulturna akcija razpisuje nagradni natečaj za izvirno slovensko prozo, z najmanjšim obsegom 10 (deset) tiskanih strani revije Meddobje. Natečaj je s svojim darom omogočil NEIMENOVANI mecen SKA.

Nagrada 1.000 USA dolarjev se razdeli po določitvi ocenjevalne komisije (komisijo bo določil odbor SKA) tako, da najvišja nagrada ne presega 500 USA dolarjev, najnižja pa da je vsaj 100 USA dolarjev. S to edino omejitvijo je število nagrad v okviru naklonjenih 1.000 USA dolarjev nedoločeno.

Slog ni predpisan, tekst pa mora ustrezati umetniški kakovosti in tretjemu členu pravil Slovenske kulturne akcije: „Idejni temelj Slovenske kulturne akcije je naravni etični zakon, potrjen in izpopolnjen po krščanskem svetovnem nazoru.“

Rokopise je treba poslati tipkane na naslov: Slovenska kulturna akcija (Literarni natečaj), Ramón L. Falcón 4158, 1407 Buenos Aires, Argentina, in sicer do 31. marca 1990. Rokopisi morajo biti opremljeni samo s šifro, avtorjevo pravo ime in njegov naslov bosta v posebnem pismu, opremljenem z isto šifro.

Za podelitev nagrad se bo ocenjevalna komisija sestala v aprilu 1990. Nagrajeni rokopisi bodo objavljeni v Meddobju, za objavo nenagrajenih pa mora uredništvo revije dobiti odobrenje od avtorja. Če bi avtor tako želel, bo njegovo ime ostalo v anonimnosti. Prvotako bo objavljena dela mogel podpisati s psevdonimom.

Odločitev ocenjevalne komisije bo SKA razglasila v Glasu SKA in Meddobju.

Bs. As., julij 1989.

